

ІВАН ФІЛИПЧАК

АМИТРО
ДЕМЬКО

УКРАЇНЬСЬКА БІБЛІОТЕКА

Виходить щомісяця в обсязі 8 аркушів друку.

Досі вийшли такі твори:

В 1933 р.:

В 1934 р.:

1. Д. Мордовець: Гайдамаки т. 1.	13. І. Ольбрахт: Розбійник Шугай т.
2. Д. Мордовець: Гайдамаки т. 2.	14. І. Ольбрахт: Розбійник Шугай т.
3. М. Гоголь: Страшна помста	15. В. Будзиновський: Гремить
4. В. Радич: Максим Залізняк т. 1.	16. М. Голубець: Рік грози і надій
5. В. Радич: Максим Залізняк т. 2.	17. А. Чайковський: За наживою
6. С. Даушків: Опанас Тягива	18. І. Керницький: Святоіванські вої
7. О. Турянський: Син землі т. 1.	19. М. Голубець: Гей, видно село...
8. О. Турянський: Син землі т. 2.	20. О. Ю. Федькович: Вибір творів
9. І. Гор.: Під прапори Хмельницького	21. Ю. Косач: Сонце в Чигирині
10. Г. Журба: Зорі світ заповідають	22. Ж. Верн: Замок у Карпатах
11. М. Голубець: Вчорашня легенда	23. Ф. Коковський: Людська вдячність
12. П. Срійс: Стенові оповідання	24. У. Самчук: Марія

В 1935 р.:

25. І. Садовий: Безіменні плугатори т. 1.	31. О. П. Білозерський: Напередодні
26. І. Садовий: Безіменні плугатори т. 2.	32. О. П. Білозерський: Напередодні
27. Гр. Косинка: Темна ніч	33. В. Ткачук: Сині чічки
28. Й. Т. Підляшецький: Пригоди Шума	34. В. М. Михеїв: Мара.
29. Усмішки впор. Є. Ю. Пеленський	35. Катря Гриневичева: Шестикрило
30. Гр. Смольський: Олекса Довбуш	36. І. Філіппчак: Дмитро Детько.

ПЕРЕДІВІАТА в краю, ЧСР, Австрії і Угорщині: квартали
зл. 2'60, піврічно зл. 5'—, річно зл. 9'60, в усіх
ших краях піврічно зл. 7'—, річно з гори зл. 12

АДРЕСА:

УКРАЇНЬСЬКА БІБЛІОТЕКА

Львів, ул. Косцюшка 1 а.

Чекове Конто П.К.О. 500,277. з допискою „У.Б.“

Книжки ч. 10, 13, 14 і 21 відзначені літературними нагородами.

5.000 n

„УКРАЇНСЬКА БІБЛІОТЕКА“

ч. 36.

Іван Филипчак
ІВАН ФИЛИПЧАК

d m i t r o d e t ' k o
ДМИТРО ДЕТЬКО

ІСТОРИЧНА ПОВІСТЬ

1567

Л Ї В І В 1935

ВИДАВЕЦЬ ІВАН ТИКТОР

ГРУДЕНЬ 1935.

Друковано 5.000 примірників

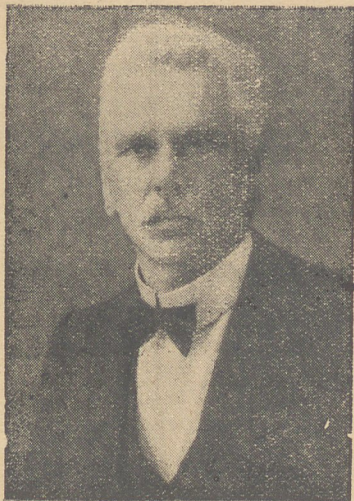

Copyright by Editor
Printed in Poland

I 601833.

Обгортка рисунку Едварда Козака.

Друж. Медичкий — Тивтор, Львів, Бляхарська 9. Тел. 234-76.

Иван Филипчак.

ПЕРЕДМОВА

Герой цієї повісти Дмитро Детько, належить до найбільш цікавих постатей в українській історії, зокрема в історії Галицької Землі. Тож він після смерги останнього галицько-волинського князя — Болеслава-Юрія Тройденовича став на чолі галицької державности і своєю вмілою політикою ще майже десять років обороняє успішно незалежність цієї держави.

Повість вводить нас отже в добу останніх десятиліть історичного життя Галицько-Волинської Держави. Після буйного розцвіту цієї, другої після київської, держави на українських землях за Романа й Данила наступає повільний занепад Галицько-Волинської держави під тяжкими ударами історичної долі. Головним з тих ударів є татарська навала. Татари, що вже у 1223. році у бою над р. Калкою завдали страшної поразки українцям, продовжують пусташити українські землі. Знаємо які героїчні зусилля робив Данило, щоб зацікавити боротьбою з татарами західний християнський світ. Але рівнож знаємо як байдуже поставилась західня Європа до тих розпачливих заходів Данила, пам'яткою яких залишилась лише королівська корона, прислана Данилові римським папою Іннокентієм II. Україні нагомисць лишився шлях вимушеним порозумінням з ордою відвертати від себе найбільш дошкульні удари з їх боку.

У той час як Україна була експонована під удари степовиків її сусіди — Польща, Литва, Угорщина скріпились і правителям Галицько-Волинської Держави доводилось провадити дуже тяжку боротьбу за схоронення своєї незалежности. Як знаємо, однак ще за основоположника Львова — сина Данилового Льва (1264—1301.) і його наступників Юрія I. (1301—1308.) і синів останнього Лева II. та Андрія, Галицько-Волинська Українська Держава зуміла не тільки схоронити успішно свою повну незалежність, але і далі являлася поважним чинником у міжнародньому житті Середньої й Східної

Європи. Про це яскраво свідчить хоча би той факт, що приєднане до української держави за Льва I. Закарпаття ще до 1321. залишалася з нею у звязку. Причому внук князя Льва виступав з успіхом в ролі претендента до угорської корони.

Тяжким ударом для української держави було припинення зі смертю обох князів Льва і Андрія. Як відомо усобиця, що наступила по смерті князів, закінчилася покликання на український престол сестринича тих князів Болеслава Тройденовича Мазовецького.

Цей князь, ще з покликанням його на Україну разом з грецькою вірою приймає імя Юрія — впродовж 17 років править Галицько-Волинською Державою. Про особу і роль цього князя досі існують в науці досить протирічеві погляди. Дехто з істориків підкреслює його негативну роль, яка проявилася у спровадженні на Україну чужинців, яких князь фаворитизував у некористь українців. Інші знов-же такі підкреслюють, що Юрій II. зумів цілковито позбутись впливів Польщі. Так чи інакше не був Тройденович тою видатною індивідуальністю, якої потребувала тоді Україна. Головне не зумів він поладодити відносин з галицьким боярством, яке уявляло собою в ті часи дуже поважний політичний чинник у житті України і зрештою впавав жертвою боярської змови.

За князювання Юрія вперше зустрічаємось з Дмитром Детьком, якого князь у своїй грамоті від 1335. р. вирізняє як члена князівської ради і старшого поміж боярством. Існує припущення, що Детько виконував давніше ролю вихователя і опікуна князя. Тому навіть дехто з дослідників виводить його прізвище від слова «дядько».

Суперечні погляди дослідників, щодо ролі Дмитра у трагічних подіях 1340. р. В той час як дехто уважає, що Детько залишився вірним князеві й не приймав уча-

сти у змові проти нього, інші заперечують цьому. В користь цих останніх немовби промовляє факт, що зі смертю Юрія, Детько стає фактичним правителем Галичини.

Нас однак цікавить найбільше те, що Детько був тим, який перешкодив негайному завойованню Галичини сусідами. Смерть Юрія була немовби сигналом до походу Поляків і Угрів на його землі. Вже у травні 1340. року в Галичині з'являється польське військо з королем Казимиром. В той-же час вирушив на підбій Галичини угорський воєвода Вілерм. Але так скоро, як сталися ці напади, так скоро скінчилися вочи. Щоправда, Казимир встиг захопити кілька замків і набрати здобичі, але вже за місяць мусів він повертатись домів. Угорське військо мало ще менше успіху.

Те, що вже тоді не прийшло до окупації Галичини і цілковитої ліквідації української державности, там — треба у великій мірі приписати героєві цієї повісті Дмитрови Детькові. Як знаємо, тоді Україна знаходилася формально під зверхністю татар. Це-ж бо був єдиний спосіб, хоч до певної міри знегтралізувати татарську небезпеку. І ось Детько, який вже тоді був управителем Галичини, зручним посуненням використав одного ворога проти інших «возводячи» на Польщу Татар. Надтягаюча небезпека з боку Татар, змусила Поляків і Угрів так швидко покинути українську територію. Щоправда, в зимі того-ж 1340. р. Татари, мабуть спільно з Українцями напали на Угорщину і Польщу й спустошили їх.

Таким чином Детькові вдалось охоронити українську державу. Казимир, щоб забезпечити себе мусів шукати порозуміння з Детьком. Десь у 1341. році прийшло до згоди поміж ними, причому як польський король так і Детько як «староста й опікун руської землі» урочисто зобов'язалися не нападати на землі іншого. Щоправда,

Казимир як тільки безпосередня небезпека для нього минула, почав міркувати над тим, як перекреслити ту свою обіцянку. Того самого року звернувся він до Папи, аби той розгрішив його від присяги зложеної Детькові, про те, що Польща не нападатиме на Україну.

Якби не було, договір поміж Казимиром і Дмитром Детьком вказує виразно на те, що і чужі держави признали останнього правителем Данилової спадщини. Мабуть аж до 1349. року (докладного року смерти Детька ми не знаємо) продовжувалось правління Детька. З його успішної боротьби з ворогами бачимо ми, що Детько був добрим полководцем і вмів zorganizувати оборону краю.

Щоправда, дуже і дуже мало документальних даних залишила нам історія про діяльність Детька, але й ті скупи джерела, які маємо, свідчить про те, що він був загальним признаним управителем Галичини. Схоронилась грамота Детька до купців з Торуня, яких він закликає їхати «в Руську землю» і торгувати. У цій грамоті Детько говорить про себе як про законного наступника галицьких князів. Він запевняє, що ті з купців, хто хоче їхати на Україну можуть «як і за наших попередників» «безпешно прибувати до Львова».

Таксамо як з Польщею осяг Детько порозуміння і з Угорщиною забезпечуючи Галичину перед нападом з боку Угріз.

Щоправда, влада Детька поширювалась лише на Галичину формальним же володарем як Галичини так і Волині був литовський князь Любарг. Алеж останній цілковито не втручався в царину тих країв. Фактичним же володарем Галичини був Детько. В таких надзвичайно несприятливих умовах вдалось йому охоронити незалежність бодай частини спадщини по Галицько-Волинській Державі і в цьому його незмірна історична вага.

І. Лоський

Сяніцький тивун Михайло Детько справляв гучні хрестини синові Дмитрові в своїм дворіщі в Вільхівцях, віддаленім одну версту від города Сянока.

Гості прибували з віддалених сторін Лемківської землі.

Приїжджали на великих возах бояри з жінками і дітьми з Тиліча, Біча, Стрижева, Чудця, Короспа та інших міст Лемківщини.

Хресним батьком малого Дмитруня був боярин з Вільховець, Дмитро Стасенко і Анна бояриня з Лішні...

Хрестив перемиський Владика Евфимій — що жив тоді в своїм літнім дворі в Сяноці, який красувався під горою Владиче.

Обряд хрестин назначили в неділю, по Службі Божій, дня 15. липня, в день Хрещення Руси — в році 1298., за панування великого князя Льва Даниловича.

День був ясний і погідний. Сонце гріло. Легесенький вітерець ледви порушував листочками величавих лип та осик. Приятелі Михайла Детька, бояри з жінками та дітьми заповнили всі грідниці обширного дворіща, що стояло у стіп чудової гори Березника.

В дворіщі Михайла Детька рух і гамір великий. Вигаються, цілються, гуторять, знайомі, свояки, бояри, боярині. Розказують собі про свої пригоди в дорозі, про своє життя, сміються, всі вдоволені, щасливі, що трапилася нагода зіхатися, натішитися собою, поговорити собі про сусідські сплетні, про гаразди та злиді, про домашні та державні справи. Врешті приїхав Владика.

Хазяїн Михайло Детько вийшов перед дворище, поклонився владичі, поміг йому злізти з воза, підійшов під благословецтя і впровадив його до гридниці. За владикою ішов священник Сергій, дякон Мемнюн і інша церковна прислуга. Бояри та боярині склонились перед владикою, а він поблагословив всіх словами: — «Буди Імя Господне благословенно!»

— «От нині і до віка» — відповіли гості, і поклонилися владичі. Владика покінчив обряд хрестин, побажав родичам потіхи зі сина, а зібрані бояри відспівали торжественно три рази «Многая літа». Хазяїн попросив гостей до накритих столів. Перше місце заняв владика Евфимій з духовниками, коло нього кругом засіли знатніші бояри.

При столі почав владика розмову з боярином Гнатом із Чудця, якого посілости межували вже з посілостями краківського польського князя.

— Якже вам боярине Гнате живеться в тім вашім Чудці? — питає владика.

— Гаразд, Ваше Преосвященство!

— А чому то ваша оселя називається Чудець? Якось трохи дивно?

— Бо у нас чудно, красно, Ваше Преосвященство!

— А я думав, що то може від якого чуда! — сказав владика.

— Може бути, що колись було там якесь чудо, та старі люди оповідають, що до Чудця вперше, перед 200. роками заїхав перемиський князь Ростислав на лови. Чудець тоді називався Оленів, а володів ним боярин зі старої родини словянських князів, Хвиль. Він то гостив князя Ростислава у себе на ловах. Князеві подобалася околиця так, що назвав її Чудом і з чого пішла назва Чудець.

— А спокійно там у тім Чудці? — спитав владика?

— Спокійно — відповів Гнат — сторожа державна

вартує з нашого боку а польська з другого, але люди переходять з одного боку на другий. На заробіток. Краківський князь, чи то пак, як він себе зве, король, Локеток, бідний. Землі в нього врожайної немає, і от його люди приходять до нас.

— Но, а там коло Перевореська, коло Ряшева, якіж там відносини, на тамошній границі? — спитав владика боярина Осадчого.

— Воно так як і коло Чудця, — відповів боярин Осадчий. — І в нас поселяється багато польських та німецьких купців.

— А щож наші люди на це?

— Зразу сваряться, недозволяють, а пізніше кожний махне рукою, хай там! І вони християни!

— Сумно! — сказав владика. Хоч і вони християни, но не православні, як ми! Треба твердо діти свої стояти при українській вірі, вірі наших отців та дідів. Наші князі, за добрі, на все позваляють...

— Ходять чутки, — відповідає боярин Гнат, — що наш князь Лев дозволив уже Німцям і Полякам осідати в своїх столицях у Володимирі та у Львові, а до Галича напхалося повно Волохів, Вірмен, Татарів, що нашому чоловікові там нема що робити!..

— Слава Богу, що наш Сянок, ще чистий, український город... У нас ще ні одного чужинця нема! — сказав Михайло Детько.

— Правда, що підчас великих ярмарків, понаїзджає їх з цілого світа велика сила і Угрів і Волохів, і Греків і Німців і Чехів, і Бог зна якого народу в нас набереться, Господи! — Але ми пильнуємося, щоб по «торговім времени», жаден іноходець, жаден іновірець між українським народом не залишився! Були такі, що за всяку ціну хотіли у нас лишитися, пхали нам великі гроші, чудні товари, але ми не дозволили.

— Правда ваша, боярине Михайле, але не зовсім —

сказав боярин Лучка із Корчини. От, подивіться, коло нашої Корчини осіли Німці, побудовались, і збагатили наше містечко Коросно. Є там тепер багато ремісників, купців, наші люди чимало навчилися від них. Я думаю, що добре сталось, що наш князь дозволив у нас жити Німцям.

— Не погоджуся з вами! — сказав боярин Остап з під Стрижева. — По літах на нашій рідній землі для наших дітей та внуків бракне місця!! Тоді наші діти та внуки підуть — у найми до Німців чи Волохів!... Ми можемо від них вчитися, але не пускати їх до нас, бо це чужа віра, чужа кров!

— Ваша правда, боярине Остапе! — сказав Ілярій Поливка, боярин з Улоча. — Ваша правда! Поляки печуть хліб раз на місяць, їдять такий черствий, що годі його укусити, парять його гарячою водою, або відгрівають у печах — деж це може бути смачне. Я що день їм свіжий хліб, а вони Господи Боже! Добре наш князь зробив, що подякував за краківський стіл, на що йому біди, там не мав би спокою, мусів би собі добре голову паломити, щоб з тою збираниною дійти до пуття — нек йому — там сварні, війни, міжусобиці. Нема то як у нас: тишина, спокій, згода...

Владика Евфимій поволі піднявся з місця, коротко помолвився і сказав до зібраних:

— Дорогі діти, браття мої во Христі, Господі нашим! Весело нам тут і мило. Господар наш боярин Михаїл гостить нас щиро у своїм щасливім гнізді. Дай йому Боже за це здоровля, хай младенець Дмитро росте здорово і щасливо ховається на потіху родичам, на пожиток князеві і нашій дорогій державі! Памятайте про нашого великого князя Льва й помагайте йому всіми силами! За його панування царює у нас спокій, живемо в достатках, не бракує нам ні хліба ні соли. Сусіди шанують нас і бояться нас, однак треба нам бути осто-

рожними: «Бдїте да не впадете в напасть» — як каже св. письмо. Ми живемо в приязні з татарським ханом і з польськими князями звязки наші дружні, рівнож з Литвою і Уграми. У нас тепер, слава Богу, мир. Кори-стайте, дорогі браття, скріплюйте свої сили, помнажайте багатства, щоб колись вітчині стали у пригоді!

І владика попрацвався з господарем та з гістьми, поблагословив всіх і відїхав зі своїм двором до Сянока, до своєї літної палати на «Владиче».

По відїзді владики, бояри сянїцької землі, забавля-лись до пізної ночі...

II.

В чотири роки по хрестинах малого Дмитруня, до Михайла Детька, сянїцького тивуна, приїхав боярин Ва-ньо з Лішні й привіз вістку, що князь Лев Данилович подякував за хліб, сіль, зложив зі своєї голови княжий вінець, зрікся престола, відрікся світа і вступив до мона-стиря св. Спаса біля Самбора.

Сталось це по смерті його любимої жінки Кон-станції...

Князь тужив за нею кілька літ, тяжкими здавались йому бразди правління, тяжкою шапка Мономаха... Князь Лев I. попрацвався з боярами й віддав жезл своєму си-нові князеві холмському, Юрієві I.

Боярин Ваньо з Лішні, вертався зі Львова додому. Він їздив по грамоту до князя Льва, силою якої, князь потвердив йому і його потомкам на вічність село Ліш-ню, на якій Ваньо вже добре загосподарився, однак сидів на Лішні, як говорили, наче воробець на даху. Всі сусіди якось скоса на Ваня дивилися, бо не мав грамоти. В тих часах дістати грамоту від князя була великою честю.

— І щож, допустили вас до князя ще, спитав Детько свого сусіда боярина Ваня,

— А ось грамота князя Льва — сказав боярин Ваньо, і виняв пергамент зі срібної пушки.

Тивун прочитав:

Во имя Сѣца и Сына и Святѣа Дѣха. Я се я князь Левъ, сынъ короля Данила, сгадавшиса въ нашими бояры, что честный боярыня Іоаннъ рекомый Ваньо изъ Лѣшни здогтоназеа отъ насъ награды за труды коенной службвы, села Лѣшня, на вѣки даямъ и приписемъ яемъ съ вѣки пожиткы и съ приходы и съ правы вѣки и съ ролыми и съ лѣвами и съ лѣсами и съ ланинами, ко вѣки держати и поживати а за насъ Бога молити. Я кто оветовитъ на мое слово, да вѣдетъ казнь Божіа на немъ, въ сей вѣки и въ день страшнаго суда. Я при томъ были панъ Васильо и Захаріа Протазъ и нинухъ бояръ много. Я писана бысть сіа грамота и дана ко Львовѣ въ пятюкъ мѣсяца сѣктокріа въ день лѣта 6800. Я писецъ Захаріа вихотъ.

— Тишуся дуже, — сказав Михайло Детько — що врешті добились грамоти. Це вам давно належалось. Я бажаю вам, дорогой сусіде і друже, щоб ця грамота була прикрасою вашого славного дому, ваших дітей, внуків і правнуків.

— От вам приказ від нового князя — сказав Даньо, і подав друге письмо Михайлові. — Князь Юрій велів всім державним чинам та всьому боярству явитися на святого Михайла у Володимирі на замку, куди князь перебрався з Холма.

— Ах, як то добре, що на святого Михайла! — сказав Детько. — Це вже буде вже по всіх господарських роботах, треба повідомити все боярство могого округа.

III.

Грицько Коссакович перемиський воєвода й Михайло Детько сянський тивун, верталися з коронації короля Юрія I. домів. Дорога вела із Володимира на Ярослав,

Перемишль до Сянока. Грицько Коссакович запросив приятеля свого, Михайла Детька переночувати в його палаті у Валяві.

З Володимира їхали дві ночі і один день. Пізнім вечором приїхали під двір воєводи. Брами були уже позамикані. Воєвода вдарив мечем об браму. За хвилину відозвалися тяжкі кроки сторожа, що з горючим смолоскипом наближався до брами. Відчинилися ворота, й обидва їзці перемочені і обліплені снігом віхали на подвіря. Сторожа забрала від них коні, а бояри ввійшли в дворище. Жінка воєводи Грицька, Олена, ждала свого чоловіка. Дуже зраділа, коли побачила свого давнього знайомого, сяницького тивуна Детька.

Зараз звеліла принести вечерю. І за хвилину на столі з'явилися дві миски яешниці, пшеничний разовий хліб та збан меду.

— Слухай Михайле! — відозвався воєвода, я тебе завтра не пущу до Сянока, хоч ти й спішишся, — але сам знаєш, мусимо деякі державні справи обговорити, призадуматися, як сповнити прохання нашого князя, чи то пак, короля. Через ніч відпочнемо, виспимося, а дасть Бог завтра обговоримо «просьбу» нашого Юрія.

— Добре брате, лишуся, хоч і спішуся додому, бо здається мені, що вже рік як я виїхав з дому, від сина та жінки.

Щойно коло полудня пробудилися обидва мужчини, а на них ждали уже деякі бояри-сусіди, які не могли поїхати на коронаційні торжества а тепер цікаві були на новини. Приїхав також заступник перемиського воєводи тивун Онуфрій зі Стубна.

— Ну, як виглядає князь? Що ви з ним говорили? — допитувались цікаві бояри.

— Правда! Старо виглядає, — відповів воєвода. — Йому минуло 50 літ, а виглядає старше, борода велика, сива, волосся сиве, дуже рідоньке. Обличчя

округле, повне, невисокий, здається спокійний чоловік, довольний в руках. Мова його тиха уривана, не видно в ньому сили волі, як у його батька князя Льва. Коронаційні торжества його втомили, князь ослаб і поблід.

— Як жеж вони виглядали — запитав боярин Михневич, — будьте добрі, господине воеводо і сусідо наш добрий, розповісти нам, бо ми дуже цікаві...

— От як виглядали: У Володимирі заїхали ми до якогось вірменина, бо на замку не було вже для нас місця, така сила боярства зіхалась. Вірмени приняв нас радо, але і обдер по торжествах. Заплатили ми обидва з Михайлом пять гривен сріблом при відзді. Вірмени, то без серця торговці: Деж би наш чоловік щось подібного зробив! Деж у них якась християнська душа, то люди зимні, чорні як вуголь, очі вибалушить на чоловіка, здається, думає лише, якби тебе підійти. Це недобрий народ.

— Но і щож потім дальше? — спитав боярин Михневич.

— Що там було народу! О Господи! Не почисливби всіх і цар Соломон, від всіх закутків світа зіхались бояри: від Київа, були з Камінця, від Коломиї, від Бакоти, від Берестя, від Теробовлі, з Луцька, з Галича, Берладі, всі в темносиніх або чорних жупанах, у кожного делія підбита соболями, мали чудові сараценські шаблі, самоцвітами вибивані. За часок перейшли ми до престольної, де уставили нас між воеводами. Не ждали ми довго, як надійшов його милість король. Попереду йшло шість мечників з обнаженими мечами, за ними йшли дворцеві достойники. Перший з них ніс королівський меч, за ним ішов великий стольник, ніс на срібнім блюді шапку Мономаха, за ним ішов великий печатник, ніс золоте яблуко з хрестом, за ним ішов великий конюший ніс золоті остроги, потім ішли обидва сини: князі Андрій та Лев, за ними його ми-

лість король Юрій I, убраний в коронаційну мантию, зі золотою короною на голові і зі скиптром в руці, а великий шатний ніс кінець мантиї. За великим шатним ішов другий державний печатник, який на срібному блюді ніс велику державну печать, а найвищий суддя ніс в сафіян і сріблѣ оправлену книгу прав «Руську Правду». За ним замковий воевода Галько і інші придворні бояри і послы: від Поляків, від Юрдѣну, від Литви, Татар, Угрів, Греків. Король Юрій станув на престолі. і так сказав до зібраних достойників: Божею Милостію Ми Юрій I, «король і самодержець всея Руси», Господинь і Дѣдичь великихъ княжествъ Галицького, Перемиського, Теробовельського, Владимірського, Луцького, Белзського, і Берестейського, Холмського і землі Люблинської і Сяноцкої, Бакоти і Берладі оповіщемъ дестойнимъ боярамъ і всему українському народу, «што по отреченію от престолѣ нашого Отца, великого князя Льва Даниловича, вступили есьмо на сей дѣдичный престолъ отцев і дідов нашихъ... Тоді виступив Галицький владика Ходор та промовив: А благословеніє Боже, да будетъ съ Вами, да крѣпить Вас создатель міра на многія лѣта. — Хор надворний відспівав: Коля славен наш Господь во Сіоні! а потім Многая Літа. Тоді всі зібрані достойники в тому самому порядку пішли до замкової церкви. Перед церквою уставився полк боярських дітей з обнаженими мечами в два ряди. В притворі ждало короля духовенство з двома владиками, перемиським Євфимієм і володимірським Іваном, які ввели короля до церкви. Король Юрій станув на престолі. Почалась торжественна Служба Божа, котру відслужили всі три владики в окруженні численного духовенства. По Службі Божій владика Євфимій сказав слово про царську владу і повинностях підданих, відтак намастив короля св. миром і посьвятив його меч. В тому самому порядку весь збір вер-

нувся на замок, де король для всіх державних достойників видав обід. Всі гридниці заповнилися народом. Підчас обіду гості виголошували мови в честь короля, королевої Євфимії, княжих дітей і цілого княжого дому. По обіді відбулися турніри, пописувалися лицарі в закритих шоломах, а на приготовлених підвищеннях придивлялися тим іграм бояри, боярині та інші гості. Для короля Юрія і найвищих достойників приготували особні підвищення, на яких сиділи також чужосторонні послы. Найближче короля сидів посол сірацького князя Локетка, Вейтіх Вирвівонс. Він що хвилини нахилився до короля Юрія і щось шептав йому до вуха, відтак нагинався до королевої Євфимії і щось миленько до неї заговорював. Королева Євфимія, дуже несміла жінка, завжди очі опускала долі, скоро тільки посол сірацький нахилився до неї. Переможцем вийшов польський лицар, Шимон Кнот зпід Каліша. Дуже втішився тим польський посол, аж задер ніс до гори. Йому складали побажання, а він з вдовolenням дякував на всі боки, вкінці сказав, що в Польщі це не новина, бо кожний Поляк, це вже уроджений лицар. По скінчених турнірах, зібрані королівські гості перейшли на замок, позанимали місця в княжих гридницях, де устроено великий бенкет, який тягнувся до пізної ночі. Підчас бенкету гусярі співали пісні, а скоморохи розвеселявали зібраних різними дотепами. До короля та королеви підходили бояри, розговорювали весело і сміло, кожний на тему своїх переживань. Король Юрій підходив також до різних боярських гуртків та весело гурторив. Вже було коло півночі, як король приступив до нас і присівся коло мене та Михайла Детька. Ми поздоровили його, сказали йому хто ми такі. Король вже знав і тому власне забажав з нами особисто познайомитись, щоби дещо від нас довідатись. Ми йому з Михайлом розказували яке в нас життя, що на на-

ших землях поселюється багато втікачів з Польщі та з якими маємо много клопотів. Король задумався, вкінці сказав:

— Щож робити! — І вони люди! У них тісно, нема на чому сидіти, пісок в очі віє, а у нас, слава Богу, землі доволі для всіх!

Як ми так з королем балакали, надбіг до нас посол сірадського князя, сів коло нас таї заговорив:

— Ах! який я щасливий, що я вас найшов тут, тивуне Михайло і вас, воевода Грицьку. Я хотів вам передати поздоровлення від нашого князя Владислава, що багато доброго чув про вас, вашу мудру управу так близьенькими нам землями сяницькою і перемиською.

— Дякуємо красно його княжій милості, за таку незаслужену ласку до нас, смирних рабів божих — відповів Михайло... а я на це додав з легким глумом:

— Ми недостойні такої чести бувшого пана на Кракові...

— Дуже нам приємно буде, мати в нашому найближчому сусідстві так хороброго володаря, князя Локетка! — сказав Михайло.

Король Юрій всміхнувся на ті слова Михайла:

— Мій ятров, великий князь Володислав, чесний і хоробрий господин, великий і «непоборний» лицар! Я маю надію, що скоро вернеться він назад до Кракова. Але поки це станеться, треба йому допомогти. Ви там найближчі сусіди його, воевода перемиський та сяницький тивуне, подумайте над тим, яку би то поміч дати великому князеві Владиславові, рідному братові вашої королевої Евфимії.

— Коби в добрую годину! — сказав Детько.

— Це правда! — сказав король. — І я поможу, збе-

ру два полки у володимирському і львівському воєвідстві і пішло під ваше начальство.

— У нас такий плян — сказав хитро сірадський посол: — Ви наперли б зі сходу, а ми від Серадза і Чех музять опустити Краків, а тоді вдячний вам буде великий князь Локетек.

— Побачимо! — сказав Дмитро — кінець діло хвалить...

— От так! так! — сказав сірадський посол.

— А який наш король, добрий він, лагідний, чи острій? — спитав боярин Никола з Кривчі.

— Думаю — відповів Детько, — що він чоловік добрий, от »просить« нас, хібаж батько його просив би? »Я наказую« — і діло скінчене. Сидітиме тихо на престолі, їстиме хліб-сіль, але щоб дав державі якийсь розмах, сумніваюся. Прибрав титул »короля« — нібито щось вище від князя?

— А не говорив, що король Юрій, про звязки наші зі сусідами, з Литвою, Польщею, Уграми та Орденом? — спитав боярин Іван Михневич.

— Якаж може бути його політика, сказав Михайло Детько — не інша як така, щоб всім сусідам було добре, нам було добре, а головню, щоб йому було добре. Сусіди наші зростають в силу завдяки нам, а він їм ще помагатиме. Ясно, що всі його любитимуть, бо всім буде вигідний. Мені здається, що він такий чоловік, що й останню сорочку зі себе стягнув би, та дав би другому, щоб тільки мати спокій. Буде сидіти дома, не рушиться ніде, другі будуть зміцнятися, рости в піре, строїти вої, городи і т. п.

Наговорилися та погостившись бояри, небаром розіхались з Валеви. Відіхав до Сяюка й Михайло Детько.

IV.

Минали дні, місяці, роки.

Єдиною Детька потіхою був Дмитруньо, котрого Михайло вивчив читати та писати. Детько розказував малому різні історії про давні народи, про великі держави, про їхній розцвіт та упадок. Читав йому повісти про Варлаама та Іоасафа, про Александра Великого, та »Війну Троянську«. Малий Дмитруньо ріс на очах, розвивався а родичі не могли натішитися ним.

Одного зимового вечора приїхав до Детьків воевода Грицько з дружиною та шістьлітньою донечкою Дарією. Михайло зрадив незвичайно. Розбалакались обидва, бо мали собі багато оповідати. Зраділа і жінка Детька Анастазія, бо не сподівалася, що приїде Олена, та ще зі своєю шістьлітньою красунею.

— Як я тішуся, братчику мій любий, — сказав Михайло, що ти приїхав до мене, в таку глуху закутину. Знаєш, на душі, так тяжко в теперішніх часах, якийсь мене страх огортає за майбутнє нашої вітчизни. Що даліше буде? У нас якось нічого не робиться, всі спимо, навіть і король наш дрімає. Сусіди наші рухаються, видно, що живють, у них боротьба, змагання, якісь задуми на майбутнє, а у нас все спить. — Щож, добре нам всім живеться, багатства множаться, воен нема жадних, але ця тишина, цей мир жахає мене.

— Твоя правда! — сказав воевода Грицько. — Та думаю, що пропасти може тільки нікчемний народ, але не наш! Ми, богу дякувати народ чесний, багатий. Народ, що мав таких володарів, як Володимир Святий, Ярослав Мудрий, що мав Осмомисла й Данила, такий народ не пропаде! Ми за великі, за сильні, щоб нас другі народи зіли!

— А я тобі кажу — сказав Михайло — що наша світлість вже не вернеться! Подивися, що татарва з на-

ми зробила, де пшні Придніпрянська Україна, де береги Чорного Моря, степовики там сидять! Добре, що ми тут на Заході держимося, і не можемо сказати, щоб нам зле було. Маємо багату і велику державу, заживаємо спокою, продаємо хліб, вивозимо сіль, чужинці достарчають нам чого душа захоче! Але саме цей добробут, цей спокій і ця наша якась мертвота жахає мене! Я боюсь цієї мертвеччини, боюся, що по нас тут і сліду не буде... Бачу, що за нашого короля Юрія багато чужинців користає з його доброти, всім їм надає він різні привілеї. Вони гуртами поселяються по городах, а що буде з нами?

— Це правда, бо і королівський двір змінився. Зимою король живе в Володимирі, а на літо приїжджає до Львова. І постарівся король. Недавно був у нього перемиський владика, з проханням створити нашу метрополію. Владика нарікав, що у важних церковних справах, мусить посилати післанців аж до Володимира над Клязму, до тамошнього Митрополита. Це каже владика два рази дальше як від нас у Царгород. Раз післав владика узброєних післанців, напали на них по дорозі якісь чуждські племена, і ледви оборонилися. А коли прибули над Клязму, митрополит умер! Нам треба свого митрополита, щоб тут у нас жив у Володимирі, або у Галичі.

— І щож на це король?

— Дуже рад всьому. Тепер перебуває у нас посол цисаря Андроніка, і через цього посла передав король грамоту до патріярха.

— А як там виховуються княжі діти? — спитав Михайло. Є там може яка школа для них. Я давно задумав віддати свого Дмитруня на «книжное ученіє».

— Хлопці нічого собі, старший Андрійко буде мати 14 літ, буде такий як твій Дмитруньо. Левко трохи молодший. Чемні та спокійні хлопчики — але дуже слабосильні. — Тепер король оснував школу, якої ще в наших

часах не було, вся знать боярська там тепер вчиться. Вчигь в цій школі Грек-чернець, грецької та латинської мови та філософії.

— А коли так, то і я пішло там свого Дмитруня! — сказав Михайло.

— Його милість король питався за тобою Михайле, чому так давно ти не ласкав до нього. Я йому відповів, що ти щось нездужаєш, але як поздоровішаєш тоді й виберешся до Львова.

— Виберуся, але вже з Дмитрунем! — сказав Михайло.

— А я не дам Дмитруня до Львова! — відозвалася з другої кімнати Анастазія, — я би його за ніякі скарби не пущу від себе, щоб мені там дитина змарніла?! Навіщо йому там грецьких та латинських книжок.

— Я вам раджу — сказав воевода Грицько — таки віддати Дмитруня до Львова на «книжне ученіє» на королівський двір. Нині вже інші часи. Треба, щоб Дмитруньо побачив теперішню королівську обстанову в замку. Не то воно, що давніше! Сьогодні на королівських дворах буває багато учених людей, чоловік учений має цілком інше значіння, як такий, що крім своєї мови не знає жадної чужої. Врешті я хотів би, — щоб мій будучий зять бачив щось більше як Вільхівці та Сянік, — сказав жартом Грицько!

— А я таки Дмитруня на науку до Львова не дам! — не дам! не дам! — сказала Анастазія.

— А я таки поїду! поїду! поїду! — радісно кричав Дмитруньо й всі сердечно засміялись.

V.

Тиждень перед св. Юрієм, постановив Михайло Детько, відвезти сина свого Дмитра, на королівський двір до Львова, до школи, де вчилися королівські сини, та боярські діти. На великі вози навантажили медвежі

шкури, повні міхи муки, круп, пшона та дичини, щоб, як то кажуть, не їхати з голими руками.

Анастасія постановила відвезти Дмитруня хоч до Перемишля, а пр іцій нагоді відвідати Олену. Не зчулися як приїхали до Перемишля. Олена привитала свою подругу, щиро, і урадувалась малим Дмитрунем. Дмитруньо виглядав як малий лицар. При боці мав мечик, на голові невеличкий шоломик, на коні умів красню звиватися. На плечах звисав йому лук і сагайдачок зі стрілами.

Воеводи Грицька не було тоді дома. Якась ватага розбишак напала на Ярослав, спалила »приградіе«, ограбила кількох заможних бояр, і втекла. Олена заспокоїла гостей, що Грицько повинен сьогодні вернутися, бо вже три дні як виїхав. Цей кут — розказувала Олена — дуже небезпечний, все нападають якісь грабіжники, забирають худобу, а найбільше ласі на збіжжа.

І справді над вечором приїхав воевода Грицько та щиросердечно привитав дорогих і несподіваних гостей...

Найбільше потіхи мав з малого Дмитруня, говорив з ним довго а врешті звернувся до Михайла, сказав:

— Завидую тобі такого сина! От щасливий з тебе чоловік, Михайле, що маєш для кого жити і працювати!

— А щож вам бракує? — спитала Анастасія — а ваща Дарочка хібаж не красуня вона? От, воеводу, краще поблагословіть наших дітей. Навіщож вам де інде шукати зятя?

По цих словах взяла Анастасія одною рукою Дмитруня, а другою Дарцю і привела їх перед воеводу. Схвильований воевода зробив над ними знак хреста святого і тихо прошептав: — Господи благослови! Господи благослови! — а діти видивились на родичів здивовано, не розуміючи нічого...

Три дні гостювали Сяночане в Перемишлі а четвертого дня відїхали мужчини до Львова. Анастасія зали-

шилася ще кілька днів у своєї подруги Олени. Другого дня рано Михайло Детько з воеволою Коссаковичем та з Дмитруньом прибули до Львова і вїхали на королівський замок.

Михайло Львова не міг пізнати. Тільки тут прибуло нових улиць, нових домів, повно торговців, повно покупців, рух, гамір, на всіх язиках!

— Деж тут Русь?! — подумав сумно Детько. Наладовані вози, королівські отроки відставили до кладових, а воеводів відвели до королівських кімнат.

Михайло Детько спитав отроків, де тут школа, бо він привіз хлопця на науку. Отрок показав великий будинок, куди Михайло пішов зі сином. Коли ввійшли до середини, побачили старого черця, що сидів над якоюсь книгою.

— Певню на «книжное ученіе» привели «юношу».

— Так — відповів Михайло.

— А звідкіля Бог провадить? — спитав чернець.

— А з города Сяюка — відповів Дмитруньо, виручаючи батька, — тиждень їдемо, таки доїхали.

— От! жвавий ваш «юноша», — сказав о. Василій, та погладив хлопчину по голові.

— А як звуть? — спитав о. Василій.

— Дмитро Михайлович Детько — відповів сміло хлопець.

— Гаразд! — сказав о. Василій.

— А письма «гаразд»?

— «Гаразд» — відповів Дмитруньо.

— А ну, прочитай з тої книги.

Дмитруньо підійшов до книги і став голосно читати:

Нсомъ и свиньямъ не оудовъ ієтъ злато, ни беззѣумномуу книжнаму премѣудрѣсть. Бѣль оудовреннїе вращноу; тѣло стѣнтъ жилами. Гоули стѣротъ ся перетъ, корабль практичьа кормникомъ, а человекѣоу оумъ на приатїе истиннаго разоума.

— Досить! — сказав чернець — красно дитинко чи-

таеш, хай тебе Всевишній благословить і допоможе покінчити «книжне ученіє», і набратися істинного розума, щоб колись цей розум ужив ти в потребі для блага святої Церкви та вітчизни нашої, котра тебе кормить! Запам'ятай собі, дитинко, прочитані слова, бо я по твоїх очах бачу, що тебе Господь Бог призначив до великих діл в нашої вітчизні! І о. Василій взяв хлопчину за руку та повів його до другої кімнати де за столами сиділо кільканадцять хлопців за книжками, а між ними були обидва королівські сини, Андрійко та Левко а монах, грек Арсеній, обучав їх.

— Приводжу вам нового товариша, називати його будете Дмитро Детько, він от города нашого Сянока, боярський син, письма «гаразд», — сказав о. Василій до отця Арсенія. Хлопці всі перервали науку і дивились на Дмитруня.

— А греческому язику ти «гаразд» — запитав отець Арсеній.

— Ніт! — відповів Дмитруньо.

— Навчишся дитино, сказав о. Арсеній, як тільки охота у тебе буде.

— Буде! — сміло сказав Дмитруньо.

— А це твої товариші будуть, будеш з ними обучався, з ними спав, з ними бавився!

— Буду! — сказав Дмитруньо.

Михайло Детько, залишив Дмитруня під опікою черців, а сам пішов до королівської палати, де збиралися воеводи, великі бояри, думні дяки, тивуни і прочая знать з цілої держави.

Михайла ждав воевода Грицько в боярській прийомній кімнаті. Вневдовзі король Юрій велів їх просити. Першого прийняв Михайла Детька. Михайло увійшов до королівської грідниці й побачив сідоглавого старця, що сидів на широкому кріслі. Біля нього сидів львівський воевода Васько Курдинович. За королем стояли

два молоді отроки. Михайло низько поклонився, підійшов до короля, поцілував його в руку і сказав:

— Здоровля бажає вашій королівській милості Михайло Детько, сянїцький тивун.

— Дуже тішуся! — відповів король. — Щож там чувати доброго у вашому Сяноці, в западних окраїнах нашої держави.

— В Сянїччині спокій, нападів нема, голоду не було із споконвіка, бояри багаті, багатий і народ.

— Дуже я радий, мій любий Михайле. Якжеж вам живеться?

— Дякувати Богові святому та вашій королівській милости, щасливий я! Землю сянїцьку дуже люблю, це моя рідна земля з діда-прадіда. В останніх часах побудували ми величаві храми Божі. Прекрасні церкви маємо в Корчині, Коросні, Дубецьку, Одриконо, Чудци, Перевореську, Динові, Ячимири, Горлицях, Грибові, Новім Сутечи та інших містах. Трохи у нас мало священників, здалобися більше! Перемиський владика, обіцяв виписати із київопечерської лаври кількох черців, щоб в Сяноці при святодухівським храмі заложити духовне училище.

— Це мене дуже тішить — сказав король Юрій. — А твоя сімя велика? — спитав.

— Маю одинака сина, Дмитром зовуть його, має вже 14 літ — цікавий хлопчина. Я, саме й привіз його на «книжне учені».

— Гарно! Дуже гарно! — відповів король, нам треба більше учених людей! Хочу його бачити! — сказав король до отрока. Отрок вийшов і за хвилину привів Дмитруня, що сміло підійшов до короля і поцілував його у руку.

— Як тебе зовуть молодче?

— Дмитро Михайлович Детько!

— Гарно хлопче! — похвалив король Юрій.

— А хочеш вчитися?

— Хочу!

— А будеш хоробрий?

— Буду!

— Я тобі бажаю, щоб ти був подібним до твого патрона великомученика святого Дмитрія. А як виростеш, щоб був кріпким і бодрим борцем за святу нашу віру та за права свого народа, як твій патрон, якого ти імя носиш.

— А знаєш, коли обходимо память св. Великомученика Дмитрія?

— Знаю, Ваше Милосте, 8 дня новембрія, осінню в минулому році був у нас сніг на святого Дмитрія.

— Гарного маєте сина! — сказав король до Михайла, як буде добре учитися, то візьмемо його під свою опіку. Батько й син попрощали короля.

VI.

Обидва молоді князі, Андрійко та Левко вчилися разом з боярськими дітьми під наглядом черців: Грека Арсенія та Українця Василя. Були це хлопці тихонькі, смирні, та слабонького здоровля. На ніч приходили до королівської палати, а цілий день перебували в школі або на лицарських вправах. Король Юрій цікавився дуже школою, та учнями. Кожного року відбувся іспит в приявності короля та деяких вельмож. По скінченому іспиті король радився з учителями, якби то нагородити за науку молодців. Найбільші похвали збирав завжди Дмитро Детько. Король сказав вчителям, щоб Дмитра саджати все побіч його синів, бо вони оповідають, що найліпшим їхнім товаришем є Дмитро.

По скінченій науці у Львові, король задумав вислати своїх синів та ще кількох талановитих синів бояр на три роки на науку до Царгороду, на царський двір.

Одного разу король спитав Дмитра, чи мав би охоту їхати з його синами до Царгороду, на імператорський двір. Молодцеві аж очі заискрилися, подякував королеві за цю ласку, але сказав, що хотів би ще порадитися родичів і просити їх дозволу на таку далеку дорогу. Тому хотів би поїхати на кілька днів до Сянока. Король дозволив. Як почув це князь Андрійко та Левко, почали й собі просити батька, щоб дозволив їм поїхати в Сяніччину разом з Дмитром. Спершу король вагався, опісля позволив. Хлопцям було вже по 17 та 18 літ. Їм осіддали коні і всі три пустилися в дорогу гостинцем на Городок та Перемишль. Виїхали рано зі Львова, на вечір були в Перемишлі й станули на ніч перед замком, де мешкав воевода Грицько.

Воевода сидів при вечері з жінкою і дочкою, котрій йшов вже тринадцятий рік.

Слуга заповів, що приїхало трьох молодців на конях і ждуть перед брамою. Воевода велів просити гостей до гридниць.

Спершу воевода не пізнав молодців, щойно Олена крикнула:

— Ох! таж це Дмитруньо! Як він виріс! Як змужнів!

— А хтож ці два боярини? що за одні Дмитруньо?

— Це не боярини, це князі, Андрійко та Левко, сини нашого великоможного короля Юрія.

— Яке щастя для нас, яка честь велика, що до нашого дому загостили королівські діти!.. Сідайте-ж! мої дорогі гостеньки, сідайте! ви з далекої дороги, мабуть голодні, втомлені...

— Не так дуже, дорога тіточко, — сказав Дмитруньо, вправді від рана їдемо зі Львова, а виїхали так скоро, що забули взяти клуночки, які нам на дворі королівським наладовано, але лицарям не в голові їда, лицарі повинні звикати до голоду і всяких трудів та невиконань!

— Це правда — сказав воевода Грицько — та ви ще

діти, підроски, вам треба ще думати про їду, щоб набрати сил, щоб тіло змужніло, а тоді також дух набере сили! Ну, ходіть мої лицарі до стола, ходіть!

— А ходиж-но Дарунцю скорше, привитайся, це-ж твій суджений приїхав, Дмитро, з королевичами, скорше, Дарійко, — заговорила Олена Коссаковичева до донечки, яка в другій гриндніці, поралася коло столової посуду.

І в дверях появилася струнка дівчина Дарія та засоромившись, низько поклонилася перед молодцями, що рівнож несміло звиталися з нею.

Посідали за стіл і стали вечеряти. Синів короля посадила Олена на першому місці, й припрошувала: — Прошу їсти ваша королівська милости, чим хата багата, тим і рада. У нас не такі смачні страви, як на королівському дворі.

— Ми не такі вибагливі, їмо що під руки попаде, — сказав королевич Андрійко.

— Ми їмо разом зі всіми школярами і нам тоді краще смакує, як дома — сказав князь Левко.

— Бо в своєму товаристві, з ровесниками — засміявся воевода.

— А кудаже вас Господь провадить, вибачте за смілість спитати вас?

— Я їду до Сяюка, до батьків на пораду, бо його милість король, посилає князів у Царгород на імператорський двір, їде на три роки «на книжное ученіє» — і я хотів би з ними поїхати, але так без батьківського дозволу і благословення не годиться.

— Аж до Царгорода!.. — здивувався воевода Грицько, — через чужі краї, так далеко! через моря!

— Свят! свят! свят! — перехрестилась Олена. — І ви не боїтесь такої дороги? Діти-ж ви мої! Не їдьте так далеко, цеж страшно! Я своїх синів не пустила би в таку далеку дорогу!

— Ми поїдемо з посольством, нас поїде багато, поїдуть купці, лицарі й вої, для охорони і безпеки.

— А що ви там робитимете аж три роки? — спитала Дарійка Дмитруня.

— Будемо вчитися.

— То ви ще мало навчилися, через три роки на королівському дворі?

— Так, ще мало — відповів усміхаючись Дмитро. «Книжне ученіє» глибоке як море, що йому дна немає, а високе як лет орла, широке як світ.

— І це все ви помістите у ваших головах? — спитала здивована, Дарійка.

— Голова людська як безодня морська! — сказав князь Андрійко — зуміє все змістити.

— Книжні мудрости в житті кожному чоловікові пригодяться — доложив князь Левко.

— Певно що так! — відозвався воевода.

— Мене найбільше цікавить це, як другі народи живуть, і яка в них влада — сказав Дмитро.

— Це дуже гарно, що ти Дмитре рвешся у широкий світ, повний небезпеки, але щож, правду сказати, нам таких людей треба. Хай молоді щось більше знають від нас старих.

— Якби я була лицарем — сказала Дарійка — я зараз просила б короля, щоб мені дозволив їхати з вами разом...

І засміялась так якимсь мило, а очі засвітилися як дві тернові ягідки та впились в очі Дмитруня. І від того погляду защемило щось в серці Дмитра. По вечері постелили гостям в осібній гридниці. Поклавшись, обидва князі заснули зараже сном праведних, бо дорога їх сильно втомила. Дмитро заснути не міг. Перед ним стояла струнка Дарійка й довго-довго дивилася на нього...

Чергового дня ранком постановили молодці їхати в дальшу дорогу до Сянока. По сніданні мали рушити

в дорогу, однак Дмитро чомусь не спішився. Забажав оглянути старинний замок князя Володара. Попросили воеводу і Дарійку й пішли разом. Дмитро старався все заговорити до Дарійки і вдвлявся в неї, як у сонце.

Коло полудня всі три молодці відіхали на Бірчу до Сянока. І перед заходом сонця станули в дворіщі Михайла в Вільхівцях.

Михайло Детько з Анастасією сиділи на рундуку свого дворіща, як побачили, що трьох їздців з гори Березника їздить скоро в напрямі дворіща.

— Диви но, Насте! — здивувався Михайло. — Якісь три їзди їдуть до нас. Хто це може бути? Може післанці від Грицька воеводи?

— А чому ж би аж трьох їхало? — здивувалась Анастасія. — Звичайно приїжджав один, часами у двох, а нині аж трьох!

— Мабуть здалека їдуть, бо коні потомлені.

— Цікаво!

За кілька хвилин молодці станули перед рундуком.

Перший скочив з коня Дмитро й упав родичам до ніг.

— Дмитруню мій солодкий! — крикнула Анастасія і притиснула сина до грудей.

— Мамо моя! Татку! Це наші князенки: Андрійко та Левко! — сказав Дмитро. — Хотіли вас пізнати та подивитися на нашу сяніцьку вотчину. Це мої найкращі друзі!

— Цього я не сподівався ніколи в житті, щобі королівські діти були моїми гістьми в нашій низькій хатині. Чимже я прийму вас, мої достойні гості? — вклонився глибоко Михайло. — Прошу ближче! »Гість в дім — Бог в дім«.

Тиждень оба князенки гостили в домі сяніцького тивуна. Купалися в Сяні й дуже хвалили собі цю купіль в гірській воді.

— Чиж можна порівняти воду Бугу чи Полтви — казав князь Левко — до води Сяну! Цеж красота!

Князям так тут приємно, так тут мило було, що хотіли тут лишитися довший час. Ходили по просторах сонішних луках, ходили по розпечених живицею лісах, збирали вперве в житті ягоди, суниці й тішилися, як діти, щасливі й безжурні... А яка радість югорнула серце Насті, як Дмитруньо сказав, що бачився зі своєю судженою Дарійкою, й що йому дуже подобалася.

Михайло й Анастасія трохи зажурилися Царгородом, що стратять знова сина на три роки з очей, але коли така воля Божа, тай ласка його милости короля, хай їде з князенками в посольстві до царгородського імператора на його двір, на дальшу науку.

Дмитруньо просив родичів, щоби ще перед відїздом до Царгороду заручити його з Дарійкою. І тому родичі вибралися обидвое, враз із князенками, до Перемишля на двір воеводи Грицька, де відбулися торжественні заручини Дарійки з Дмитром, а відтак Дмитро з князенками відїхав до Львова.

VII

Три роки ждав король Юрій на відповідь від царгородського патріярха, щоби прислав нового митрополита для Галицько-Володимирської Руси. Однак час минав, а митрополит не приїздив. Король Юрій порадився зі своїми трьома владиками й постановив вислати посольство в Царгород. Владики доказували, що так дальше бути не може, що така могуча і багата держава не може бути зависима від суздальського митрополита, який зі своїми князями знову зависимий від Орди, а важні церковні справи вимагають приявности митрополита. Всі три владики погодилися, що митрополитом буде монах Петро, який жив в монастирі над берегами

ріки Рати, дуже побожний аскет, чоловік »вельми книжний«. Довший час він жив в Єрусалимі та на Афонській горі.

Король Юрій зладив посольство в Царгород, призвав до себе іпока Петра Ратенського і вручив йому письмо до патріарха з проханням висвятити його на митрополита. Але Петрові нічого не сказав про це. Друге письмо написав король до цісаря грецького Андроніка II. і просив його опікуватися його синами.

По св. Юрію посольство вибралося зі Львова до Галича, звідкіля на трьох кораблях, наладованих усяким добром галицької землі, відіхало Дністром у Чорне Море. В Царгороді прийняв їх висланник цісаря і запровадив їх на цісарський двір. Король Юрій просив у листі до імператора, примістити його синів на імператорському дворі та дати їх в опіку учених людей, щоб вивчили їх, як сповнювати державні повинності.

Імператор Андронік II. втішився листом великого володаря, наймогутнішого тоді сусіда, яким був Юрій I. Цісар назначив молодцям послухання того самого дня пополудні.

Молодці були захоплені блеском імператорського двора. Королівський замок у Львові здавався тепер їм малим та простим дімком. З подивом та шаною входили головною брамою різьбленою в китиці позолоченого винограду, через величаву площу, засаджену невідомими їм південними квітами. Ввійшли на широкі з білого мрамору сходи, вистелені дорогоцінними коврами.. Довгими коридорами дійшли вони до великої салі, де було багато дзеркал і всі у золотих рямах. Тут драгоман приказав їм посідати на розставлених диванових кріслах, а провідник пішов до другої салі. Драгоман пояснив їм, що провідник пішов довідатись, чи імператор може вже їх прийняти. За добру хвилину з'явився провідник і сказав молодцям, щоби в цій салі лишили свої шапки,

а зі собою взяли тільки ті дари, що їх привезли імператорові від українського короля. Драгоман навчив їх, як мають перед імператором стояти, як кланятися йому, як відповідати на питання й як, відходячи, пращатися.

Молодці перейшли ще три великі й багато прибрані салі, а щойно в четвертій побачили імператора і володаря східно-римської імперії. Сидів він за великим золоченим столом і щось писав. Збоку на підвищенні стояв малий імператорський престол. Наші молодці устали по приказу урядовця в цей спосіб, що наперед ішли обидва князі, а за ними Дмитро Детько. Всі станули у віддаленню сімох кроків від цесаря.

Андронік II. встав від стола, підійшов до престолу і сів. На даний знак урядовця, обидва князі приближились до імператора і низенько йому поклонились, опісля поцілували перстень на його рупі. Цесар усміхнувся ласкаво до них, поцілував їх в рамена і запитав, чи втомлені вони дорогою і чи не мали в дорозі якої пригоди. Відтак спитався про здоровля короля і королевої. Князі відповідали сміло по грецьки, однак драгоман часом поправляв їх. Опісля князі подали письмо короля Юрія. Цесар відповів, що сповнить прохання короля дуже радо й відповість йому своїм письмом. Князі попращались з цесарем, знова низько вклонилися і поцілували його перстень.

На другий день наше посольство відвідало патріярха Йоакима III. Патріярх прийняв князів дуже щиро, поблагословив їх і бажав успіхів у науці. Приймавши письмо від короля Юрія, учинив його волю і назначив інокка Петра митрополитом руської землі. Наш земляк зівстав висвячений і з благословенням патріярха відіхав Дніпром до Києва.

Наука на імператорським дворі тривала повних три роки. Вони слухали наук філософічних, риторичних і права, а додатково граматики та літератури грецької

і латинської. Крім наук, які слухали на академії, вправлялись в цісарських канцеляріях в діловодстві, прислухувалися судовим розправам.

Між нашими молодцями найбільш талановитий був Дмитро Детько. Зновуж князі привязалися до нього, як до рідного брата. Нашим князям було дуже приємно, як на публичних гугірках, де виступало більше як сто учнів, Дмитро виходив побідником. Грецька шляхта, прислухуючися дискусії, обсипувала Дмитра оплесками, а префект міста іменем цісаря нагородив нашого Дмитруня цінними подарками.

VIII

При кінці третього року науки прибули післанці від короля Юрія з дуже сумною вісткою.

Король Юрій «ізнеміг» і захворів...

Мати просила синів, щоби чимскорше верталися. Три кораблі ждуть на них в царгородській пристані, щоби не їхали самі, але в товаристві Детька і разом з іншими молодцями.

Подякували за хліб-сіль начальству, під котрого дозором побирали науки, попрощалися з цісарем Андроніком II. Цісар жалував дуже короля Юрія, відправив обидвох князенків з багатими дарами до вітчизни.

По трьох днях морської плавби, добились до устя Дністра, де відпочали пару годин на пристані у Білгороді*), та Дністром добились до Галича.

В Галичі довідалися, що король Юрій помер...

До Львова прибули на похорони батька...

Смерть батька була важким ударом для князенків.

*) Нині Акерман

Вони хотіли відречися престолу, бо не почувалися на силах панувати. Хотіли усунутись у затишне домашнє життя. Однак прохання боярства та молитви матері вплинули на зміну їх постанови. Але, що любилися дуже, постановили панувати спільно. Приняли вони титул князів «Всеї Галицької та Володимирської Руси» й обидва підписувалися на грамотах. Окружилися знатнішими боярами і засягали їхньої поради, а перше місце між боярами заняв, як державний канцлер, Дмитро Детько, з котрим ніяк не хотіли розстатися. Дмитро Детько згодився на це — але випросився на якийсь час до дому до родичів та до судженої, з якою хотів уже повінчатися.

Дмитро сів на коня та відїхав у сторону Перемишля та Сянока.

Доїжджаючи до Перемишля, Дмитро не знав, що робити: чи вступити до судженої, чи їхати до Сянока до старих родичів. Впасти наперед до ніг матері, яка його так гарячо любила, чи приголубити до себе Дарію, яка розбудила в його серцю першу іскру гарячої любови. Дмитро призадувався і не міг рішитися. А між тим кїнь сам звернув до Перемишля.

— Га! Якщо ти, приятелю, — відозвався Дмитро до коня, — показуєш мені дорогу до мого будучого щастя, так їдь уже дальше, веди мене до цілі!..

За хвилину перед втішеною Дарійкою станув доспілий уже молодець Дмитро Детько, який оповідав чуда про свій побут у Царгороді.

Кілька місяців пізніше, Анастасія і Михайло Детько, уложили день весілля свого одинака, на котрому дружбами були володарі Володимирсько-Галицького князівства князі Андрій та Лев Романовичі. Весілля відбулося величаво.

В два роки по весіллю Дмитра Детька, умер його

тесть, воевода перемиський Грицько Коссакович. Його місце заняв його зять Дмитро Детько.

За панування цих останніх Романовичів, земля Волинська «б'яшетъ въ своей чести, всякимъ обыліемъ и славою преимуца», — каже літописець.

В році 1323. вибрався князь Андрій на йорданське водосвяття. Процесія вирушила з церкви замкової на ріку: Князь Андрій стояв цілу Службу Божу на княжому престолі в церкві, убраний в княжу мантию, та шапку Мономаха зі скиптром в одній руці, а золотим яблуком у другій.. В церкві було гарячо, а на дворі сильний мороз. Князь Андрій пішов коло владики з процесією над ріку. Підчас водосвяття князь трохи не зомлів. Колиж вернувся до замку, положився до ліжка, і в березні цьогож року попрощався зі світом, маючи ледви 38. літ.

Князь Лев сидів на престолі у Галичі. Коли довідався про смерть брата Андрія, поїхав до Львова. Окутаний кількома кожухами, в тріскучий мороз приїхав на санях до Львова. На похоронах брата прохолов, положився на його ліжко у Львові, й вже більше з нього не встав... Умер на руках Дмитра та його жінки Дарії.

IX

По несподіваній смерті обох князів бояри лишилися самі. Краєм управляв Дмитро Детько...

По похоронах зійшлися бояри на раду. Детько говорив:

— Великоможні бояри!

Подобалося Господу Богу нашому покликати до себе обох наших князів... Зі смертю наших князів вимерла лінія князів самодержавного Романа.

Звідки нам тепер взяти князя, і де за ним іскати?.. Правда, на Заліссю і в землі Суздальській панують

князі з коліна Володимира Святого, з якого і наші померші князі походили, їм по праву Божому і людському належався би цей престол... В Київщині вже князів нема... На Суздаль далеко, і вони під татарським ігом... На північ від нас язична Литва, на захід чужі нам вірою польські князівства, на юзі Угри, які самі взяли князя від Французів... Від Греків князів ми не мали, тільки княгині, Німці від нас ще далше, також чужі нам по вірі... Звертаюся до вас, достойні бояри, головню до тих, що були послами по чужинних дворах, щоби нам своєю досвідченою радою прийшли в поміч, звідки маємо собі князя вибрати, і думаю, що кожний з вас представить нам такого князя, якого буде уважав найдостойнішим засісти на золотокованім престолі Ярослава Осьмомисла, на престолі славного Данила.

Перший відізвався найвищий княжий суддя Хотко: — Достойні бояри! Я не годжуся призивати на наш престол суздальських князів, раз тому, що це дуже далеко, треба перепихатися через татарські краї, або через Литву, а в слід за тим ми знаємо, що суздальські князі під татарською кормигюю. Значить, навіщо нам мати діло з Татарами? Ми жиемо тепер навіть з ними у приязні. З ними ліпша любов здалека, як зблизька, а коли тут сяде на столі якийсь суздальський князь, Татари зараз будуть вважати його своїм підручним, а нас його підданими.

— А звідки-ж нам взяти князя? — відозвався Борис Кракулла, львівський палатин. — Я думаю, що після «Руської Правди» до нашого престолу ніхто інший не може мати права, тільки князі Руриковичі, це-ж їх спільна вітчина, зрештою, мої господинове, я раджу не зривати з цею родиною, а навіть взяти під світлу розвагу жіночих потомків наших покійних Романовичів. Знаю, що відповідними князями для нас були би діти

княгині Анастазії, сестри покійного князя Юрія І., жінки ки. Семовита Добрицького, або діти Марії, доньки того-ж князя, жінки князя Тройдена мазовецького, або діти Васі, жінки Любарта литовського. В тих дітях пливе також кров наших славних Романовичів, я думаю, що вони повинні мати більше право до нашого престола, як суздальські князі, що давню від нас відчувались.

— Се правда, — сказав Михайло Елезарович, белзький воевода, — але лихо в тому, що ті князі таки вже Поляки і не православні, а католики. Треба призвати до нас »на княженіє« такі котрогось зі суздальських князів, Мономаховича, з того роду, з котрого і наші князі виводились, тимбільше, що вони всі добрі господарі, з такої суздальської пустки вони зробили рай!

Галицький єпископ Ходор сказав:

— Достойні бояри! Ви є сіль землі, що ви поставите, це й буде. Однак я, як ваш владика, кажу вам іменем св. Церкви, що на нашім престолі не може сидіти князь іншої віри, тільки благочестивої. Для нас був би сором і гріх непростимий, колиб ми допустили на наш славний престол князя католика! Щоби на це сказали ваші батьки, ваші діди і прадіди, колиб на наш престол сів князь не православної віри? Чи не перевернулися би в гробі порохи ваших славних князів? Чи ви сміли би подивитися в очі нашому славному Данилові, якби він перед нами тепер станув! Щоби на це сказав самодержавний Роман, що відкинув від себе папську корону? Мені байдуже, з якої сторони князь до нас прийде, зі западної, чи восточної, однак іменем св. Церкви заявляю вам, достойні бояри, що це мусить бути православний князь, інакше йому наша свята церква свого благословення відмовить. Подумайте, господа бояри, над тим!!!

По словах єпископа відозвався Дмитро Детько:

— Братя мої! Я поставив вам такі питання: Сьогодні мусимо постановити, кого маємо вибрати князем нашої землі й хто з вас знає якого князя, хай його представить. Міжтим ви говорили про щось зовсім інше. Ми-ж без князя не можемо бути!

Тоді почав говорити боярин Олександр Молданович, теребовельський воєвода:

— Милі братя бояри! Я прислухувався щиро й уважно до ваших слів і бачу, що кожному з вас добро нашої вітчизни лежить на серцю, кожний з вас хотів би бачити її щасливою і могутньою, кожний хоче, щоби на нашій престолі засів найліпший князь! Суздаль, кажете, далеко, омотана Татарами і вона якось відстала від нас, в Польщі, кажете, що князі католики. Я не борюю ні одної, ні другої думки, слова кожного з вас для мене річ свята. Однак мені здається, що діти наших православних княгинь, як Анастасії Семовитової та Марії Тройденової не такі вже лихі. Я там бував, як з посольськими ділами їздив до Данціґа та Кеніґсберґа, видів їх, знаю їх. В дітях тих пливе нарівні кров, як Романовичів, так і Пястовичів і думаю, що кожна православна мати завжди зуміє щепити в свою дитину бодай іскорку тої любови до православної віри. Тому я представляю вам, світлі бояри, вибрати одного зі синів нашої княгині Анастасії або Марії на наш престол, одначе під тою умовиною, що вони приймуть передтим православну віру, Додаю, що ми не є для них, тільки вони для нас. Ми застережимо собі, що він нас, а не ми його слухати будемо. Ми можемо йому подякувати — і звільнити його від обов'язків. Попробуймо на рік — рік, не вік. Іншої дороги у нас нема, Суздаль далеко, Угри також католики, у них королевича нема. Коли-ж хто з вас, достойні

бояри, видумає щось кращого, так, будьте добрі, розкажіть, а ми мило послухаємо.

На візвання Дмитра Детька, щоби рішали, куди слати посольство, боярин Борис Кракула, львівський воевода сказав:

— Нема що гаїти дорогого часу, з неба князя не стягнемо, мусимо шукати його на землі й то на землі близько нашої держави, щоби в скрутній хвилині мати якусь опору, а в теперішніх часах такої опори нам потреба більше, як давніше. Наші сусіди скріпляються, ростуть, а ми стоїмо на місці. Нам треба би князя з найближчої нам землі, що торкає наших границь, Такою державою є волость князя черського Тройдена, чоловіка нашої славної княгині Марії, дочки короля Юрія I. Ми всі добре памятаємо, хто вона була, я чув, що вона до нинішнього дня православна, виховує свої діти в кротості й вони прихильно відносяться до православного народу нашого. Можемо післати також посольство до Анастазії, жени князя Добринина Семовита, має також двох синів, однак земля добринська задалеко. Може хто з достойних бояр ліпше знає відносини або в однім, або в другім князівстві, хай вискаже своє слово, а я охотно послухаю.

Міжтим на замок прибули послі різних претендентів до нашого золотокованого престолу. Послі захвалювали кожний свого князя. Про це дали знати Дмитрові Детькові. Він зробив по хвилині такий порядок: велів запросити послів до кімнати боярської ради і тут по черзі, кожний з послів представляв свого князя.

Вихвалювали вони чесноти своїх любимців, княжичів: які вони любі, які хороші, яке у них благородне серце. Всі вони знають потрохи руську мову, бо мамі їх вчили, всі уважають православну віру, навіть знають по руськи хреститися. Кожна з руських княгинь молила

бояр, щоби тільки її сина вибрати на стіл їх вітців та дідів.

Бояри вислухали спокійно всіх похвал і по відході послів, почали балачку. Верх взяла та думка, що черський князь, Болеслав Тройденевич, наймолодший зі всіх і найскорше дасться повинувати боярам, найскорше приучиться наших звичаїв та обичаїв і найскорше до нас пристане, бо його мати, княгиня Марія, таки дійсно, хоча скрито, придержувалася нашого обряду і кілька разів навідувалася до нас, приїжджала до свого вітця, короля Юрія, та до братів. Підчас свого побуту у Львові, чи Володимирі, завжди заходила до знайомих бояринь і тишилася ними, як рідними сестрами, завжди сповідалася і причащалася по нашому обрядові.

Підчас голосування, бояри однодушно висказалися за князем Болеславом Тройденевичем Черським.

По скінчених нарадах, Дмитро Детько оголосив призивним послам, що вибір пав на Болеслава Тройденевича, княжича черського під такими умовинами: 1) Перед вступленням на престол прийме православну віру. 2) Чужинців не сміє коло себе держати. 3) Опорожнені міста в нашій державі роздавати буде по вказівкам боярської думи.

По відході послів, Дмитро Детько оголосив боярам:

— Достойні брата бояри! Тишуся дуже, що підчас нарад над вибором нашого правителя, ви всі, як один муж, виявили незвичайну мудрість і зрілість. Своїми розважними нарадами і голосами ви передали судьбу нашої держави князеві молодикові, нам невідомому, але по матері з нашого княжого роду! Повірили ви йому все, що маєте найдорожче, незалежність нашої вітчизни, свою свободу та щастя ваших жінок та дітей! Від нині ми всі під його владою, яка буде ця влада, покаже нам найближча будучність! Дай Боже, щоби цей нововибраний князь вступав у сліди своїх славних предків

Романа та Данила! Да сотворить йому Всевишній многая літа! — що бояри зі запалом повторили і поставили вислати посольство до князя...

X

В день св. великомученика Георгія стануло галицько-волинське посольство в місточку Черську, на Мораві, в столиці князя Тройдена і принесло зі собою золоту корону византійської роботи, молоденькому, вісімнадцятилітньому князеві Болеславу.

Посольство вели три воеводи, володимирський, львівський та галицький і придворний священик, протопоп Аввакум. Прибуло воно в товаристві посла князя Тройдена, Сташка з Ліпна. Послів впровадили до княжого дворища, дерев'яного будинку, досить просторого, але вбогого. На стінах висіли роги турів, оленів, зубрів. Попід стінами світлиці стояли широкі з ялового дерева лави, коло них прості, соснові столи. Посли були вдягнені в сап'янові чоботи зі срібними підковами, в пурпурові, золотом ткані делії, під якими видно було сині каптани, вишивані в чудові грецькі узорі. Наші бояри скоса дивилися на вбогу княжу обстановку.

Галицький воевода похитнув головою і по тихеньки сказав до свого товарища: «У нас такі теремі мають майже всі бояри, а деякі навіть і кращі!»

— Ви певно за свій терем не мінялисяб! — сказав львівський воевода до галицького.

— Звичайно, що ні! — відповів Ходор, галицький воевода.

За хвилину ввійшов у світлицю посол Сташко з Ліпна і заявив, що введовзі прийме князь Тройден великоможних бояр в престольній кімнаті, в оточенні своєї родини й двірських достойників. Посли пояснили Сташкові з Ліпна, хто з них говоритиме перший, хто вру-

чить корону, а хто інші відзнаки, а відтак священик проведе з князем присягу на євангеліє. Посол Сташко пояснив боярам, що князь Болеслав стане по правому боці престола, коло батька.

За хвилину послаи української держави ввійшли до тронної салі, розмальованої на червоно. Послаи наблизились до престола, поклонились князеві, а володимирський воевода промовив до князя Тройдена:

— Великоможний господине! »Се аз Йоанн, воевода землі владимирської іменем своїм і присутних тут бояр, та цілого народу Галицько-Волинської Держави, ухвалили просити Вашого, Господине, соизволенія, прийняти, Вашему первородному синові Болеславу, престол Галицько-Володимирської Держави, яко наслідія отців і дідів по його матери, правити тою державою, і завіщати її своїм потомкам«.

На ці слова відповів князь Тройден:

— Великоможні бояри! Тішуся дуже, що Провидіння Боже за вашою порадою, покликало мого сина Болеслава на престол його вітців і дідів по матери його, княгині Марії, а моєї достойної дружини. Я даю своє согласіє йому, правити цією багатою землею, на славу Бога в Тройці єдиного, на пожиток боярам і всім людіям.

Львівський воевода Борис Кракула промовив до князя Болеслава Тройденовича:

— Великоможний княже! »Се аз Борис Кракула, воевода львівський, іменем моїм і тут присутних бояр, питаю Тебе, княже, чи приймаєш тую корону, власність твоїх отців та дідів по матери на княженіє?«

Йому відповів Болеслав:

— Приймаю завіщаний мені Богом Всемогущим престол моїх предків, великих самодержців і великих князів та королів Романа, Данила, Льва, Юрія, і хочю правити ним Богу на славу, а людіям на пожиток.

Галицький воевода сказав:

— Се аз Хотко, воевода галицької землі, іменем всіх бояр Галицько-Володимирської Русі, питаю тебе, княже:

— Чи будеш соблюдати права і закони наші?

— Буду! — відповів князь.

— Чи будеш надавати землі й достоїнства тільки горожанам Галицько-Володимирської держави?

— Буду! — відповів князь.

— Чи не будеш окружатися чужинцями?

— Не буду! — відповів князь.

Тоді виступив протопоп Аввакум з діяконом і, тримаючи святий хрест в руках, сказав:

— Се аз протопоп Аввакум, іменем всіх владик вселенської православної церкви, питаю тебе, княже Болеславе, чи вертаєшся до віри великих предків твоїх по матері, Романа, Данила, Льва, Юрія?

— Вертаюся! — сказав князь Болеслав.

— Яке ім'я приймаєш?

— Юрій II. — відповів князь.

А міжтим діякон розвинув золотом коване євангеліє, дяк засвітив свічку, князь Юрій положив праву руку на євангеліє, а два пальці лівої руки підніс у гору і повторяв за Аввакумом:

— Вірую во єдиного Бога Отца Вседержителя, творца неба і землі... — відтак заприсягнув, поцілував Євангеліє, протоєрей покропив його свяченою водою, а бояри відспівали «Многая літа».

Князь Тройден цілий тиждень гостив у своєму теремі достойників галицько-володимирської держави. Веселилися й щиро бавилися представники двох слов'янських народів — мазовецького й українського. Пили в честь князя Юрія, князя Тройдена, княгині Марії. Гості їздили з мазовецькими боярами на лови в мазо-

вещкі ліси. Князь Тройден лагодив своєму синові віно на дорогу, а протоєрей Аввакум учив князя українських молитов, учив розуміти величаву славянську літургію, та других богослужень. По скінчених празниках, князь вибрався в дорогу. Отець відставив йому 20 пар прекрасних коней і дві скрині всякого добра. Дружина, зложена з кільканадцяти озброєних молодців, провадила князя до воріт Володимира Волинського.

У Володимирі-Волинськiм очікували князя великі товпи народа, які хотіли видіти свого нового володаря. Коло берестейської брами у Володимирі стояв владика Іоан з духовенством, і посадник города Василь Будневський з передовими боярами.

Коли князь наблизився до города, владика сказав:

— Великоможний господине наш! Земля наша велика і багата, але князя в ній ніт. Подобалось Премудрості Божій пересічи ряд володарів наших з коліна Ярослава Мудрого. Не стало нам потомків великого Романа, Данила і Льва, великих самодержців всея Руси! А понеже в твоїх жилах пливе тая шляхотна кров по твоїй матери, княже, тому ми в тобі, княже, хочемо видіти хоробрість Романа, мужество Данила і розвагу Льва, і надіємося, що тими чеснотами озброєний, засіяєш нам на славу і благо нашої святої Матери Руси. Владствуй над нами, прави по законам Божим та людським, над народом великим і багатим, бережи нашу святу віру, шануй наші звичаї та обичаї, а любов наша і преданність для тебе буде без границь! Прийми від нас ключі города престольного і хліб нашої славної української землі.

Князь Юрій кивнув головою, взяв святий хліб з руки Василя Будневського, поцілував його, торкнувся ключів города і віхав зі своєю дружиною в горюд. За ним йшла старшина і непрозримі товпи народа до церкви Богоматери, де очікувало його духовенство. Відспівано

»Тебе Бога хвалим«, по чім в торжественнім поході відвели князя до терему. Тут у всіх кімнатах відбувся величавий бенкет для бояр, що зіхалися з найдальших закутків держави, щоби привитати свого нового князя, сина доброї для всіх княгині Марії.

На князя та його товаришів — княжий терем та його обстановка зробили величаве вражіння. Вони дивувалися, які тут багатства, яка тут гостинність, яка любов у народі до свого князя. Позасідали за столи. Дмитро Детько, як управитель цілої землі, промовив до князя так:

— Милостивий господине наш! Великоможний князю! Як радується жених при виді невісти своєї, як радується писець при виді останнього листа списаної ним книги, або кормчий прибуттю на пристань, або странник, що прибув до вітчизни, так і радується наш народ від великого до малого, від бідного до багача, що ми тебе, княже, наш ізбраннику, бачимо між собою, між представниками цілого нашого народа, що спішив з найдальших закутин, щоби побачити свого князя. Я видів, як матері підносили на руки свої діти, і показували їм: це «наш» князь. Зістань же, князю «наш», з кости і крови, як нашими були твої славні предки самодержавний Роман, мужественний Данило, премудрий Лев і богомольний Юрій, дідо твій. Вступай в їх сліди, бо їхні великі духи дивитися будуть на діла твої, і благословеніє їх най осінить тя. Ми будемо тобі щирими дорадниками і помічниками в долі й недолі нашій, будемо працювати з тобою, княже наш, що сил наших стане, на славу нашої найдорожчої вітчизни, щоби грядущі по нас покоління тобою повеличатися і сказати могли, що всі чесноти своїх предків вєднав ти в своїй особі, княже Юрію! Дай Боже, щоби доля нашої прекрасної вітчизни з днем нинішнім стала

ще кращою, а панування князя Юрія II., щоби було одним днем радости во многая і благага літа!

Бояри, вертаючися з княжого пиру, питалися один другого, яке вражіння зробив на них новий князь.

— Видно, що не з нашого роду, якийсь мало вродливий, шкода, що мати його така красавиця була! — сказав Василь Будневський до боярина Петра Ольхового. — Князь середнього росту, голова широка, ніс широкий, губи широкі, видно, що мазурська порода, до наших князів не вдавсь...

— Мабуть буде він впертий, не знаю, чи буде з нього потіха, може звикне до нас. Цього у нас з роду не було, щоби на нашім столі сидів Поляк! — сказав боярин Ваньо з Лішні, котрий аж зі Сянїччини з Михайлом Детьком приїхав, подивитися на нашого нового князя.

— Та що ви кажете, боярине, який же він Поляк! Мати його наша княгиня Марія, дочка Юрія I., а що не такий вродливий, як наші князі були, так щож, якого Бог сотворив, такий і буде! — відповів хтось з бояр.

— Шкода! — сказав Грицько Ванюга з Ольховець. — Може зі Суздаля був би кращий, всетаки своя православна віра, та з нашого роду княжого від Мономаха, — а таки цей всетаки не дуже свій!

— Не треба тільки в нього й погане бачити! Він щойно перший день між нами, ледви зліз з коня, нікого тут не знає, ні наших звичаїв!

— Коли він навіть не звернувся до ікони підчас молитви по бенкеті!

— Він може і не знав, якби знав, то так і зробив би. Пожди, батюшка вивчить його!

— Важко пізнати людину! — сказав задумано боярин Петро Лазука із Тириви. — У нас люди кажуть,

щоби душу чоловіка пізнати, треба зісти бочку соли!.. Таке саме й тут. Поживемо, побачимо, а так скоро не осуджуйте чоловіка, та ще й князя.

По бенкеті князеві показали його спальню. Князь приказав спальному, що перший раз хоче почувати зі своїми товаришами, які прибули з ним з Мазовії. Дворецькі пошанували волю князя, розійшлися по своїх кімнатах і залишили князя Юрія з його приятелями.

В їхньому товаристві князь розвеселився.. Молодці, зіставши самі з князем «Больком», як його по своїому називали, говорили довго в ніч, дивувалися нашим багатством, хвалили щиру гостину, яку зазнали в цій землі «медом і молоком текучій».

XI

Товариші князя Юрія II. по двох місяцях відїхали до своєї вітчизни. Князь лишився сам і почав тужити за лісами вітцівської сторони. Бояри завважили це, що князь щось не свій, тужить, жаль йому за батьками, за ріднею! Старалися розважити його, розвеселити. Лігом удавалось це скорше, до обїду полагоджував князь з боярами державні справи в «Приказах Княжих», по обїді з боярськими синами виїжджав верхом у поблизкі околиці на прогульки. А як надїйшли довші осінні та зимові вечорі, князь нудився. Щоденно рано будив його слуга і помагав вбиратися, опісля приходив отець Аввакум, відмовляв з князем ранішні молитви, опісля йшов з придворними чинами на Богослуження в церкву. Українських молитов ніяк князь не міг навчитися, все йому йшло тупо, слова перекручував, не міг їх з відповідним наголосом вимовити. На Богослуженнях стояв в церкві якось знуджено, ніяк не міг зрозуміти та поняти духа словянського богослуження. Часто через неувагу милився при хрещенні, на що люди зверта-

ли увагу і казали, що тіло його в церкві між нами, але душа десь по просторих лісах Мазовії. Таксамо не міг наломитися до української мови, слова перекручував на мазурський спосіб, чому наші люди дивувалися трохи; він це завважував і перепрохував не раз, щоби не гнівалися, що він тому не винен, що якось йому так тяжко наломити язик.

Дмитро Детько був йому батьком рідним. Старався відгадати його думки, уприємнював йому кожну хвилину, вільну від державних занять, спроваджував йому різних шутників та скоморохів, щоби тільки князя розвеселити. Годинами не раз бавив його сам, оповідаючи йому цікаві історичні події з часів славної бувальщини нашої, з часів хрещення Київлян, оповідав про діла Володимира Святого, про Ярослава Мудрого, про розумне правління Мономаха, про похід Ігоря на Половців, а найбільше подрібно про панування його прадіда Данила, про княгиню Романову та її витривалу працю і про подвиги для повернення дітям престолу в Галичі; про панування його дідів Льва та Юрія I. Розказував Дмитро про свою науку на дворі царгородського імператора, про красоту та велич царського двора.

— Я хотів би, знаєте, воеводо мій любий, — говорив не раз князь — добре говорити по українськи, але якось не маю смілости. Коли щось зачну говорити, так якось язик мені зломиться у горлі, і все воно вийде не так, як хотілось би, і з мене зараз сміються, тому я волю не говорити.

— А леж, княже наш дорогий, — сказав Дмитро, — деж би хто посмів зі свого князя сміятися, цього у нас ніколи не було, наші люди вміють ушанувати владу князя! Я певний цього, що наші бояри ніколи не сміли би в товаристві, чи навіть на самоті образити свого князя!

— Я вірю вам, мій дорогий воеводо, я вас дуже

почитаю і високо ціню, й я вважаю вас за свого батька, бо бачу, що ви мені щирий і прихильний і своїми радами мені помагаєте, однак, я перед вами скажу та кож отверто і щиро, що я не можу якось заприятитися з цими боярськими синами! Знаєте, воеводо, я хотів би мати при собі бодай двох моїх товаришів і ровесників з Мазовії... Як залишуся сам, мені дуже тоді сумно, а колиб я мав при собі своїх приятелів, так мені легче булоб між вами жити.

Воевода задумався.

— Я думаю — сказав князь, — що це не буде порушенням моєї присяги в Черську, бо ці хлопці, не будуть вмішуватися цілковито до мого уряду, тільки поза сповненням всіх моїх обовязків вони будуть зі мною в моїй приватній кімнаті веселитися. Я з ними погуляю собі, виїдемо собі десь на прогулку, за город, повеселимося разом, посміємося, пожартуємо і мені буде краще, і не будуть ваші бояри нарікати на мене, що я ходжу несвій та замкнений в собі; неправда-ж, воеводо мій дорогий?

По хвилині воевода сказав:

— І я думаю, що це не буде порушенням вашої, княже, присяги, коли ці товариші ваші не будуть тут постійно жити при вас, тільки на якийсь час, от побудуть... ну, два, три місяці, нехай пів року, хочби й рік і відідуть, тимчасом ви, княже, оженилися, будете мали свою подругу, товаришку життя, зажите своїм родинним щастям... Я це ваше побажання мушу взяти під наради боярської ради, і прирікаю вам, що ніхто не спротивиться. Наші бояри, це добрі, чесні люди, вони сорочку зі себе знялиб, коли бачуть, що хтось її не має, що хтось просить, а прохання свого князя ніколи не відкажуть!

За кілька місяців по цій розмові Дмитра Детька з князем Юрієм II., приїхала мати князя, княгиня Ма-

рія Тройденова, у відвідини до свого сина, і привезла йому не двох, але трьох приятелів, його ровесників: Казіка, Валька і Віцка, синів найвищих достойників мазовецького князя Тройдена. Син і мати довго з радості плакали обидвоє. В князя вступив новий дух.

Бояри, купці, народ, як довідалися, що приїхала їх любима всіми княгиня Марія Тройденова, зійшлись під княжий замок і хотіли її бачити. Княгиня вийшла привитатись з народом, багато плакала з радості і княгиня плакала, побачивши свої ровесниці замужніми та щасливими, а деякі з них були навіть багатшими від її мужа, «удільного» князя на Черську.

Через якийсь час княгиня виїжджала в околицю до своїх ровесниць-бояринь подивитися їхньому житті-буттю. Найбільшим нещастям, казала Марія, кожної княжої дівчини, вийти заміж, чи оженитися з людиною чужого роду! Це таке важке, зникати до чужих звичаїв, до чужих людей, до чужої віри. Тобі тоді завжди на думці свої рідні люди, свої рідні сторони...

— Ох, які ви щасливі, — говорила княгиня — що ви у себе дома. Я мусіла зникати до чужини, там все було для мене таке зимне, чуже, мрячне, там сонце якимось інакше світить, як у нас на українській землі. А як учуєш свою пісню на розкішних ланах, на рідних пасовисках, то душа якимось так радіє, стає весело, так люблю!

Княгиня Марія просила сина та Дмитра Детька, щоби доставили для її князівства 1000 мір збіжжа, бо цього року на пісковатій Мазовії не було доброго врожаю, народ бідує без хліба. Мазов'яни не хочуть даром, заплатять радо, чи шкурами чи янтаром! Дмитро Детько приказав львівським купцям відставити це збіжжя Бугом на Мазовію для черського князя. На вістку про це на Мазовії запанувала велика радість, що князь

»Болько« прислав для голодних 1000 кірців самої пшениці, красної, як золото.

Князь Юрій розвеселився по приїзді матері, а ще більше врадувався своїми друзями молодости. Щоденно на осідланих конях гуляли всі чотири молодці по поближких лісах, і нераз довгими годинами ніхто не знав, де вони обертаються.

— Нехай вишумиться у них молодість, — казав Дмитро Детько, — може й князь прийде до рівноваги!

Товариші князя заходили з князем бодай про людське око до православної церкви й слухали там Богослужень.

Разу одного, як вийшли з церкви, запитав князь своїх товаришів, як їм подобалося церковне Богослуження.

— Коли маємо щирими бути, — відповіли товариші, — то зовсім нам не подобалося! Краще в нашому костелі!

— І я — каже князь — не розумію ні цих молитов, ні цих всіх обрядів, це якесь таке все дивне для мене!

— Я чув, що тут, у твоїм Львові та й у Володимирі є католицький костел?

— Аж два! Але, щож, я туди не піду, якось не ловко. Бог зна, щоби бояри подумали собі! Нераз кортить мене заглянути до костела, бодай на хвилику, але волю відмовити собі цієї приємности, хочби для святого спокою.

— А щож би це їм пошкодило? Твоїми підданими є також і люди латинського обряду, ти повинен і їх пошанувати і зайти до їхнього костела!

— Знаеш що, Больку. Вони знають вже нас, що ми твої приятелі, але знають, що ми католики. Ми хотіли би хоч раз помолитися до Бога в нашому костелі, а ти ходи з нами, підвези нас, цієї гостинности не повинен ти нам відмовити! Ну, й врешті ти не повинен

так піддаватися їм, дбати про їх ласку, таж ти тут
господин, аджеж ти одідичів корону по своїх предках!
Тут повинна і твоя воля щось значити!

— Справедливо! — загули товариші.

Князь Юрій II. подумав і рішився:

— Йдемо!

— Ходім!

Зійшли з Високого Замку крутою стежинкою в го-
род на Підзамче, а відтак на белзьське пригороддя, де
стояв невеличкий деревляний костелок, що його збу-
дували Німці та Чехи під назвою Діви Марії*). Ввій-
шли до середини й спинились під хором в сумерку.

Саме скінчилася Служба Божа. Невеличкий гурт
людей розходився, деякі мачали пальці в свяченій воді,
хрестились і скося споглядали на наших молодців, що
дивилися на костел, нагадували, давне-минуле і по-тиху
перешіптувалися. Вже всі люди вийшли з костела, а
наші молодці все ще стояли. Відек перейшов через ко-
стел, клякнув перед великим вітарем на одно коліно,
перехрестився, похилив голову й пішов до захристії,
де патер Августин при допомозі малого хлопця здіймав
й вернувся назад до товаришів. За хвилину через ко-
стел перейшов патер Августин і просто звернувся до
князя, низько поклонився перед ним і сказав: *Laude:ur
Jesus Christus — „In saecula saeculorum“* — відповіли
молодці, а патер Августин говорив далше:

— Тішить мене незвичайно твоя, великоможний
княже, приявність в тім домі Божім. Ісус Христос, пан
і Бог наш, тішиться на небі, коли бачить тебе знову
між нами. Про це дізнається наш єпископ в Кракові
й Святіший Отець! Як радуватимуться їхні серця, що

*) *нині П. М. Снежной*

Дмитро Детько виправив княгиню Марію з вели-ваша княжа великоможність зайшли сюди. Бог да простить вам, великоможний княже, всі гріхи ваші й хай завжди буде з вами! „Laudetur Jesus Christus“, повторив знову патер Августин і зник за брамами костела.

— Зловився в сіті! — усміхнувся князь Локетек до свого сина Казимира, коли дістав вістку від патера Августина, що князь Юрій був довго в костелі й зі сльозами в очах нагадував своє минуле.

XII.

Княгиня Марія гостювала у сина вісім неділь і верталася до дітей та до чоловіка.

Кими дарами до дому — і сам вибрався відвезти її зі Львова до Володимира. Князь Юрій постановив також відвезти матір з товаришами до своєї другої столиці.

Княгиня сиділа в тяжкій повозці разом з жінкою Детька, Дарією, а Дмитро їхав верхом біля них і всі троє гуторили весело. Молоді лицарі їхали передом.

Повозка княгині сунулася поволі. Дмитро говорив з княгинею про її сина:

— Дивує мене, великоможна княгине, що наш князь тепер дуже веселий, а серед нас якийсь такий несмілий, похмурий. Час би йому за два роки панування звикнути до нас, до наших звичаїв та обичаїв. Яюсь тяжко та поволі йде йому наука української мови. Таксамо бачу, що до церкви нашої якийсь рівнодушний. Отець Аввакум оповідає, що не може зрозуміти наших молитов, слова плутає, а ми хотіли би ним повеличатися. Ми його любимо, а він не дуже нам довіряє.

— Бачите, Дмитре, — сказала княгиня, — Мазурі дуже тяжкий народ. Я між ними вже двадцятьдва

роки — і переконалась, що вони слабі до всякої науки. Мазур буде робити, як від, цілий день, запрацьоване не прогайнує, щадить, але вимагань душевних має мало, от коби наївся — і вже вдоволений. Але Болеслав, талановитий хлопець, тільки несмілий і товариства свого не має. Прохаю вас, Дмитре, на память мого тата, будьте йому опікуном, батьком, дивіться на кожний його крок, та ще тепер, коли ці три його приятелі тут залишаються. Не є це для нього товариство, але щож зробити, хай трохи розірветься, це ще молоде!.. Я йому наказувала, щоби завжди вас радився і слухав у кожній державній і власній справі. Я думаю, що він змужніє, набере досвідчення і буде добрим володарем. Цеж моя кров, мій дорогий Дмитре, побачите, що згодом стане добрим сином нашої святої матері України.

— Добре, великоможна княгине, я обіцюю вам, що займуся нашим молодим князем, як своєю власною дитиною, раз тому, що це наш князь, наше око в голові, а вслід за тим тому, що це ваш, великоможна княгине, син, тільки кажу, важко до його душі дібратися. Він якийсь замкнений для мене, але буду робити, що буду міг, пожертвую всі свої сили, щоби його виховати на кращого володаря.

— От тепер, підчас вашого побуту тут, у нас, він зі своїми товаришами вже два рази заходив нишком до католицького костела, в тайні перед мною. Я повинен кожний крок його знати, я відповідаю за його життя та здоровля, а він мені цього не сказав. Він не щирий! Я розумію, що товариші хотіли помолитися по своєму, от і пішли, а князь їм товаришив. Але, чомуж мені цього не сказати, я сам був би з ними пішов, чому ні? А вам, княгине, звірився з тим, що був в костелі, чи ні?

— Ні! — відповіла тихо княгиня.

— Знаєте, Дмитре, — сказала по хвилині княгиня, —

я йому скажу, що він зле зробив, що ходив туди без вашого відома!

— Ні, краще не треба! Не говоріть цього, він може зноровитися ще більше і ще більше скриватиметься. Думатиме, що його тут слідимо. Вже прошу мені довірити!

— От молоде, тай дурне! — сказала княгиня.

— Йому, княгине, вже 21 літ. Час би подумати, щоб його оженити.

— І я над тим думаю, — відповіла княгиня, — однак, деби його оженити?

— Я мав би охоту оженити його в Греції, в Царгороді, на імператорським дворі. Теперішній цісар Андронік II. має дві доні, знаю їх, будуть у віці нашого князя! Тоді були дівчатками, а сьогодні вони менш-більш у віці князя. Гарні то були діти. Булаб це для нас велика честь, колиб воно нам вдалося, скріпилась би наша держава.

— А яку-ж маєте, Дмитре, певність, що вони до сьогодні не заміжні?

— Саме, що не знаю, бо не було причини тим цікавитись. Наші обидва князі, ваші брати, не мали охоти подружитись. Якщо дозволите, княгине, я засягну в тому напрямі язика.

— Я булаб тільки щаслива, колиб це вдалося нам. Це для мене була б честь споріднитися з домом грецьких цісарів. Часто я передумувала, звідкіля мені взяти синову. У нас, на Мазовії, як і в цілій Польщі, досить цього квіту, але не для мого сина... Думала я навіть про Німкіну або Чешку, але це не своя віра та не своя кров. Суздаль, далекий світ, вони якось відчужились від нас, хіба тільки, що православні. Ніколи не прийшов мені на думку імператорський двір. Коби воно вдалося!

— Княгине, в тому вже моя голова, ваша синова буде, не зі Сохачева чи Серадза, але грецька царівна.

Цими днями висилаю посольство до Царгорода з підписаним торговельним договором з Візантійською Імперією і передам письмо імператорові, що мене дуже добре знає, з проханням, віддати одну зі своїх дочок за нашого князя Юрія II.

— Скажу вам тепер правду, що до мене, через ті два роки переказували різні князі Пястовичі, щоби сватати їх доньки за сина. Навіть найбільший наш ворог, Локетек, краківський король, як він себе сам зве, насилав нам різних людей, щоби поручити синові доньки його брата. Буде він нам тепер завидувати, то буде сердитися!

— А я тішуся, княгине, що пічнемо нове державне життя, під відновленою династією Романовичів — Пястовичів і Палеологів!

Хвилину їхали мовчки.

— Треба тільки виховати князя — продовжав по хвилині Дмитро — щоби нас зрозумів і нас полюбив. Треба, щоби він зробився більше самостійний, щоби зумів загірті нарід до видатнішої праці, щоби виховав сильне покоління людей, що працювало би більше для вітчизни, а не для себе. У нас, княгине, між боярством, загіздилася вже трохи лінь, себелобство, деякі працюють тільки в свою користь, а про цілість, про державу мало дбають. Не знаю, княгине, чи сьогодні вдалося скликати загальне ополчення. Часи ті минули, де боярин на зазив князя, кидав свій дім, жінку, діти, брав зброю і ставав в ряди! Тепер бояринові краще сидіти в просторих грідницях, при повних казанах мяса. Я хотів би, щоби молодий князь зрозумів мене, розрухав трохи нарід, викресав з нього вогонь більшої любови до вітчизни, більшої жертви для неї, — нарід може жертвувати, бо має з чого. Нема в Європі краю так багатого, як наш; нема в Європі краю так загосподорованого, як наш, де тільки десяток літ панував спокій,

де ні один чоловік на війні не загинув, ніхто ні одного хижі не спалив, ні одного боярського дворища не розкинув. Всі нам завидують цього щастя та багатства. Як князь зрозуміє мене, і йтиме зі мною, то історія запише його імя золотими буквами. Перед нами, княгине, ще багато до сповнення. Ми не маємо природних границь. Ми мусимо ще сильніше опертися на півночі о Припять! Ми мусимо переступити на сході Дніпро і сильною ногою стати над Доном та над Азовським Морем! Ми мусимо прогнати Орду з Криму і розвинути через Каяфу торгівлю з Трапезундом, а через Персію дійти до Індій, звичайно, разом з Греками. А Греки будуть нашими союзниками, коли матимем на нашому золотокованому престолі грецьку царівну!

Мов у образ дивилася княгиня в розяснене обличчя Детька.

— Хайби через вас говорив Віщий Олег та самодержавний Роман — сказала. — Боже! Які прекрасні ваші задуми, Дмитре!

— До цих задумів мушу виховати собі князя і поки мого життя, він мусить довершити ще одно діло, мусить стати сильною ногою на лінії Сян — Вислок — Дунаець — Вепр, щоби раз положити кінець нападам сусідів на наші западні окраїни. Нема дня, княгине, щоби сянницький та перемиський тивуни не доносили нам, що сусіди силоміць пхаються в наші границі, входять в нашу хату, складають в ній свої клунки і не хотять уступатися. Треба їх силою виганяти, а то готові зчасом без нашого спротиву зайняти цілу нашу хату, а нас пустити з торбами.

— Через ті напади — додала княгиня — князь Тройден має вічні клопоти з боку Ятвягів та Литовців, бо їхні знову-ж опришки нападають на нас і рабують нас. До цих гараздів маємо вічні непокої зі сторони дрібних князів Добринських і Куявських. Я ще раз

говорю вам, Дмитре, чуюся невимовно щасливою, що бодай одна моя дитина діждалась кращого куска хліба, та сіла на столі мого вітця в такім багатім господарстві! Ще раз прошу вас, Дмитре, будьте йому рідним батьком. Я маю повну надію, що він зрозуміє вас, його схвилюють ваші пляни на майбутнє, бо кажу вам, він гордий, а подружжя з грецькою царівною йому незвичайно сподобається.

Віхали в мури города Белза.

Княгиня Марія Тройденова заїхала на ніч до своєї подруги з молодих літ, жінки белзьського воеводи, Євдокії.

Князь Юрій попрощався з матір'ю і вернувся до Львова зі своїми трьома товаришами й Детьком.

XIII

Старий князь Локетек був втомлений. Ціле життя минало йому серед безнастанних воєн зі своїми кривляками та різними охочими до краківського престолу. На старості літ мусів борикатися з могутною родиною Свенців на Поморю, то з мазовецькими Пястовичами, батьком і дідом українського князя Юрія. Мусів поконувати два великі бунти: краківського вїйта, могутчого богача німця Альберта, та бунт єпископа Павла з Пшеманкова. Свенци і Орден не давали йому жити.

— Згинемо, тай тільки! — казав старий Локетек до сина Казимира, якому ішов вже 20 рік життя. — Перший ліпший удар зі сходу чи заходу знищить нас до краю так, що ми й двигнутися не зможемо. — Боже мій! колиб я сьогодні мав ці засоби, які інші мають, колиб я мав сьогодні ці багатства, які має Галицька Русь, я доказував-би чудес! Казимире! Для нас щастя, що наші сусіди багаті та сидять тихо... Я нині не міг-би зібрати і вооружити в цілій Польщі

і двох полків... Вояк мій голий, босий, голодний, шпихлірі всі порожні, і Бог зна, як довго порожними будуть стояти! Цьогорічний неврожай може нас цілком знищити. Треба буде посилати за хлібом!

По хвилині князь Локетек почав знову:

— Казимире, поки я замкну очі свої, хочу бачити тебе жонатим. Сестра моя, слава Богу, вийшла заміж, таким чином маємо спокій від південних границь. Найкраще булоб тебе вженити на сході в Галичі, але щож, там нема нікого для тебе. Прилучили-би ми цей край до нашої вітчизни, і це було-би для нас єдине спасення. Край такий багатий, загосподарований, земличка вся урожайна: Поділля, Волинь. Там наше спасення! Там наша будучність, а не на тих пісках, яких нам Бог не пожалував! Та щож, само Провидіння відмовило нам помочі загорнути цей край! Там нема ніякої княгині для тебе. Якби Марія Тройденова була 20 літ пізніше вродилася, булаб сам раз для тебе жінка! Або, як ці сестрінки булиб поженилися, то лишилиб може яку дочку... Казимире, жде тебе важка праця в майбутньому!

— Та про що ми говорили? — призадумався старий князь. — Про твоє одружіння? Щож тут робити, в Галичі нема дівці, хіба йти до Чехів, або Німців. Вони дали-би не одну княгиню, але і десять, щож дам з цього, для нашої держави не буде з цього ніякого хісна... Є ще одна фірточка, не така вона корисна, але...

— Певно про Суздаль думаете?

— Так далеко ні! — трохи ближче — сказав Локетек. — На Литву, синку!...

— Литва поганська — відповів Казмир.

— Так, поганська сьогодні — а завтра буде християнська! Мусимо, синку, забезпечитися від Гедиміна. Це великий вояка, за одним замахом може нас пова-

лити в теперішніх часах. А так, матимем союзника з північного сходу! За віно зажадаємо звільнення наших полонених. Там їх тисячі-тисяч.

— Батьку! Ця дівчина — Альдоною її звать — мені не подобалася, вона блондина, присадкувата, з широким носом, погана, як ніч...

— Синку мій дорогенький, і я не був гарний, малий, присадкуватий, от Локетком мене звать, але не все це гарне, що гарне, буває, що й в бридкім тілі гарна душа...

Казимир призадумався.

— Мусиш знати, мій синку, — продовжав Локетек — тут діло в нашій державі. Ні при чому тут порив серця! Свое серце заспокоїти можна на іншій дорозі, але про щастя держави треба дбати тоді, коли треба. Якщо подружишся з Альдоною, маеш забезпечену державу з трьох боків: з півдня, сходу і півночі. Тоді щойно можемо сміло виступити проти германської гидри, проклятого Ордену, з яким мусимо виступити до рішачючого бою, або він нас зітре з лиця землі. Памятай, сину, на мої слова! Збогатить тебе тільки схід, схід дасть основу твоїй державі, тільки схід принесе тобі золотого тельця. А тоді з тобою лічитимуться і цінитимуть тебе. Кажу тобі, хлопче, посилаймо дружбів на Литву!..

— Розумію тебе, батьку, й годжуся! Посиляємо посольство на Литву!

— Тішуся дуже, синку мій, що ти мене зрозумів! Посольство піде завтра й завезе письмо до Гедиміна. А ще одно, сину; памятай, що володар Галицької держави нежонатий. А у нас гарні жінки! Можеби так яку йому з Кракова післати? Га? Як думаєш?

Казимир прищурив очі й тихо засміявся.

В рік по відізді княгині Марії повідомив Дмитро Детько особним післанцем, що посольство його до Царгороду не увінчалось успіхом.

Обі дочки грецького імператора Андроніка II. — Олена і Євдокія вже заміжні. Одна вийшла за престолонаслідника французького, а друга за сербського царевича. В письмі до Дмитра Детька імператор заявив свій жаль, що воно так сталося. Коли імператор знав-би, що його сусід, князь так могутньої держави, ще нежонатий, так волів-би за нього віддати свою дочку, як післати її у далеку Францію між чужу віру, з якої йому жадного хісна немає. В томуж листі Дмитро Детько радить княгині Марії, щоби вона доложила всіх старань і як найшвидше вженила свого сина.

— Погано живе наш князь — пише Детько. — Бували у нас різні князі, воювали між собою, билися, вязнили один другого і різні «зłodіяння» чинили, але, щоби князь гуляв по ночах зі своїми товаришами, в товаристві невідомих ближче жінок, цього як довго існує руська держава у нас не було. Народ на це обурений, боюся бунту. Князь, хоч я його нераз перестерегав, не слухає. Найгіршим нещастям для нього, це його товариші. Ця поведінка князя понижує його в очах підданих. Люди кажуть, що такого лихого князя у нас ще не було, бояться кари Божої, щоби за гріхи князя, не карав Бог цілого народа!!

На мою думку, тільки одруження князя з якоюсь благочестивою княгиною, яку він покохавби, спаслоби князя і нашу державу. Наш народ желавби собі, щоби це була княжна православної віри. А такою, на мою гадку, моглаби бути тільки княжна Офка, дочка литовського великого князя Гедиміна і Юліяни, княгині тверської. Я вже з князем Юрієм про це говорив.

Вибачте, великоможна княгине, коли я може надто гостро поступаю. Невдовзі прикажу цих трьох молодців відставити до їхньої вітчизни...

Гірко заплакала княгиня Марія, як прочитала письмо від Дмитра Детька. Князь Тройден мовчав. Соромно йому було за сина. Зараз же післала княгиня післанця до Львова з письмом до сина і до Дмитра Детька з подякою за його опіку над сином, і зараз же з проханням усунути зараз зі Львова Казіка, Вічка і Валька. Рівночасно княгиня повідомила, що зараз висилає посольство до великого князя Гедиміна з просьбою руки Офки, яку князь Юрій добре знає.

— Для нас булоби це великим щастям, — писала княгиня — колиб Юрій засватав Офку. Може малиби ми на Мазовії спокій з боку Литви, а для Галицько-Волинського князівства, такий союзник бувби побажаний. Зновуж Юрій бувби швагром майбутнього польського короля Казимира. Можеби цей союз злагодив неприязні відносини, які від довшого часу панують між Мазовією і Краковом, можеби злагодили гнів старого Локетка на нас.

— — — — —
По виїзді Казіка, Вічка та Валька на Мазовію, між народом і князем Юрієм наступила цілковита згода.

Дмитро Детько, ціла боярська рада, тішилася дуже з поправи князя. Князь змінився, відмавляв ранішні молитви боговійно, молився в церкві спокійно, старався говорити краще по українськи, уважав дуже на наголос, словом став милим молодцем.

Детько поволі, осторожно почав натякати на його одружіння, розказуючи йому про свої заходи на царгородськім дворі.

— Не наша вина, що не повелося. Але є ще в князя Гедиміна дочка Офка.

Князь легко зчервонів. А по хвилі сказав:

— Я її знаю, ще малою була... Цікавий я, чи вона пізналаб мене? — І князь поневолі випрямився, погладив своє волосся, та почав ходити по гридниці задуманий.

По хвилі заговорив до Дмитра:

— Ідьмо, Дмитре, по Офку...

Дмитро замовк і нічого не відозвався, неначе би думав про щось інше.

— Дмитре, я не жартую. Ідьмо по Офку!...

— Офка мені подобається. Ідьмо, Дмитре...

— Ідьмо! ідьмо! — повторив на пів поважно, на пів жартібливо Дмитро. — А як Офка вас, княже, не схоче!? Що тоді буде? А як вона заручена вже до Новгороду або до Пскова, Твери? що тоді буде?

— Як то не схоче? — сказав бундючно князь. — Або то тверзький князь чи там псковський більший господин від мене? Що?

— Я не кажу, що більший, але може не такий веселий... А може Офка знає про ваші, княже, гулянки й не схоче вас?

— То я попрошу в неї вибачення, в ноги їй поклонюся, все їй розкажу, щиро всю вину, що мене ті приятелі навели на таку дорогу... Аджеж хіба вона простить мені?

— Може! — сказав Дмитро!

— А може вона й не знає цього? — сказав князь.

— Нині стіни вуха мають, — усміхнувся Дмитро. А купці мало переїжджають з порога до города, ви думаєте, княже, що у нас нема у Львові виленських купців? Це такий народ, що крім товарів привозить зі собою ще й вістки з цілого світа і чимало сплетень. Звичайно всі вістки збільшують, розширяють, бо хочуть, щоб їх за це величати й гостити. Але чимало вони говорять і про вас князю, і про всіх.

Князь задумався і посумнів.

— Ну, щож мені робити, Дмитре, як Офка не схоче

мене! — спитав по хвилі. — Як скаже, що я такий грішник?

— Що робити? — сказав Дмитро — будемо щось робити, будемо так робити, щоб вас хотіла.

Князь приступив ближче й подивився щиро в очі Детька.

— Дмитре мій дорогий, — сказав — я слухатиму тебе у всьому, тільки — Дмитре чому мовчиш? — Кажи що, Дмитре!

— Власне вернулося сьогодні посольство з Вильна, щоб князь Юрій II. приїжджав на весілля!..

— Дмитре, що я чую? Я тобі хіба золоту церков поставлю! — закликав радісно князь.

— Не треба мені золотої церкви, а золотого серця треба для всіх ваших підданих, княже. Треба нас всіх любити, працювати для народу, робити йому добро, боронити його й вітчизни, а навіть життя своє, як зайде потреба віддати! Оце буде золоте серце ваше, княже, і ім'я ваше, княже, між нами не вмере, не загине. Покоління за поколіннями будуть вас по вічні часи згадувати, з пошаною, як згадують з пошаною імена Володимира Великого, Ярослава Мудрого, Данила та Льва, великих предків ваших!

— Дмитре! я буду так працювати для цього народу над яким Провидіння Боже мене на княженіє поставило, що слава моя перевищить всіх володарів, які переді мною тут на тій землі панували. Хай тільки Офка буде моєю жінкою!

— Добре княже! — всміхнувся Дмитро. Офка буде твоєю, доступиш цього щастя про котре мрієш, а я доложу всіх сил моїх, щоб до цієї слави тебе, княже, довести, щоб ти ще за життя свого тішився плодами своєї праці, щоб праця рук твоїх перетривала віки, а народ в будучих поколіннях своїх співав про тебе та про твої безсмертні діла пісні, щоб ім'я князя нашого Юрія II.

засіяло в історії нашій, біля найбільших володарів та самодержців наших. Тепер, княже, я зберу дружину весільну, постараюсь про дорогоцінні дари для княгині Офки, та великого князя Гедиміна і за два тижні виїдеш княже з великою дружиною по жінку свою, а нашу княгиню Евфемію. Багато гарного ми чули про неї і маємо велику надію, що вона буде ангелом хоронителем нашої держави.

— Дмитре! — поволі сказав князь і положив руки на рамена Дмитра. — Присягаю тобі, що разом з княгинею Офкою, буду старатись про славу нашої дорогої вітчизни, та про велич святої нашої церкви, першим сином якої хочу зватися.

XV.

На другий день рано, дворецький Яким обудив Дмитра Детька і повідомив його, що приїхав післанець зі Сянока від його батька та просить послухання.

Дмитро велів призвати післанця до себе.

— Щож ти скажеш? — спитав дрижачим голосом Дмитро.

— Батько вашої милости, щось нездужає, просили приїхати їх відвідати.

Дмитро зараз повідомив князя про свій хвилевий виїзд, передав управу своєму заступникові воеводі палятинові Борисові й розставленими кіньми відїхав до Сянока. Іхав цілий день, відпочав трохи в Перемишлі й вирушив в дальшу дорогу, і раннім ранком станув перед домом батька в Вільхівцях. Тут він уродився, тут перевів свої молоді літа. Ішов садом і дивився на ці стежки куди він бігав, де бавився. Спинився на тому місці, де вечорами під розложистою липою сидів з мамою, а вона розказувала йому казки про зачаровану

королівну, про дванадцять лицарів. Тут мама вчила його молитов, тут на колінах маминих і засипляв.

— Боже мій! — мимоволі вирвалося з грудей Дмитра, — які щасливі молоді літа!

Довго дивився на Березник, на нерухоме пасмо ольховецьких та лішнянських гір. Повіті в ранній імлі, гори неначе всміхалися до Дмитра, тішилися, що він тут знову...

— Ви завжди будете такі самі, ви ніколи не постарієтеся... — всміхнувся тихо Дмитро.

Дім батька виглядав таксамо сьогодні, як колись. Може трохи постарівся, трохи в землю присів, старість придусила його. Але може через це був ще дорожчий для нього. Він не промінявби його навіть за царгородський імператорський двір. В одному вікні світилося там, це в кімнаті батька, підійшов трохи ближче і тихо застукав до дверей. Хтось поволі підійшов до дверей і відчинив їх.

— Хто там? — спитав старечий голос.

Дмитро пізнав голос матери. Увійшов до сіней, взяв маму на руки, притиснув до серця і вніс до кімнати і цілуючи її по дорозі, спитав:

— Скажіть, мамуню, як тато?

— Слава Богу, покращало! Стогнав дуже, бо перестудився на ловах. Та тепер вже краще. Ходи до нього, бо жде тебе нетерпеливо.

Коли так син з матір'ю розмовляли, з другої кімнати закликав хтось:

— Дмитре, Дмитруню, а ходи по сюда і мені дещо скажи! Всього мамі не розкажуй, і для мене лишні!

А високий, сильний мужчина став перед батьком, який прояснів, як побачив сина.

— Думав я, що згину, що тебе вже не побачу, так мене кололо в грудях, і дух запирало. Тому

й велів я їхати по тебе. Слава Богу, що приїхав ти, от побалакаємо трохи. Але, ти втомлений, лягай спати, трохи спічни. Пізніше поговоримо.

— Я висплюся ще, тату, я звик до цього. Нераз цілу ніч приходиться вести боярські наради...

— Ну, а щож там наш князь? Щось не дуже гарно про нього говорять.

— Правда, тату, важко його пізнати, але так, як я його знаю, то це чоловік хвилі. Немає в нього твердої волі. Щонебудь впливає на нього. Раз добра людина, повна шляхетних намірів, щира, другий раз затнеться, похмурий, злий, не відізнеться до нікого. До нас ще не звик, — якийсь медовірчивий. Багато було клопоту з його товаришами, що їх йому мати привезла з Мазовії, щоб не скучав між нашими боярськими синами...

— Мені здається, що на його згубу чигає Краків. Тепер обтерлося цьому носу, він упокорився, княгиня Марія скартала його, перепросив нас всіх, за всякі неприємности, і женимо його з Офкою, молодшою дочкою Гедиміна... Він дуже до неї запалився, обіцює її ноги цілувати, обіцює всяку поправу, обіцює по українськи говорити, обіцює все, лиш-би його Офка не відкинула. Як ця поправа виглядатиме, побачимо опісля. Та ледви, чи вдасться мені виробити в нього характер Романа або Данила...

— Гм!... синку! — сказав старий тивун. — Дивні часи йдуть. Боюся я чогось. До чого воно йде!...

— Йди таки спати, ти втомлений, завтра розкажеш татові все! — сказала стара мати й насильно потягла Дмитра до приготовленої для нього спальні.

XVI.

По відїзді Дмитра Детька, князь сам через кілька днів полагоджував державні справи.

Був дуже веселий, для бояр ввічливий, прихильний для всіх. У приказах наглядав сам над роботою, залагоджував особисто деякі справи, причім завжди дивився до «Руської Правди». Важніші справи, що їх князь, ані чиновні люди рішити не уміли, відкладав до приїзду Дмитра Детька — хай сам «мій канцлер рішає, він не дармо вчився в Царгороді — а я тільки в Черську», — жартував князь.

По залагодженню державних справ, розмовляв з начальниками приказів про діла на черговий день, випитувався про їхнє життя. Перед відходом спитав столоначальника першого княжого приказу, чи число людей його весільної дружини, яка має виїхати до Вильна, вже намітили й постановили.

— Ні, княжа милосте! — відповів Борис Кракула, заступник Детька. — Це — важна справа, Дмитро сам рішить. Він найліпше намітить, кого вибрати в бояри, кого в дружби, а кого в старости...

Князь задумався і дивився на піскову гору, яка світила своєю білою лисиною у вікна Високого Княжого Замку.

По хвилині князь відізався до Бориса:

— Щоби хоч Дмитро довго не барився — мені сказав на відїзді до Сяюка, що до двох тижнів відїдемо до Вильна на весілля, а тут вже тиждень минув, як його нема...

По скінченім урядуванню князь попрацався з боярами і пішов до своїх грідниць. День був якийсь понурий. Перед вечором нависли мряки над Львовом.

В тім часі, як брами замку стояли ще отвором, якийсь, закутаний в чорну бекешу, чоловік, перейшов

непостережено в гринищу князя. Замкова варта пропустила його, бо показав письмо від родичів князя. Казав, що він післанець з Черська, княгиня-мати післала його до князя. Він був втомлений, невиспаний, бо гнав на коні день і ніч, не може довго ждати, бо має важні якісь письма віддати князеві.

Михайло Елезарович казав дворецькому Якимові відпровадити післанця до князя. Чоловік цей став перед князем, випростувався і промовив до князя не-сміло: *Laudetur Jesus Christus!*

In saecula, saeculorum! — відповів скоро князь і чогось зніяковів.

— Хто ви й яке діло маєте до мене? — спитав здивовано.

— Я маю доручити письмо від твоїх, великоможний княже, родичів. Я торунський купець, приїхав до Львова за нашими ділами і мені в Черську передали це письмо...

Князь відібрав письмо, прочитав його уважно, положив на столі, підніс голову і з усмішкою сказав:

— Добре! Дякую вам! — завтра прийдете по нагороду за ваші труди...

Післанець виняв тоді зза пазухи друге письмо і вже тихшим голосом сказав до князя:

— А це від княгині Офки.

— Князь легко зблід, опісля почервонів, і дрижачими руками скоро взяв за письмо, писане вже старо-українською мовою, яке скоро розгорнув і став читати:

...Се є княжна Евфемія, дочка великого Гедиміна, князя всієї Русі й Литви постановила прийняти св. хрещеніє з рук єпископа Гавдентія в городі Плоцку. Думаю, що на це богоспасаєме діло й твоя воля буде...

Князь зморщив брови.

— Хто ви такий?

— Я священник, приніс тобі, княже, ще третє письмо від краківського єпископа Павла. — І подав князеві письмо.

Князь скоро отворив і став читати:

Наймиліший во Христі Сину!

Тебе, Провидініє Боже, поставило на високе становище і обіщєе через мої уста, призначити тебе до довершення великих діл, під умовиною, що задержши в серці своїм єдину і святу римсько-католицьку віру і своїм благородумієм попроведиш поручене тобі діло навернення всіх схизматиків, над котрими пануєш, до святої римської церкви, якої сином від св. хрещення ти був. Я знаю, що на дні твого серця тліє іскра святої любови до нас, і станеш на землі великим героєм і подвижником правдивого слова Божого. Перед тобою отвиряється нове життя, вступаючи в подружї звязки з княгинєю Евфемією, нашою любимою дочкою, яка прирекла моїм післанцям прийняти святе хрещення в римсько-католицькїм обрядї, як і її сестра Альдона, жена польського князя Казимира. Молло тебе, княже, во імя Ісуса Христа, во імя вічного спасенія душі твоєї, зроби Ісусу Христу і Богу нашому ту сердечну жертву і задержи в своїм серці правдиву віру і йди за проханням твоєї судженої Офки, бо її серце горить для тебе невинною та вірною любовю. Вволи її волю, а заслужши собі славу і вічне спасенія в царствї небеснїм.

Павло — єпископ.

Князь мовчки довго дивився на посла і не знав, що йому говорити.

Священник Адальберт пізнав перішучість своєї жертви й відізався до князя:

— Я висланник божий, памятай, княже, на Бога, памятай на Христа Спасителя, який своєю смертю від-

купив тебе від гріха первородного, а ти за мамону цього світа, за королівський вінець відрікся правдивої віри, відрікся Христа і прийняв схизму! Памятай, княже, що твоє щастя тут дочасне на землі, що з тим щастям треба буде колись розлучитися, а що тоді буде, як Ісус Христос на страшнім суді тебе судити буде за твою зраду, і за це відречення від віри батьків твоїх засудить тебе на вічну погибель?

Поволі почав говорити князь:

— Я в серці все однаковий, на дні душі моєї тліє цей вічний огонь правдивої віри, а тепер, коли Офка тої самої гадки, як і я, ми повинчаємось обидвоє, довершимо діла навернення наших підданих на лоно святої римської церкви.

— Дорогий і любий княже мій! Ісус Христос тішиться тепер в небесах, твоїм щирим і непорочним серцем, і зішле тобі ласку свою святу, і дождем великої слави в Бога і чести в людей. Я про твоє щире визнання серця донесу єпископові краківському, ох! як радуватиметься душа його, що має такого сина, такого оборонця і ширителя святої віри! Я тобі кажу, княже, що з приходом тут твоєї достойної подруги Офки, король Владислав Локетек пішлє тут п'ятох єпископів, що тайно наразі житимуть тут і працюватимуть між твоїми підданими. Будуть вилєвлювати душі, щоби побільшити стадо Христове, а як прийде слушний час для відкриття явних п'ять єпископських престолів, хай кожний з них має достаточне число овець. Через це єпископ іменем Папи хоче улегшити тобі працю, княже, а на тебе вкладає моїми устами обов'язок помагати їм і хоронити їх від напасти.

— Я маю, княже, нині право іменем краківського єпископа дати тобі розгрішення від всіх гріхів твоїх, також освободжу тебе від гріха прийняття схизми. Стань навколїшках переді мною.

Князь став на коліна.

Священик виняв епітрахиль, поцілував його, вложив на себе, відмовив над князем латинську молитву, поблагословив, перехрестив його і підняв на ноги. Князь поцілував священика в руку. Цей окрився плащем, перейшов на темний коридор, а дворецький Яким випровадив його сходами, опісля через подвіря до брами, де вартові відчинили йому замкові ворота і таємний гість вийшов на світ божий...

За кілька днів цей таємний гість розказав князеві Локеткові всі подробиці стрічі з князем Більком, а Локетек, потираючи руки з радості, сказав до сина свого Казимира:

— Наша виграна, Казимире! — Наша виграна!

— — — — —

На другий день вечером вернувся Дмитро Детько зі Сянока.

Палятин Борис Кракула здав йому звіт з праць за час його неприязності, вкінці додав, що вчора вечером був у князя якийсь післанець, здається від його родичів з письмом.

— Я сьогодні князя на раді не питав про це, бо якось воно не ловко! — сказав Кракула — князь сам нічого про це не говорив, може завтра скаже...

— А хто був приязний при стрічі князя з піланцем?

— Ніхто!

Дмитро Детько покрутив головою...

XVII.

Великий князь литовський, Гедимин, справляв серед лотої зими весілля своїй останній дочці Офці. Виходила вона за великого володаря та дідича галицько-волинської Русі, князя Юрія II.

Весілля було гучне. Прибули всі знатніші бояри литовсько-руської держави, князі Залісся, псковські та повгородські купці, деякі варяжські вікінги, деякі мовоцькі князі і пани польські. Зібрані гості ждали приїзду князя та його весільної дружини.

На дворі вже смеркало. Небо іскрилося від міліонів зір. На дворі мороз, воздух чистий, свіжий. Лицарі князя Юрія вдягнені в теплі шуби, вишивані золотом, закутані в соболєвих шапках, обшитих оксамитом, прибрані по весільному в барвінках, відзидили в старі мури города Вильна. На берестейській брамі молодого ждала весільна дружина лицарів та боярських синів, з дикою музикою, зложеною з величезних труб сильних літаврів, і величезних рогів. Коли побачили нашу княжу дружину, яка зближалася до берестейської брами, зараз зачинили браму, перед якою осталась наша дружина з князем Юрієм. Весільний староста, львівський воевода Борис, заколатав у браму і сказав законне слово. Відові ворота відчинилися і загреміла як буря сильна музика. Заграли роги, забреніли літаври, загреміли труби. Молодий князь Юрій вїхав у город.

Його обступили вої князя Гедиміна зі смолоскипами і освічували дорогу нашим лицарям, вели їх на замок. На рундуку величавого камяного терему ждав молодого жениха сивий з довгими вусами, кремезної постаті, з грізними очима витязь півночі, великий князь Гедимін. За весільною дружиною йшли непроглядні товпи литовського та білоруського народа, окутані

в медвежі та баранячі шуби, в лисячих та вовчих шапках на голові, співали і плескали в руки під такт дикої музики, тішились щастям свого Господина і дідича, — і облягли княжий замок. Перший привитав дружину князь Гедимін українською мовою:

— Витаю вас, витаю, дорогі мої гості, з далекого́ полудня, витаю вас з краю теплого, соняшного, з краю пшениці та винограду! Витаю тебе, княже, молодий жениху і сину мій Юріє, в зимнім краю нашім, але з серцем гарячим, гостіть у нас так, як у себе дома! Приказуйте нам, ми на ваші послуги!

По цих словах відчинилася велика брама замку, в яку гурмою вступила весільна дружина князя Юрія, перемішана з литовсько-українськими боярами, за якими йшли товпи литовського та білоруського народу.

Всі великі та просторі кімнати величезного замку великого князя Гедиміна освітлені були великими восковими свічами, встромленими в деревляні свічники. Великий князь Гедимін провадив під одну руку князя Юрія, під другу воеводу Бориса, за якими поступали інші достойники: воеводи Галицько-Володимирської Русі погід руки з воеводами та достойниками Литовської Русі.

Так перейшли з музикою всі кімнати лівого крила замку. Опісля великий князь Гедимін впровадив весільну дружину з молодим до кімнат княгині Юліяни. Тут ждала молодого княгиня Офка з матір'ю, з литовськими та українськими княжнами.

Князь Юрій склонився перед княгинею Юліяною, поцілував її в руку, вона його в чоло, опісля приступив до княгині Офки, так само низько перед нею поклонився, подав їй руку й поцілував.

Княжна Офка засоромилася легонько і подивилася на нього своїми сафірово-блакитними очима. Князь в тій хвилі поцілував її в уста і швидко заговорив, що

вісім літ минуло, як він її останній раз бачив і бувби її тепер не пізнав, бо змінилася на краще. Виросла, змужїла, а усмішка, що грала тоді на її устах, так само грає й сьогодні. Опісля привитався молодий з княгинями, княжнами, бояринями та боярами, що наповнили простору гридницю, прибрану дорогими та тяжкими коврами. Посередині кімнати стояв великий дубовий стіл, накритий червоним обрусом, вишиваним у квіти льну. На столі стояло в золотого ковانه євангеліє, перед ним Розпятий Ісус Христос, по боках горїли дві воскові, грубі, як рука, свічі.

Княгиня Офка вдягнена була в довгий боярський стрій з діядеом на голові.

По черзі приступали галицькі воєводи і інші весільні, бояри представлялися княгиням та цілій княжій дружині. Музика примістилася на хорах, грала тужні литовські пісні, такі тужні та сумні, як тужною і сумною природа Литви. Боярині почали виводити пісень, та так якомсь тужливо, якби хотіли висказати свій глибокий жаль, що княгиня Офка опустить раз на все терем своїх родичів, опустить ті кутки родинні, що їх розвеселювала і наповняла своїм веселим сміхом.

Зачалася передвесільна забава, або так званий «дівич вечер». Гридниці княгині Офки наповнили литовські та українські бояри. Дівчата та молодиці цілу ніч забавлялися в різні забави, плели вінці з зеленого барвінку, прикрашували ними голову та коси молоді, кидали вінці вгору, а молодці ловили їх. В інших кімнатах при заставлених столах забавлялися бояри, в останніх простий український та литовський народ.

Дворецькі великого князя Гедиміна розносили смачні страви та великі збани меду. Коло півночі приїхали нові гості. Наспіла на цей час мати молодого княгиня Марія Тройденова з дітьми та свояками. Князь Тройден був тоді недужий і не приїхав.

Дівич-вечір тривав цілу ніч. Молодці бавилися без перерви до білого дня, а опісля до обіду. По обіді, по короткому спочинку, весільна дружина пішла до церкви, де придворне духовенство княгині Юліяни звінчало на віки княгиню Офку і князя Юрія.

Великий князь Гедимін запросив бояр на весільну вечеру, що протягнулась довго в ніч. Цілий час грала на хорах дика музика весільні, обрядові пісні. В кімнатах княгині Юліяни засіли молоді, князі, княжі діти та високі державні достойники литовської та галицько-волинської Русі і князівства черського та достойники других держав та князівств. В дальших кімнатах розмістилися боярські діти з іншими боярами, а за ними ціле ліве крило заняли «люди», що їли, пили і веселилися. Приносили грецькі та кримські вина, для народа виточили з пивниць величезні бочки литовського меду. Галицькі бояри заприязнилися з литовсько-українськими боярами. Львівський воєвода Борис завважив, що князь Юрій часто розмовляв зі своїм молодшим братом Мешком. До них підбігав латинський священник о. Адальберт, який приїхав разом з Мешком. О. Адальберт був мужчина ще молодий, тридцятьлітній, з живими рухами, все усміхнений, вдоволений, ситий, старанно одітий, чистий. Вони встали від стола, проходжувалися всі три поміж гуртками бояр. О. Адальберт щось живо вимахував руками, якби хотів переконати обидвох товаришів. Борис, львівський воєвода, завважав, що вони підчас цієї розмови старанно уникали галицьких бояр і завжди завертали в противну сторону, а наш князь був якби заклопотаний і невдоволений з його виводів. Воєводу Бориса зацікавила ця розмова. Постановив дізнатись про що вони так говорять і чому так старанно уникають Галичан. Почав їх слідити, тимбільше, що по обличчі князя пізнав, що сталося щось йому не дуже приємне. Вибрав собі місце при дверях,

де стояло найбільше людей і де спинялись часто о. Адальберт, Мешко і князь Юрій. Коли Борис побачив, що вони пристанули і що о. Адальберт щось живо говорить, підійшов до них з протилежного боку.

— А леж ви виразно казали мені тоді ввечері, що Офка сама це письмо писала — почув Борис.

На це о. Адальберт відповів:

— Я не казав, що вона сама писала, тільки, що письмо від Офки. І дійсно письмо писала Альдона в імені сестри Офки, бо не було вже часу їхати на Литву, а я мусів користати з неприязности Детька, інакше не довершивби діла. Однак ми вірили в це твердо, що обі сестри підуть одною і тою самою дорогою і Альдона заручила за Офку і налягала, щоби їхати з письмом, бо може бути запізно.

— Бачите, важко сьогодні за когось ручити! — сказав князь Юрій. — Я Офку вже підготовив до цього, але вона і чути про це не хоче, щоби змінити віру.

Дальших слів і дальшої їхньої розмови воевода Борис вже не чув, бо саме всі три відвернулися в другий бік.

Воеводу Бориса трохи занепокоїла ця розмова. Не міг добре розібратись в ній, але постановив по всідлі донести про все Дмитрові.

Княгиня Офка перестала танцювати, підійшла до чоловіка, який ще говорив з о. Адальбертом та своїм братом Мешком.

— А чому ж ти не танцюєш, Юрку? Може ходи зі мною?

— До твоїх послуг! — сказав князь і взяв княгиню під руки.

— А може ти й мене запросиш? — спитав старий князь Гедимін. — Ми старі зуміємо ще не одно.

— Зараз, тату, як тільки перетанцюю з чоловіком!

По скінченому танку взялися попід руки і ходили поміж танцюючими і говорили про своє майбутнє щастя.

— Як то дивно, що у нас у Львові так само танцюють і бавляться по весіллях, як і тут, — сказав князь.

— Дуже тішуся цим — сказала Офка, — що знаймуся там між своїми людьми.

— І мене це тішитиме!

— А в яким-же ми городі замешкаємо, — у Львові, чи Володимирі? — спитала княгиня.

— Зимою у Володимирі, а літом у Львові, — відповів князь.

— А який город кращий? — запитала княгиня.

— У Львові є гарний і величавий замок на високій горі, багато вищий, як у Вильні. Там властиво є два замки, один низчий на противній стороні города.

Володимир — це старий город, там величавий княжий замок, з грубого каменя на невеличкому узгір'ю.

— А я чула, що там крім цих двох є багато інших городів.

— Так — відповів князь, — там є ще кілька княжих городів: Галич, Холм, Перемишль, Белз, Лучеськ, Теробовль, Червень, Звенигород. Всі ці городи були княжими городами, а тепер князі перевелись, живуть там тільки воеводи і тивуни — княжі урядовці.

— Ну, ну! скільки там городів! — сказала княгиня й посміхнулася з вдовolenням.

— Крім цього є ще городи не княжі, як: Бакоша, Коломня, Рогатина, Спас, Самбір, Сянік, Ряшев, Ярославль, Коросно, Тилич.

— А в нас тільки два городи: Вильно та Троки, лічать також городом і Лиду, але там є тільки замок.

— Спершу жили у нас князі в Перемишлі і Тереволі, опісля довший час в Галичі і у Володимирі, а тепер більше у Львові, бо дідо мій, король Юрій І., більше там звик жити і прикрасив прегарно терем. Львів став осередком держави, там найбільше купців з цілого світу. Там багато Вірмен, Греків, Татарів, Німців, Чехів, Поляків. Поляки й Німці мають навіть свій католицький костел.

— А чи гарні там церкви? — спитала княгиня.

— Є кілька дуже гарних церков.

— Я дуже люблю молитись в церкві, дуже люблю цей обряд і спів, з мамою молось вже в церкві. Наш багюшка так красно служить обідню, такий гарний голос у нього, він дуже мудрий і вчений чоловік. Пригадуеш, як він гарно співав підчас нашого вінчання.

— Пригадую, пригадую! — сказав князь, — я спів церковний також люблю, хоч спершу не міг до нього звикнути.

— А чому?

— Бо в нас на Мазовії інша віра і я в цій вірі вихований, поки не став Галицько-володимирським князем.

— А от мама твоя православна. Я знаю, вона з Володимира, знаю.

— Була православною, — сказав князь, — а відколи вийшла заміж за мого батька мусіла прийняти римську віру.

— Чому іншу? — спитала Офка. — Хібаж наша віра не правдива? Я тішуся, що і ти православний князь, як і мій дідо, великий князь тверський, як і византійський імператор і великий князь московський, і багато інших володарів.

До них підійшла княгиня Марія і з усмішкою перепросила Юрія, бо Офку просить мати.

Князь Юрій задумався над словами жінки, перейшов кілька кімнат, де весело бавилася молодь — шукав очима о. Адальберта — і зайшов аж до ловецької кімнати свого тестя, де застав веселу молодь, яка потягала з чаш литовський медок. Між цією молоддю в рожевому гуморі застав о. Адальберта...

Коли побачила князя Юрія між собою, молодь урадовалась і заспівала на його честь кілька веселих пісень і подала князеві чашу меду.

Князь подякував за желання і взяв о. Адальберта попід руки, непомірено перейшли до інших кімнат.

— Но, як ти почувашся, Больку, в день свого весілля? — спитав о. Адальберт.

— Гарно! Можу сказати, що я щасливий. Бачу, що це мудра дівчина — розумна, хоч завзята у справах віри. Вперта. Її так легко не можна буде змінити.

— Хай Бог боронить! — сказав о. Адальберт. — Тільки поволеньки, поволеньки.

Князь задумався і тихо посміхнувся.

XVIII.

В честь молодих князь Гедимін приказав великому ловчому устроїти великі лови, щоби галицькі бояри пам'ятали, що були на весіллі його дитини! Князь Юрій приступив до гуртка галицько-волинських бояр та відзивався до воєводи Бориса:

— Мій тесть, великий князь Гедимін, хоче упримити весілля та устроює величаве польовання.

— Тааак?... То я тішуся... Цеж моя найприємніша розривка — сказав воєвода Борис. — Значить, поїдемо на лови і ти, княже, з нами?

— Ви знаєте, що я до ловів не охотник. Я замість

ловів, зроблю собі іншу приємність. Поїду по благословення до свого батька та до патріярха нашого роду, старенького князя Ванька Плоцького.

— А може, я буду вам потрібний? — спитав воевода Борис.

— Дежби — всміхнувся князь — я вас, чесний воеводо, позбавив приємности ловів. Я тільки поїду з жінкою, а для оборони візьму собі двох отроків, таки тутешніх, від тестя мого Гедиміна. Хай наші гості бавляться, танцями та ловами, хай памятають мое весілля.

— Шкода, що ми з князем Гедиміном не сусіди! Я на ловах живби й вмиравби! — засміявся воевода Борис.

Лови відбувалися на урочищі Мендога, улюбленому місці ловів великого князя Гедиміна.

Молюдь і жінки залишилися дома. Знову завели танці і забави.

Над раном князь Юрій сказав княжній Офці, що, якщо вона погодиться, то поїдуть тепер до батька, князя Тройдена, та до старого діда, полоцького князя Ванька, просити їх благословення на нову дорогу життя. Книгиня Офка радо погодилася.

Зі сходом сонця дві пари санюк відіхало з княжого замку в сторону Мазові. День був погідний, сонце світило ясно. Сніг під санями скрипів. Князь і княгиня, окутані в медвежі шуби, притулені одно до одного, заснули на свіжому воздуху по невиспаних ночах. Пробудились щойно в Гродні, як візники змінювали коні. Під вечір заїхали до Черська.

Старий Тройден утішився дуже своєю синогою, поблагословив її, тільки прикро йому було, що вона не католичка. По вечері молодим постелили в грядниці Марії.

Чергового дня поїхали до князя Ванька. Старень-

кий князь Ванько втішився дуже, коли побачив свого похресника Большка, тепер великого Господина багатої та сильної держави, який саме вженився з дочкою його грізного сусіда й ворога. Привитав їх старим словянським звичаєм: «Гість в дім, Бог в дім» і посадив на першому місці за столом. Перед гістьми поставила служба молоко, масло, сир, хліб, мід. М'яса сам ніколи не їв і нікого ним не частував. Розказав їм про свої молоді літа, про воєнні подвиги.

Чергового дня рано князь Юрій вийшов з жінкою перейти по городі Плоцьку. Була це неділя. Люди виходили з костела по раннім богослуженню.

Князь забажав вступити до цього костела подивитись, бо саме в цьому костелі його хрестили. Княжна Офка сказала:

— Я ще ніколи в католицькій костелі не була, але з тобою радо піду подивитись.

— Дуже тішуся — сказав князь до жінки, — що ти не боїшся католицького костела.

— Я? А чогож боятися? Там так само Бог пробує, як і в нашій церкві.

— Так само! — відповів князь. — Колиби там ми застали старшого священика, або навіть єпископа, який хотівби нас поблагословити і давав хрест до поцілування, або покропив нас свяченою водою, щоби ти все це прийняла в покорі, бо в латинській церкві є звичай, що як явиться який володар, так його з честю приймають.

— А чогож я малаби сердитися? — сказала княжна.

— Так само буває і в нашій церкві...

Обидвое ввійшли в притвор костела.

Княгиня перейшла з князем цілий костел, що своїм понурим видом зробив на неї немиле вражіння. Княгині здавалося, що тут щось бракує, чогось недостає, не бачила іконостаса, не було царських врат, не було

тетрапода. Поволі підійшли перед головний вівтар, князь влякнув на одне коліно й перехрестився. Княгиня перехрестилася тричі.

Нагло перед головним престолом появилася єпископ Гавдентій і з двома духовниками поволі підходив до них. Він шепнув щось до духовника й нагло костел наповнився якоюсь музикою. Це грали органи. Княгиня Офка широко розплющила очі й нараз все почало крутитися, щось млісне підходило їй до горла, вона хотіла крикнути й зімліла.

Прийшла до себе на свіжому воздуху. Біля неї стояв навколішках князь Юрій і дрижачим голосом питав:

— Що тобі, дитино моя?

Непритомними очима дивилася княгиня Офка на ясне, блакитне небо. Нагадався їй похмурий костел і вся дрижача притулилася до чоловіка:

— Ходім звідсіля, Юрку, ходім!

Аж до церковної брами відвели княжу пару єпископ враз із духовниками.

XIX.

По відїзді князя Юрія, Дмитро Детько обняв верховну управу. Тверда його рука удержувала всюди лад та порядок. Скрізь по краю був спокій. Державні уряди працювали справно, урядовці совісно сповнювали свої обовязки.

Подружжя князя Юрія з дочкою великого Гедиміна було для української держави великим успіхом. Крашчого і видумати не можна було. Вона дочка великого володаря, перед яким дрижали всі сусіди. Сильнішого союзника не можна було й в мріях найти.

Детько зайшов до «Загального Приказу» і спитав столоначальника:

— Слушайте, Онуфрій Тимофієвич, чи прийшли вже звіти від тивунів і воеводів на нашу постанову про зїзд на день 8 февраля?

— Так, ваша Милосте, поприходилили. Останні два прийшли саме сьогодні.

— І які відповіді? — спитав Дмитро.

— Майже всі прихильні! За виїмком теребовельського воеводи всі прибудуть. Сяніцький тивун відмовився через недугу. Відпоручники бояр всюди вибрані, так само купецтво назначило своїх заступників.

— Значить, який буде зїзд, на вашу думку?

— Величавий! — відповів Онуфрій. — Коби лише погода дописала.

— Прошу принести мені письма воеводів і тивунів — сказав Дмитро — хочу придивитися вибраним відпоручникам від боярства.

... День 8 февраля був ясний, але морозний. Сонце встало весело, усміхнулося до срібних сніжних брилянтиків, які замиготіли ясным блеском. Львів пробудився раніше, як звичайно. Купці від рання робили порядки коло своїх крамів і лавок. Понавіщували на дверях найліпші товари, відновили вистави на вікнах. В коротких півшубках ходили коло своїх склепів і зтирали руки. Буде можна заробити. Сьогодні зїзд боярства, зїзд вельмож Галицько-Володимирської держави...

Від раннього ранку чути дзвіночки залубнів. Це їдуть великоможні бояри, воеводи, тивуни... Всі окутані в дорогі шуби, соболеві шапки, в кожного тільки очі дивляться на світ Божий... В городі рух, гамір, накликування.

Коло полудня дорога на Високий Замок зарілася. Повно на ній людей. На означений час явилися майже всі візвані.

Велика княжа гридниця заповнилася по береги боярством та чиновним народом.

Дмитро Детько в говаристві бояр заняв перше місце, за княжим столом, і відізвався до зібраних:

»Милі братя, дорогі бояри, воеводи, тивуни! Як вже вам відомо, наш великоможний князь Юрій виїхав на своє весілля до города Вильна. Бере собі за жінку славу руську княгиню, дщер великого самодержця литовського і непереможного лицаря Гедиміна, якого імя кожний з вас, чесні бояри, знає! Княжна Евфемія, це молодша дщер Гедиміна, приклонна нашому народові, походить з руського роду князів суздальсько-тверських, нащадків великого Мономаха. Ми повинні тішитися цим подружжам нашого князя Юрія, тимбільше, що не шукав він собі княжни в чужовірних, ворожих нам западних краях, а взяв діву православну, дщер могучого володаря литовського. Ви знаєте, дорогі братя, що до теперішнє життя нашого князя не було без помилку, без гріхів молодости. Винні тому товариші його, що їх спровадив він собі з Мазовії. Я думаю, дорогі братя, що князь заживе праведним життям, не дасть притоки до загального невдоволення, і маю надію, що між князем і нашим народом запанує найбільший лад, а наша дорога вітчина, в приязні з великим лицарем Гедиміном скріпиться. А тепер, дорогі братя, вискажіться сміло й отверто. Зібралися ми тут, щоби взаємно поговорити й порадитися про наші державні недомагання, про все це, що нас болить, про всі наші болячки, про все зло, якому треба зарадити. Вискажіться, як вільні горожани нашої дорогої вітчини«.

По мові Дмитра Детька почав говорити щирецький тивун:

— Дорогі земляки! Слова нашого великого боярина Дмитра, це наші слова. І ми знаємо, що молодість мусить вишумітися. Відтак наступає в чоловіка розвага,

верх бере розум. Я мав нагоду придивлятися зблизька, тих кілька літ, нашому князеві. Та завважав я, що в його обличчі немає щирости, він для нас замкнений, чи не думає він інакше, як ми? Він тілом і духом чужий нам чоловік! Дай Бог, щоби так було, як сказав великий боярин Дмитро: »ожениться, відміниться«.

— Мені знова не подобається — сказав бобрецький тивун Григорій — що він прикликне до нашої вітчизни чужинців, які у нас розсідаються, займають найкращі землі і дістають на це княжі грамоти! Скажіть, милі брата бояри, чи було в нас коли стільки чужинців, що в теперішніх часах за цього князя? І як вони бундючно поводяться! Як вони високо голови носять! Сьогодні наших городів пізнати не можна. Чужинці захопили у свої руки всю торговлю, а нашого чоловіка на нашій землі, вже нині до нічого не допускають. Чи це не робота проти нас? Я вам, дорогі брата, кажу, що коли так далі піде, то зайди випруть нас цілком з наших земель, вони тут будуть господарями, а ми зійдемо на їх рабів, яким жалуватимуть куска хліба! Це сором для нас, щоби без нашого відома князь-чужинець розпоряджався нашими землями! Що ми за горожани? Де наше право? Братя! Ми мусимо зажадати від князя, як він вернеться, що без нашої згоди, не сміє ніяких грамот виставляти чужинцям. Подивіться коло Володимира Волинського, скільки там відкрили німецьких слобід? Коло Городка обсіли Німці, а на Волині Чехи. У Львові та Галичі наших торговців зовсім не видно, там засіли Греки, Вірмени та Волохи. Деж це в нас у давнині було? Щоби на це сказав князь Роман або Данило?! Хай боярська рада скаже отверто князеві, що більше цього князь робити не може. Хай памятає на присягу, яку зложив!

Боярин з Улоча, Антін Поливка, почав таке:

— Милостиві брата бояри! Я погоджуюся на слова

бобрецького тивуна і тішуся, що він так щиро сказав все, що йому й нам на серці лежить. Братя бояри! Приказів наших урядовців не хочуть сповняти, бо вони осіли на німецькім праві. Що це має значити великоможний воеводо Дмитре, це німецьке право? Чи ми живемо вже в німецькій державі, чи на українській землі? Чи під німецьким імператором, чи під українським нами ізбраним князем? Питаю вас, чесні бояри, дальше, чи у нас не обов'язує вже «Руська Правда»? Як це може бути, щоби в українській державі обов'язувало якесь німецьке право?

— Наші східні окраїни — сказав боярин Тимко з Коломиї, — рояться від Волохів, Вірмен, Греків, Печенігів, Татарів, Євреїв. Наших городів як Бакоти, Коломиї, Галича вже нині пізнати не можна, там української мови і не чути, на всіх базарах чуєш переважно мову вірменську, волоську, татарську, а по українськи говорять хіба на пригородах наші християни-смерди! Вірмени обсіли майже ціле Покуття, позаймали великі простори врожайної землі, випасають скот та худобу на великі розміри...

— Чи може також на німецькому праві? — спитав канчуцький тивун.

Бояри зареготались.

— Кат їх зна, на яким праві, кажу, що обсідають всі незайманщини, строять доми, дворища, церкви, як у себе дома. Видно, що якесь право хтось їм дав, коли так сміло обсідають нашу землю!

На кінці відіззався серед загальної тишини Дмитро Детько:

— Достойні бояри, милі братя мої! За вашими словами я уважно слідив. Я вповні з вами погоджуюся. Я пізнав, що ви не спите, що ви добре придивляється, що твориться в нашій вітчизні. Тішуся тим,

що я не застаюсь в боротьбі сам, що ми всі одної і тої самої думки, що дорога нам вітчизна. І щастя — наше щастя! Я тішуся тим, що ви відчули гаразд, що нашій хаті грозить небезпека, так само, як і я це відчув. Тому, дорогі братя, я вас всіх візвав тут до нашої княжої палати, щоби ми висказали собі правду в очі, висказали князеві наші болі та жалі, і старалися відразу запобігти лихові! Про німецьке право скажу вам тільки, що це у нас новина, в давнину цього у нас не було, це прийшло до нас з Польщі, де дають справді такі права головно Німцям-ремісникам та торговцям, щоби строїли городи та розвивали купецький та ремісничий стан. Але це право знищило їхні городи, які всі, без виїмку, знімчилися до основи, а як поросли в силу, підіймали бунти проти князів. Я боюся, щоби і в нас до цього не дійшло. Я саме тепер довідався, що таких привілеїв, основаних на німецькому праві надав сам князь без нашого відома 173 штук, Німцям, Чехам та Полякам, а за нашою згодою 36 штук... Ці люди правляться самі, не платять через 12 літ ніяких податків, поки не розбагатіють, князівський урядовець не має до них права. Я, дорогі братя, піду тут за вашим голосом і разом з боярською радою зажадаю від князя, щоби князь без рішення боярської ради не видавав ніяких привілеїв чужинцям на німецькім праві, і що на майбутнє, на всіх княжих документах мають бути також печать боярів. Думаю, що князь мусить це зробити. Нас всі сусіди ненавидять. Вони нам завидують щастя та добробуту, достатків наших! До нас, як самі бачите, щораз більше прибуває закордонного купецтва, заключають з нами умови постачання їм нашого хліба, шкур, яець, піря, дегтю, смоли. Сусідів зполудня, зі сходу та з півночі не маємо чого боятися, вони з нами в згоді, не можемо на них нарікати, як і взагалі на всіх, щоби хтось

з них нас напастував. Кажу вам щераз, що одного вітру зі западу боюся. І тому, дорогі братя, мусимо всі дивитися добре на всіх приходимців, на всіх зайдів, які зі заходу до нас пхаються. Мусимо переписити надавання німецьких грамот на ослість! Мусимо забронити поселюватися у нас нашим ворогам. Найбільший наш скарб, братя бояри, це наша вітчизна. Мусимо дорожити нею. І тому треба добре дивитися князеві на пальці, щоби нам не ділав на шкоду, а йшов на руку. Однак, я вірю в це, як князь «ожениться, то відміниться» — думаю, що для свого потомства схоче забезпечити свій престол!

XX.

Дмитро Детько сидів у князівській канцелярії і переглядав прохання краківських купців дозволити їм торгувати в більших городах української держави. Деякі купці свобідного та забезпеченого переїзду через наші землі до Греції, інші просили охорони своїх товарів підчас переходу над береги Чорного Моря та до Царгороду. За це обов'язувалися постачати свій товар на двір князя по знижених цінах.

Коли покінчив свою працю і вже хотів відходити, один з дворецьких отроків доніс Дмитрові, що прибув гонець від князя Юрія і просить послухання. Гонець сказав, що його милість князь вертається завтра з княгинею Офкою і коло полудня буде вже в брамах города Львова. На лиці Дмитра появилася усмішка.

— Слава Богу! — сказав Дмитро. — Тішимося всі, що наш князь вертається не сам, але з княгинею, з женою!

— Де тепер князь може бути? — спитав Детько гонця.

— Нині рано мав виїхати вже з Володимира, де

гостив три дні, вечором прибуде до Белза, переночує у воеводи, а завтра коло полудня, думаю, що буде у Львові.

— Добре! — сказав Детько. — Оповіщу це по городі, щоби город достойно привитав князя і нашу найдостонішу княгиню.

Відтак прикликав двірських отроків, яким дав приказ обвістити це трубами та тарабанами по городі, щоби всяка людина, боярин чи купець, міщанин чи смерд, мужчини та жінки, явилися перед володимирською брамою города, тимбільше; що завтра неділя. Хай по Службі Божій дожидають князя та княгині.

На другий день рано панував великий рух на всіх улицах Львова. Всі оповідали собі голосно, що княгиня Офка приїжджає, що князь привозить жену. Всі були цікаві побачити княгиню. Казали, що вона дуже молоденька і гарна, памятає на убогих, при цьому роботяща.

По обіді товпи народу вирушили з усіх церков на володимирську площу і дожидали князя. Між зібраними було багато чужинців, як Німців, Греків, Вірмен, Волохів, Татар.

На самому переді стояли бояри та дворецькі люди, а між ними Дмитро Детько.

За недовгий часочок надїхала княжа дружина. Княгиня Офка сиділа зі своєю подругою, бояринею Агафією на високому возі, запряженому в чотири коні. Народ почав гукати: Слава! Слава!

Дружина задержалася.

Княгиня Офка станула на возі і кланялася зібраному народові. Вона була високого росту, струнка, круглого лиця. Обличчя біле, легко зарожевіле від морозу, сині, великі очі, волосся біле, як лен.

Усім подобалася. Дмитро Детько привитав кня-

гиню іменем цілого народу нашої держави цими словами:

— Ми ждали на тебе, найдостойніша княгине, нетерпеливо, з дня на день, аж діждались цього щасливого дня, в якому Всевишній дозволив нам усім бачити тебе здоровою між нами. Цілий народ української держави тишиться дуже, що не хто інший, а ти, найдостойніша княгине, засядеш на золотокваному престолі Осомисла та Данила!

Ціла земля наша радується і веселиться сьогодні, як в день світлого Воскресення Христового! Хай Всевишній кріпить ваші успільні сили, хай благословить ваші заміри на ваше щастя, а нам на благо і славу!

Всі подалися разом з княжою дружиною до церкви Пресвятої Богородиці, де привитав княжу пару Владика Ходор з духовенством.

— Вельможна княгине наша! В цей день радісний усі радуємося, »ибо благословен грядий во Імя Господне«. — Будь благословення між женами, государине наша! Тишимося тобою, княгине, як своєю рідною дитиною. Да поможет Бог, княгине, воцаритися потємству твоему та престолі славних наших самодержців во многія і благія літа!

Здвиг народа рушив на замкову гору. Княгиня зійшла з воза і стала між зібраними, всміхнена, з веселим виразом обличчя, так сміло і відважно, якби між рідними братами та сестрами, що між ними зросла і виховалася.

XXI.

Князь Юрій був щасливий.

Княгиня Офка розвеселювала княжий терем. Всім цікавилася, про все дбала. Занялася господарством, поприбирала на свій лад всі гридниці. Щоденно роздавала милостиню, відвідувала бідних, вона вчила дівчат шити, вишивати, прости.

Князь Юрій тішився такою трудящою хазяйкою. Одна тільки річ вражала його неміло і була йому не до вподоби: княгиня Офка довго пересиджувала в церквах. Він цього не любив. І одного разу розгнівався так сильно, що в гніві вибіг зі замку і побіг лісом, замість піти на засідання боярської ради, де ждали князя бояри. Коли князь довший час не приходив, Дмитро Детько пішов у княжу гридницю, думаючи, що князь забув про назначений час на раду, на яку прибули закордонні послы.

Детько побачив, що заплакана княгиня сиділа сама, а князь кудись пішов. Післали гінця за князем. Всі ждали. Врешті гонець прийшов з князем. Князь перепросив бояр, казав, що він щось нездужає.

— Від чогож пічнемо, Дмитре?

— Спершу мусимо прийняти закордонних послів від краківського князя та від Ордену, а опісля приступимо до полагдження справ чужих купців і наших людей.

— Як довго ждуть закордонні послы? — спитав князь.

— Краківський жде другий день, від Ордену приїхав сьогодні рано. В саме полудне прибув ще посол від хана.

— Хай краківський посол ще зажде, я прийму його на особному тайному послуханні! — рішив князь.

Бояри здивувались і питаючим поглядом глянули на себе.

— У нас, княже, ніяких тайних послухань не було! Князі при боярах вислухували послів — сказав один з найстарших бояр, Артемій з Ряшева.

— А тепер будуть! — відповів спокійно і холодно князь. — Часи змінються!

— А чого хочуть послі Ордену? — спитав князь.

— Скріплення договору з року 1323 — відповів львівський воевода Борис.

— Прощу призвати послів від великого магістра Ордену.

За хвилину три послі Ордену явились на салі. Князь привитав їх і запитав, чого бажають.

— Великий магістер Ордену Пресвятої Діви Марії бажає Вашій Княжій Великоможності кріпкого здоровля і щастя, і тішиться, що князь подружився з дочкою великого сусіда нашого Гедиміна. При цій нагоді просить закріплення договору, заключеного великими попередниками Вашими, князями Андреем і Львом в році 1323.

І послі подали князеві оригінальну грамоту з двома княжими печатками.

— Добре, ми порадимося і підпишемо — сказав князь.

Послі вийшли до другої кімнати.

Князь взяв грамоту до рук, кинув оком на неї і подав Дмитрові Детькові, який став читати і кожне латинське речення перекладав на українську мову, щоби бояри могли розуміти.

— Щож, ви, моя боярська радо, на це скажете? Додамо що, чи підпишемо і скріпимо так, як напишане? — спитав по хвилі князь.

— Так, як написане — відізвався Олександр Молдаевич, теребовельський воевода.

— Я так не думаю! — сказав Дмитро Детько.

— Чому? — спитав князь.

— Думаю, що ця умова вже перестаріла. Її установив ще король Юрій I., ваш дід, а потвердили її князі Андрій та Лев. Тоді були такі відносини між нашими сусідами, що вона вистарчала, сьогодні вона для нас не має ніякої варгости. Не приносить нам ніякого хісна. Ми обіцяли давніше боронити Орден від Татарів, а Орден обіщав нам деякі торговельні вигоди. Сьогодні торговці з цілого світа зїзджаються до нас і ще нам за це добре хочуть платити. Наші сусіди через торговельні договори поросли в піря, скріпили свої держави, через це саме стали для нас небезпечні. На мою думку, треба поширити цю угоду так, щоби ми могли також числити на поміч Ордену, колиб на нас напав якийсь ворог.

Опісля почав говорити боярин Іван з Ванівки:

— Ми знаємо, що наші сусіди скріпилися. Великий князь краківський прийняв титул короля, осів у Кракові і зєднав усі розсварені землі. Поволі наші землі переходять в чужі руки, а ми цього не тільки, що не боронимо, але навіть і не помічаємо. Це просто розбій на гладкій дорозі, а ми мовчимо. Ніхто з нас не чичиркне, кожний дбає лиш про себе. Я думаю, що так дальше бути не може, ми мусимо сильніше обсадити границі, не пропускати нікого до нас на постійне а тих, які вже засіли землю, доробились маєтків, змусити до плати полюддя, або показати їм, де наша границя. Сьогодні наші городи на половину знімчені, звірменщені. Чужинці закриваються якимсь німецьким правом. Цього в українській державі не сміє бути.

Князь Юрій почервонів, встав від стола і сказав:

— Мої дорогі бояри! Німецьке право не є таке зле, ані погане, як ви собі це уявляєте. Німецьке право, як вам відомо — я впровадив, бо я бачив, що на цьому праві гарно розвиваються городи і села в Польщі.

Це право знайти і до нас всяких ремісників, яких у нас мало, піднесе хліборобство, так, що ми будемо могли два рази стільки збіжжя вивозити, як дотепер. Наш край піднесеться, зацвте торгівля і промисл, ми матимем повагу і славу в сусідів. Моя княжа воля така, щоби роздавати це німецьке право якнайбільше!...

— Великоможний княже! — сказав Ілія Канчуцький. — Підчас твого вінчання ми, бояри і дідичі Галицько-волинської держави, мали тут нараду і постановили просити тебе, щоби без нашої волі не надавати німецького права нікому з чужинців. Ми не хочемо тут мати держави в державі. Коли хочуть у нас осідати різного рѣда майстрове, хай осідають на такому праві, на якому осідали за Володимира та самодержавного Романа і буде їм добре. А коли вони сьогодні приходять до нас, обсідають наші землі, зїдають наш хліб, доробляються у нас великих маєтків, будують свої церкви, спроваджують своїх священників, — ми на це з легким серцем дивитись не можемо, ми мусимо цьому зробити кінець. Вони не хочуть узнати княжої влади, вони не слухають княжих урядовців, вони судять себе самі. Хто це таке бачив?

— Я думаю — сказав князь, — що ви безпотрібно журитесь! Ми за велика і за могоча держава, щоби нас могли винародовити чужинні пришельці! Вониж люди діла й тільки діла. Думаю, що вони поза своїм ділом нашими справами цікавитись не будуть і не повинні. Врешті на це я не дозволю!

— Великоможний княже! Саме наші ремісники, міщани, купці майже щоденно приходять до нас з жалобами, що Німці або Вірмени відбирають у них хліб, відбирають заробіток. Тримаються гордо, висмівають нашу віру, кажуть, що їхня краща, їхня правдива, а наша ні. Наші люди на нашій землі жалуються, що

ім важко жити... От! роздумайте це все, княже, перегляньте ці всі жалоби, а тоді інакше говоритимете.

— Я знову, чесні бояри, не є таким боягузом! — сказав князь. — Я думаю, що наша держава стане тепер ще більш сильною і боронитиме своєї незалежності краще, як раніш. Маємо тепер певних союзників: Орден, всіх мазовецьких князів, могутча Литва, но, і Татари. Чогож нам боятися? Що там на западних окраїнах пообсіло землю кількох смердів, цеж для нас не страх! Вони зробили це з біди, з нужди, у них дома нема що їсти! Щоби тую справу провирити, пішлемо туди биричів, які устійнять наші західні границі.

Будьте певні, мої дорогі бояри, що добро моєї дорогої вітчизни, що її керму Провидініе Боже в мої руки зложило, слава її і могутчість, буде моїм першим обовязком і стремлінням мого цілого життя. При майбутніх наданнях буду кермуватися вашими світлими радами. Тепер пора нам приступити до поалагодження умови з Ордею. Значить, на мою думку, в цілій повноті треба потвердити грамоти князів Андрія та Льва.

— А я щераз кажу — відізався Дмитро Детько — її треба змінити й додати, щоби Орден цілою своєю силою прийшов нам в поміч, підчас нападу якогось ворога чи сусіда.

— Так, так! — загули бояри...

— І я годжуся вповні з вами, світлі бояри — всміхнувся князь. — Хай Дмитро вигоготовить таку грамоту, а ми підпишемо, щоби послі Ордену могли заприсягнути і відіхати.

Пора була пізна. Князь сказав, що засідання скінчене. Решту справ відложили до чергового дня. Князь відійшов до своїх кімнат. Попращався, як звичайно, з боярами, які почерзі приступали до нього і цілу-

вали його в руку. Бояри залишилися самі. Звичайно брали за шапки і розходились домів. Але сьогодні ніхто з них не йшов.

— Такого засідання ще не бувало ніколи — відізався старенький боярин Артемій з Ряшева.

— Либонь, надходять щораз гірші часи! — сказав Іван з Ванівки.

— Відколи наша держава існує, а я памятаю правління трьох князів, тайних послухань у нас ніколи не було! — відізався знову старенький Артемій.

— Щож ви на це, Дмитре Михайловичу? — спитав Ілія Канчуцький Детька, що сидів у глибокій задумі.

— Що я на це? — повторив Детько. — А то, що це було перше і останнє у нас »тайне« послухання польського посла. Ми на це більше дозволити не можемо. Миж є тайною радою князя, а поза нами нічого тайного бути не може. Князеві невільно поза нашими плечима переговорювати про державні справи. Коли князь устроює собі тайні прийоми послів, то хіба на це, щоби нашу державу знищити. Я нині не хотів допускати до більшого заогнення між нами та князем, але бачу, що це тайне засідання веде до злого. Тішить мене це, що між нами нема інших поглядів, що думки, які ми тут висловили князеві, були всі однозгідні, так само однозгідні були погляди і стремління всього боярства нашої землі, коли ми зібралися 8 феврала. Як довго будемо всі »во єдино« — князь не сміє йти проти волі цілого народа!

XXII.

Щоденно рано княгиня Офка зі своїм двором ходила на богослуження до замкової церкви. Вистояла

»Всенощне« опісля »Утрєню«, аж тоді приходила до замку на спідання. В неділю і празники завжди бувала на обідні і на великій вечірні. — Князь рад-не-рад мусів ходити з княгинею. Одного разу, вийшли обидвоє з церкви та ішли до замку.

— Дивує мене — почав розмову князь, — що ти так любиш церкву.

— Дивує тебе? — заговорила княгиня. Я-ж християнка. Це моя радість, моя душа веселиться, як іду до церкви на богослуження.

— А я щось ніяк не можу звикнути до цих словянських богослужень. Бачиш, я вихований в латинській вірі, і якось не можу цього всього зрозуміти. Все це для мене якесь чуже. Правда, співи в церкві кращі як у нас, якось більше захоплюють серце чоловіка, але за це в костелі чудово грають органи, яких в церквах нема. В костелі як заграють, то зараз чоловікові приємніше на душі, і щось мене все тягне до костела. У нас тут у Львові, є також костел, який виставили собі торговці. Я був там кілька разів з моїми товаришами, що колись мене відвідали. Але я дізнався, що бояри на це косим оком споглядають і тепер не ходжу туди, хоч і жаль. Щож, щоб їм догодити, мушу удавати православного, і скажу тобі отверто, що православна віра мені зовсім не подобалася.

Княгиня через силу усміхнулась до князя і подивилась йому в вічі.

— Ти хіба жаргуєш! Та-ж ти православний князь, твоя мама, так як і моя, православні княгині.

— Це помилка! — сказав князь. — Моя мама була православна, але як вийшла заміж за мого батька, так мусіла змінити віру і прийняти віру латинську, яку визнає мій батько і цілий народ. У нас в Черську православних нема.

Щож би вона там робила зі своїм словянським обрядом?

— Воно дивно якось. Тиж православний князь по матери, дідах і прадідах, володар великої держави, я також православна по матери, моїх дідах та прадідах князях Тверських і ти, кажеш, що не любиш православної віри, не можеш до неї звикнути, молитви тяжко тобі вичувати. Я думаю, що це гріх, ошукувати Бога та своїх підданих. Тиж присягнув на св. Євангеліє.

— Я був тоді молодий 18-літний хлопець, я не знав, що ця віра буде мені немила.

— А я знова почуваюся щасливо, що визнаю православну віру, я її люблю над життя, і тішуся, що я є княгинею православного народу, якого чуюся дочкою кість з кости і кров-крови по матери моїй, котра рівнож є віткою вимерлих князів цієї держави. Я вернулася до свого народу і засіла на престолі предків моїх по крові, що були православними господарями.

Князь ніяково посміхнувся.

— Ти властиво, вже не православна!

— Як то не православна? — здивувалася княгиня.

— Зараз тобі скажу, відозвався князь. Памятаєш... там в Плоцьку в костелі... як ми по вінчанню поїхали до князя Ванька. Памятаєш — засміявся князь — як єпископ Гавдентий підійшов до нас і перехрестив тебе на латинський обряд!

— Мене перехрестив?! без моєї волі?!..

— А так, щоб ти знала, перехрестив тебе, і ти вже не православна.

— Вибач, але я не немовля, що мене можна перехрещувати без моєї згоди. А врешті, у нас на Литві, коли хтось з язичників приймає християнську віру, його наперед навчають закону Божому, вчать його правд Христової віри, а як він це все гаразд пійме,

тоді щойно хрестять його — і тоді щойно він прийнятий на лоно християнської церкви.

— Раз тебе єпископ Гавдентий перехрестив на латинський обряд — такою мусиш бути. І така є моя воля. Я так хочу. І цього хочуть та жадають мої сусіди королі Чех, Угрів, Польщі, і я мушу ввійти в їхній круг.

Княгиня Офка зморщила брови.

— Що значить »жадають«? Хто має право »жадати« чогонебудь від тебе, володаря держави?

— Ти не розумієш моїх задумів! — розсердився князь.

— І тебе мабуть ніколи не зрозумію! — докинула тихо княгиня.

Мовчки дійшли до замку.

Від цього часу княгиня Офка ходила вже сама без князя до церкви. Князь почав її занедбувати... Її єдиною потіхою була церква. Шукала потіхи в заняттях при домашнім господарстві і в розмові з двірською службою, яку вчила шити, прясти і всяких жіночих робіт.

Тяжкі були для неї довгі осінні й зимові самотні вечірні години. Князь часто дома не ночував і майже з жінкою не говорив. Все кудись виїжджав. Раз на пир до боярина, другий раз знову до заграничного купця з якимись важними торговельними умовами. А по кожному засіданню боярської ради йшов до своїх кімнат, де тайно заходили до нього якісь чужинці і там з ними переводив довгі години чи на таємних розмовах або на пирах та бенкетах до пізної ночі.

Княгиня Офка мовчала і перед боярами князя оправдувала, як могла.

Князь Юрій II., попрощавшись з боярською радою, відійшов до своїх кімнат. Не сподівався, що на сьогоднішньому засіданні бояри кинуться як оси. Не думав він, що між ними така однозгідність, навіть його найбільший приятель-опікун, канцлер держави, Детько, цей раз не взяв його в оборону...

— Ні одної душі не маю тут прихильної... — думав князь — все для мене вороже... Ні одного приятеля, навіть жінка моя не хоче мене розуміти!...

Слуга тихо відчинив двері й спитав чи краківський посол Симеон Аркадевич може ввійти.

— Преси!... відповів князь.

— Може хоч трохи мисли відсвіжу... голова болить від тих боярських рад! — подумав князь.

У відчинених дверях станув середнього росту чоловік з остриженою борідкою, пронизливими очима, з хитрим виразом обличчя.

— Його милість, великий король і пан мій Казимир здоров, і здоровля бажає вашій княжій великоможності, — сказав Аркадевич і поклонився глибоко.

— Дякую його королівській милості — відповів князь. — Якій у тебе діла, Симеоне Аркадевичу?

— Надворний доставець його королівської милости, Николай Вержинек, просить дозволу відкрити два подвійні склади в краю Вашої княжої Світлости. Один у Львові зі сукнами, другий з аптекою і винами, а ще один такий у Володимирі. За це Вержинек доставить Вашій княжій милості на двір весь цей товар по зниженій ціні...

— Щож! — Я годжуся, — сказав князь, — однак треба буде це зголосити на боярську раду.

— Гм-гм! — на боярську раду, — задумався Арка-

девич... — А не можнаби так, щоби Ваша княжа милість дали мені це письмо без боярської ради?...

— Не можна — відповів князь.

— Його милість король Казимир, бувби дуже радий, а Вержинек буде дуже вдячний Вашій княжій Милості за таку ласку...

— Врешті можнаби, але я бачу тепер велику неохоту між боярами до чужинців — не хочу сам рішати. Думаю, що твоя справа піде гладко, але треба поговорити з боярами, треба порозумітися з ними.

— Це, мабуть, найбільше залежатиме від Дмитра Детька, — сказав Аркадевич.

— Від нього навіть не зачинайте, він не дасться взяти на такі ласощі... Ще собі тільки пошкодите! Попробуйте поговорити з другими моїми боярами, головню зі столоначальником.

— Якій у тебе ще діла? — спитав князь.

— Є ще одно діло, що може принести Вашій княжій великоможності також немалу користь...

— Ну?

— Бартко зі Сендомира хотівби дістати вїтївство в Сяноці й постройти там різні крами, а заразом мігби бути управителем цілої Сяніччини. Він бувби вірним слугою Вашої милости...

— Я Бартка знаю, як ще був на Мазовії; це добрий робітник, бажавби я йому помогти, але ця справа не піде так легко. Сяніччина це родинна сторона Дмитра Детька, він нею дорожить, він там нікого чужого не пустить. А ще Сяніччина! Ось сьогодні прийшли доноси, що ваші смерди пересунули нашу границю далеко на схід, заняли цілу полосу наших земель і тепер розповідають, що вони ваші піддані, не хочуть платити мені пододдя. Неприємно воно буде й для короля Казимира й для мене!

— Ваша княжа великоможносте! — сказав Аркадевич. — Там важко устійнити границю. Ці горби подібні до себе, як дві каплі води. Це правда, що наші смерди пхаються до вас, бо у вас якось легше жити, у вас легше за хліб, земля благословенна, народ спокійний, тихий і працьовитий. Але наші смерди на вашій землі кривди вашим смердам ні боярам не зроблять. У вас є де подітись, хліба доволі! Не буде шкоди!

— Так, то так, Аркадевичу... але знаєш мій народ не любить чужинців, шанує свою віру, і крий Господи, щоби між них зайшов який чужинець. Тоді зараз бояри кричать на раді. А ти хочеш, щоби я до Сянока пустив чужинця! Дмитро цього Сянока стереже, як ока в голові, щоби борони Боже, ні один чужинець там не осів. На Сянік я мав уже масу охотників, але Дмитро вперся ні! тай ні!

— Я Вашій княжій милості щось пораджу — всміхнувся Аркадевич. — Треба буде справою так покермувати, щоби Дмитро кудись виїхав, щоби його Ваша милість кудись вислали, а тоді, в його неприязності, Ваша княжа милість надалаби Барткові магдебурське право на Сянік і пропало. Бартко знає своє діло, він всіх бояр зацитькає.

— Ти, як бачу, Аркадевичу, хитра штука! — почав сміятися князь — Ну, ну! хай жеде Бартко. Най жеде!

XXIV

На миті у «Високій волі» — кілька миль на захід від Ряшева спинилось двадцять підвод з товаром, який везли з Галицько-Володимирського князівства до Кракова. На десяти підводах у великих бочках був пчільний мід, а в других десяти віск. Всі ці підводи митні урядовці переглянули докладно і не найшли

нічого підозрілого. По оплаті мита підводи з людьми, які стерегли це добре, перепущено через рогачку. Було це добро Николая Вержинка, краківського купця та банкира, яке на третій день прибуло до Кракова. Всі підводи заїхали під великі сіни величавої кам'яниці, яка була власністю цього першого дорадника короля Казимира.

Николай вийшов назустріч усім двадцяти підводам. Погласкав свою бороду і усміхнувся вдоволено, коли побачив весь свій товар в порядку. Приказав накормити коней, людям видати обід, а провідника Йогана потягнув за рукав до хати.

— А що? Не було в дорозі якої пригоди?

— Була одна ватага на нашій уже стороні коло Бохні, але наші люди відігнали і вона скрилася в ліси. Їхали ми осторожно, оглядаючись поза себе, і так щасливо доїхали домів.

— Слава Богу! — сказав Николай, — а по українському боці вас ніхто не зачіпав?

— Ніхто, великоможний Господине! — Там і дитина може сміло переїхати, там кого ми лише подибали, всі шапки перед нами здимали, честь нам віддавали. Раз заїхали ми в болото коло Вишні, скликали ми хлопів з поблизького села, помогли вози витягати з болота і тішилися, що щось доброго зробили.

— Добрий народ, — чесний народ! — сказав Николай. — А передав може Аркадевич яке письмо до мене?

— Передав — відповів Йоган тихо.

— А деж воно?

— На одинадцятім возі, рахуючи в переду, в другій боці ліворуч, у найменшій кругу воску сховане так, щоб ніхто не пізнав.

— Дуже добре! — сказав Николай, — тішуся дуже і дуже буду тобі вдячний за це.

По обіді, як люди відпочали, приказав Вержинек скидувати обережно товар з возів, сам з Йоганом стояв при тім і уважав, щоб люди усе докладно робили. Як прийшли скидати з одинадцяті підводи, то вже Николай не спускав очей з другої бочки і сам за нею ішов, щоби придивитися, де її поставлять. По скінченій роботі приказав Николай розбити цю бочку і поуставляти віск по полицях, щоб був готовий на продаж. Переглянув докладно усі круги воску і велів Йоганові взяти найменший кружок з собою додому, щоби з нього зараз поробити свічки на домашні потреби. Пішов до кімнати, положив кружок воску на столі, розібрався і почав оглядати кружок. Обшкробав спід обережно ножем і почав стукати пальцем, чи не чути порожнечі. Обрізав воску ще трохи, пхнув ножем і почув, що там щось зашелестіло. Підважив ножем віск сміливіше і побачив у чистій льняній шматиночці завинене письмо на призвище секретаря королівського воєводи Спитка...

Николай винагородив Йогана і пішов до палати Спитка.

Аркадевич повідомляв, що між боярами і князем щораз більше непорозумінь. Він старається ще більше розярити цю незгоду, але нема відповідних людей.

»Столовий, лікар і один з кухарів це наші люди, яких удалося мені князеві накинути — писав Аркадевич. — До княгині Офки доступу нема. Вона вперта, хоч людина чесна, чиста і отверта. Народ увесь, без винімку, дуже її любить. Вона багато часу посвячує на діла милосердя, відвідує бідних, хорих, чим зеднала собі загальну любов. Дістали ми кілька важних документів на німецькім праві і один незвичайно важний

здобуток: надання цілого сяніцького клина Барткові з Сендомира при наших двох свідках: Альберті, вийті з Бохні, і Варфоломею, вийті з Варшави. Цим документом трапили ми Дмитра Детька в само серце, бо це сталось поза його очима, а Бартек з Сендомира вже господарить у Сяніччині. Думаю, що цей документ викличе великий гнів між князем і боярами. Бартек тепер построїв там вже торговельний дім, побирає чинші, в найближчому часі дасть право осісти там нашим людям. Як довідається про те Детько, готов збожеволіти з гніву. Сянік — це Детькова батьківщина, його батько досі є там тивуном, а ключі від брам Сянока в руках нашого Бартка від 20 січня 1339 р. Наші торговельні справи розвиваються дуже добре. Двір і бояри беруть у нас сукна, за вийтком Детька і воеводи Бориса. Перша посилка вашого вина прийшла щасливо через Дуклю і її зложено в складах. Десять підвод меду і воску посилаю за сукно. Зарібок наш великий, бо сукно не коштує половини вартости меду та воску. Ми стараємося підбурити нарід проти князя, але перешкоджує нам в тім Детько, що залагоджує всі спори між князем і боярами. Ви будьте готові. Донесли мені наші розвідчики, що між Стрижевом і Чудцем дуже слабо розставлені сторожі. Найліпша дорога для наших воїв булаб поміж Поломією, Баричем, Конечковою і Закобилем, потім на Іздебкі, Кінське, можна сміло зайняти Сянік. Відтак полки перекинути на Бірчу, можна взяти легко Перемишль, або обійти його, відтак на Медику, Городок... і Львів легко попаде в наші руки... В Сяноці один невеличкий полк, в Перемишлі другий, але більша половина воїв на відпустці. Сам народ не рушиться на нас... він за лінивий і воювати забув. Бояри від часів Данила забули воєнне ремесло.

Княгиня Офка не зазнала щастя в родинному житті. Поза богослуженнями переводила час на ділах милосердя. Заложила на своїм дворі школу для дівчат. Вчила їх шити, вишивати, мережати. Крім жіночих одягів робили там дівчата всі церковні ризи. Направляли фелони, шили епітрахилі, вишивали хоругви, плащениці, стихарі, антиміси і розсилали по бідніших церквах. З Греції спроваджували золотом та сріблом перетикані тканини, паволочі. Жінки бояр та наших купців зацікавились дуже цією роботою. Приходили на двір княгині, показували свої оригінальні українські взори й просили княгиню, щоби вона вчила їх вишивати українськими vzорами також деякі церковні ризи, обруси на вівтарі та інше. Княгині ці народні взори дуже подобались. Вона веліла дівчатам вишивати так, як у них дома від віків водилось і таким чином побіч своїх оригінальних мотивів надала вишивкам властивий народній характер. Цей стиль поширився по всіх українських землях, заглянув навіть в найдавніші гірські закутини.

До княгині часто приходили прохання від бідних гірських парохій, щоби обдарувати їхні церковці українськими вишивками, інші знову просили риз, деякі знову книг. Раз прийшли люди з бідного гірського села Лішні в сяницькому повіті, з проханням церковних риз для їхнього бідного попа Василя.

— А щож вашому попові потрібно?... — спитала княгиня.

— Наш піп не має фелона і епітрахилія. Наше село мале і дуже вбоге. На церковцю ми ледви спромоглись. Маленьку деревляну поставили ми продовж одного дня. Попа ми розвідали. Хрести два зробили,

гарні, з липового дерева, один на престол, другий на тетрапод. Тільки риз церковних у нас немає... Даруй нам »дашто«, милостива господине, для нашого попа Василя. Будемо по вік Бога молитись за твое здоровля.

Княгиня Офка вислухала цього прохання і обдарувала лішнянську церкву всякими ризами.

— А книги церковні у вас є? — спитала княгиня.

— Піп Василь має свій требник — відповіли смерди.

— Зайдіть з цим знаком в свято-Онуфрейський монастир, там дістанеге церковні книги, потрібні до вашої церкви — сказала княгиня.

Лішняни упали до ніг княгині, подякували за щедрі дари і відійшли до монастиря св. Онуфрія. Там показали знак від княгині старенькому ігуменові, який хитнув тільки на це головою тай виняв з полиці три великі гарно в шкуру оправлені книги і поклав на столі. Опісля відчинив одну з них, прочитав на ній »Євангеліє« і замкнув, на другій »Псалтир«, а на третій »Літургікон« і усі ті три книги віддав людям зі словами:

— От це вам дар княгині Евфемії, моліте Бога за її здоровля.

— І за щасливе панування! — відповіли смерди.

— Щасливе панування її — тихо шепнув ігумен і хитнув рукою.

— Гірке її панування! — подумав собі ігумен. — Вона крім церкви, школи для дівчат та милосерних діл не зазнала іншого щастя на землі!

Княгиня в товаристві боярині Детькової часто відвідувала хорих, робила для них ліки, присилала їду для бідних та недужих. Через це зєднала вона собі

любов і весь народ так її полюбив, що двері її кімнат цілий день не зачинялись.

Одного разу вбігла до неї львівська міщанка і з плачем припала до її колін.

— Милостива наша княгине, ратуйте мою дитину — благала міщанка, — вона хора, щось дусить її в горлі, дівчина ходила до вашої школи вчитись шиття. Їй вже 12 літ, вона моя єдина помічниця... Рятуйте її, княгине!...

— Шож я вам пораджу? — сказала княгиня. — Я не лікар, удайтесь з цією запискою до лікаря, а він певно pomoже вашій дитині.

— Прийдіть ви, княгине, наша свята мамо, прийдіть, посидьте трохи коло неї, а побачите, що вона поздоровшає. Вона вас так дуже-дуже любить...

Княгиня лагідно всміхнулася, як стій зібралася, взяла зі собою пляшочки з ліками і разом з Дарією Детьковою пішла до міщанки.

В хору дівчину, неначе дух вступив, як побачила коло себе княгиню, плакала з радости та цілувала її по руках. Прийшов лікар і записав ліки. Щоденно відвідувала хору дівчину княгиня, поки ця зовсім не виздоровіла.

Одного дня приїхала до княгині бояриня Гафія Щирецька просити княгиню, щоб поїхала з ліками до її хорої дитини. Княгиня Офка сіла на віз і в товаристві боярині Дарії Детькової поїхала до Щирця. За три години їзди були вже на місці. Завдяки лікам княгині дитина за кілька днів подужала. Княгиня Офка перебула у цих бояр кілька днів, а коли їх ближче пізнала, вони їй дуже подобались. Не скрилося перед очима княгині домашнє щастя цих людей. Вона завважала, як вони любляться, радіють своїми гарними дітьми і діти це єдина ціль їх життя. І поневоли

в очах княгині заблестіли сльози... Серце її стиснулось немов кліщами... Вона перейшла до другої кімнати і тут вибухнула сильним плачем...

В хаті не знали, що робити, думали, що княгиню хтось вразив, зневажив. Одна тільки бояриня Детькова знала правдиву причину нестримного плачу княгині. Вона заспокоїла домашніх.

— Хай виплачеться бідна княгиня! — сказала бояриня Детькова. — Може полегшає їй. Може разом зі слізми сплине й її горе...

По довгій хвилі княгиня заспокоїлась і враз із Дарією Детьковою увійшла до великої гридниці.

— Ви, вибачте — сказала — часом так тяжко на серці... що годі стримати свої почування, але це нічого... пройшло...

— Ходім! Час нам вже в дорогу!

Княгиня усміхнулась до боярині Щирецької.

— Бачу, що ви щасливі і тішуся вашим щастям. Дай Боже, щоб те щастя вас ніколи не опускало, щоб діточки ваші вирости на славу Божу, а вам і вітчизні на хосен. Я хотіла б всіх людей бачити так щасливими, як ви, у тій тихій стороні.

Боярині зрозуміли значіння тих слів.

Чергового дня рано боярин Щирецький велів запрягти коні і відвіз княгиню Офку і боярину Детькову до Львова. Коло полудня станули під Високим Замок. Коні тягнули поволі широкий боярський віз під замкову гору. Коли наблизилися до замкової площі, почули якісь крики, гамір, та неначе погрози. Крики та вигуки ставали щораз то голосніші.

— Що це таке? — подумали — що це могло статися так близько княжого замку?

Коли віхали в замкову браму, побачили, що перед замком зібралася величезна товпа народу, безустанно

кричала, а деякі відгрожувалися кулаками та вимахували сокирами та палицями.

— Щось сталося! — подумала княгиня, серце в неї завмерло, в очах потемніло.

— Не хочемо такого князя! — гукала товпа.

— Ганьба!

— Геть з ним!!

— Сором! Сором! Сором!

— Геть з таким князем!

Товпа лютувала. Крики ставали щораз то голосніші, деякі підступили аж під рундук княжого замку, а інші грозили затисненими п'ястуками.

Саме в тій хвилині віз з княгиною віхав в бічну дорогу лівого замкового крила. Боярин Щирецький і Дарія Детькова зацікавилися. Поглянули на княгиню, а вона широко розплющеними очима дивилася на розюшену товпу.

— Бунт! Бунт! — писав хтось вогненними знаками перед її непритомними з болю очима.

XXVI

Бояри радили.

Дмитрові Детькові зробив князь велику кривду, бо цілу Сяніччину надав якомусь невідомому зайді Барткові з Сендомира, й то саме тоді, коли Дмитро мусів виїхати до хворої матери.

Дмитра це дуже заболіло...

Його батько, з діда прадіда, був сяніцьким тишуном. А тепер на свої старі літа мусить опустити свій батьківський загін.

— Деж йому тепер на старі літа забиратися? — питався сам себе Детько. — За що постигла мене така кара?

Бояри радили, а довкруги княжого замку збира-

лася товпа. Якись люди вешталися між товпою, щось шептали, комусь відгрожували.

Прийшли люди скажитись на князя.

Виступив купець з городецького передмістя і сказав, що князь казав його вигнати з його власного склепу, викинув йому весь товар на вулицю, а на його місці осадив купця Німця, бо Німцеві це місце подобалося. Інших двох купців, спільників з галицької улици, прийшли зі скаргою, що побіч їхнього склепу відчинили собі якись чужинці склеп і забрали їх площу і на ній розбили собі шатро і продають сукна та вино.

— Питаюся — каже купець — яким правом це робите?

Показали мені якусь грамоту від князя. Закуплюють у нас мід і віск і весь вивозять до Кракова і таку зробили у нас дорожнечу, що тепер за ніякі гроші не дістанете у нас воску на свічку до церкви... До нас напхалось вже стільки купців Німців, Чехів, що в городі нас уже за ніщо не мають, заволоділи усею торгівлею, а дорожнеча росте з дня на день. Ратуйте нас, великі бояри, ми погинемо, наші діти зйдуть на жebraків, наші жінки підуть з торбами. Ті поганці вулицями нам перейти не дадуть, сміються з нашої віри, сміються з нашої одежі, з нашої мови. Ми хочемо знати, де ми живемо, чи під Німцем, чи Чехом?

Боярин зпід Городка, Романців, прийшов зі скаргою, що на його власних ґрунтах, в селі Оброшні, поселились якись Німці чи Чехи.

— Я здивувався, коли там приїхав: на мойй землі рубають ліс, ставлять доми, стодоли, городять. Я запитався, звідки ці люди, яким правом тут осіли? Відповіли мені правда спокійно, чемно, що їм князь це надав і показали мені якусь грамоту, на чужій мені

мові... Я залишив цих людей і прийшов тут довідатись, що це за діло, може яка помилка?

— Нічого у нас доброго не буде, це якесь нещастя над нашою вітчизною! — сказав боярин Захарій. — За які гріхи нас Бог покарав? Як нам вийти з цієї халепи і що даліше робити?

— Дорогі братя! — рішив Детько. — Немає іншої ради, а тільки скликати найвищий суд всіх бояр. Перед цей суд завізвати князя і з ним розправитись рішучо. Може довідаємося, хто хоче нашої згуби й намовляє до цього князя.

— Скликати всенародне віче! — загули бояри. — Завізвати всіх бояр з цілої держави! Завізвати всіх, хай кожний зі своєю кривдою виступить сміло перед князем, сміло йому в вічі скаже, що його болить!

І боярська рада вирішила скликати на день 6 квітня 1340 року всенародній суд і завізвати князя, щоби станув на ньому.

XXVII

В Кракові на підзамчу в своєму домі каштелян Фірлей ждав гостей.

Вікна палати були ярко освічені. На дворі сильний мороз, вихор свистав і курив снігом, ulиці були пусті. Господар ждав гостей і ходив по кімнатах. В столовій було накрито до вечері, в кухні кухарі ждали гостей. Незабаром відчинилася брама й до сін увійшло двох мужчин, одягнених у вовчі, обсніжені шуби. Вони поволі роздягнулися і з усмішкою поклонилися каштелянові, що заразже впровадив їх до бічної кімнати.

— Ходіть ближче, достойні гості, — сказав каштелян Фірлей, — дуже рад, що прибули!

Гості вигідно розсілися. Один з них був кремезний, поважний, легко сивавий мужчина літ п'ятьдесяти. Це

був купець, спольщений Німець, що мав великі склади сукна, вин і південних овочів у Вроцлаві, Львові, Володимирі та Галичі. Його родина прибула з Німеччини до Польщі й звалася Вірзінгер, а нащадки цієї родини поволі почали польщитися і сьогодні ніхто з них не признавався до німецького походження. Заробляли вони великі гроші на торгівлі, були княжими доставцями і почали поволі перекручувати своє прізвисьце на польський лад. Вкінці звалися уже з польська Вержинек. Мужчина, що прийшов саме в гостину до каштеляна, був вірником короля і звався Николай Вержинек. Николай бував частим гостем в королівському замку, нараджувався з королем і нераз вирішував найважливі державні справи. Нераз виконував не один тайний задум короля, а крім цього допомагав йому нераз своїм майном. А щоби всяке підозріння від себе усунути, назначував йому звичайно король місце зустрічі не в себе дома, а в домі якогось високого двірського достойника. Своїми величезними складами завідував Вержинек при допомозі своїх зручних агентів, яких вишколював ще його батько. Вони обїздили його склади і здавали йому звіт з його оборотів і зисків. Рівночасно агенти привозили йому багато заграничних вістей з чужих держав і дворів і таким чином це було дуже важне для короля та його заграничної політики.

Найбільшим приятелем Николая був Симеон Аркадевич, другий гість каштеляна Фірлея. Симеон був зовсім інший, як Николай. Низький, сухий, смаглявий, з вірлиним носом, чорними пронизливими очима, в яких чаїлася хитрість. Був багато молодший від Вержинка, невідомого ближче походження, подібний трохи до Грека, або на Жида. Його Вержинек вживав, як посла, послав його до чужинних дворів, щоби

він там відставав різні тайни. Цей агент приносив йому вісти з Угорщини, Чех, Німеччини, Італії, Греції.

Сьогодні обидвох запросив каштелян Фірлей на важні тайні наради. Огрівшись трохи при печі, спитав Николай, чи прийде ще хто з двора. Каштелян відповів, що обіцяв зайти сам наймилостивіший король Казимир до них сьогодні й з ними обидвома поговорити. Але як до тепер не прибув, то вже не приїде. Мусіло йому щось перешкодити.

По хвилині під брамою спинилися сани. Задзвонили дзвінки й вмовкли.

— Мабуть його величество король! — сказав каштелян і вибіг до сней назустріч достойному гостеві.

Та замість короля появився в дверях воевода Спитко, перший дорадник короля. Воевода зняв при помочі слуги дорогу шубу і звитався з гістьми.

— Дуже прошу, — сказав каштелян, — до столової. Децю перекусимо та випемо, воно тоді й краще думки пливають і легше язиком обертати — жартував каштелян.

Гості засіли до стола.

Симеон Аркаdevич заїдав смачно, і вдоволений злегка усміхався сам до себе. Це завважив Николай Вержинек і звернув увагу воеводи.

— Чому ви так раді, Симеоне Аркаdevичу? — спитав воевода, — чи ви не думаете вженитися?

— Чому, великоможний господине? — спитав здивовано Аркаdevич.

— Бо у нас кажуть, що при їдженні сміється тільки той, що думає про жінку.

— Не потрапили! Я саме думаю і всміхаюся до того знаменитого індики. Так чудово приправленого я ще не їв. А цей медок, то мабуть і безсмертні боги

кращого не пили. Такого меду я ще не пив, хоч багато світа зійшов.

— Слухай, Симеоне Аркадевичу, ми тобі ще не таку вечеру зладимо, коли зможеш довершити поручене тобі діло — сказав каштелян.

— Ваша великоможносте! Я сподіюся, що не матимете нагоди парікати на мене.

— Правда твоя, ти вже старий воробець! Небіщик король Локетек добре тебе знав і дуже цінив. І наш наймилостивіший король також про тебе мило згадує і вірить, що ти послужиш йому неменше гідно, як його батькові. Дотепер все йде добре, по думці короля. Князь Юрій слухає нас, сповняє все це, що треба. Княгиня Офка вже не православна. Гарно зробив це о. Адальберт, хитро й мудро. Чув я, що Офка не дуже з цього тішиться. Не хотіла добровільно змінити обряду, треба було аж хитрощів. Кажуть, що як єпископ підступив до неї, то вона зі страху зімліла.

— Знаєте, що треба би тепер намовити Юрія, хай він собі прийме на двір якогось тайного сповідника. Він міг би відправляти в каплиці богослуження й поволі вкрадався би в ласки Офки. З часом вона звикла би до цього.

— Думаю, що до цього найкраще надавався би о. Адальберт. Він людина ревна й рухлива, не жалувалася йому працювати на Литву до Вильна й там підчас весілля діпняв свого. От, варто би назначити його єпископом на Львів. Житиме у пароха костела Діви Марії і частенько заходитиме на княжий двір.

— Слухай, Николаю і ти, Симеоне — поважно сказав Спитко — ваше завдання буде важке, але, щож для розвою промислу й добра нас всіх ви мусите це виконати. Нагорода ваша буде велика.

— Будь ласка, говоріть воеводо! — зацікавились гості.

— Річ в тому — сказав воевода Спитко — щоби ти, Николаю, ще більше міг поширити свої магазини в Галицькій державі, а до Володимира післав на довший час Симеона. Він повинен усунути зі Львова грецьких йослів і відібрати їм торгівлю оружжам та все взяти в свої руки. Ви знаєте, що на постачання зброї найкраще заробляється, ну, а на випадок війни... ви це добре розумієте...

— Так, я це дуже добре розумію — почав говорити Симеон.

— Я ще не скінчив — перервав йому Спитко. — Всі ми знаємо, що непорозуміння між боярами і князем Юрієм викликає велике негодування між народом. Але має князь Юрій великого приятеля в особі Дмитра Детька, який налагоджує згадані спори. Треба би нам чоловіка, який міг би зеднати собі Детька, а тимсамим позбавити Юрія його помочі.

— Сумніваюся, чи можна найти такого чоловіка! — усміхнувся з недовірям Николай.

Симеон Аркадевич щиро зареготався.

— З якоїж речі ви смієтеся? — спитав трохи гнівно воевода Спитко. — Чиж може не подобаються вам мої задуми?

— Ні, вибачте, не з цього я сміюся. Я саме хотів повідомити вас, що нам вже не треба такого чоловіка. Це зовсім зайве. Але ви не дозволили мені докінчити...

Всі подивилися з великим здивуванням на Симеона.

— Як то не треба?

Симеон усміхнувся. В очах заблестіли якісь вогники і він поволі сказав:

— В Галицько-Володимирській державі вибух бунт!

XXVIII

Дня 7 квітня 1340 року у Львові на Високім Замку відбувався в само полудня великий бенкет в княжих гридницях з нагоди поєднання бояр Галицько-Володимирської держави зі своїм князем Юрієм Болеславом Тройденовичем.

День перед тим, на всенародньому суді — князь Юрій признав свої помилки, каявся своїх блудів, просив прощення у бояр за свої легкодушні поступки. Боярські серця, наповнені злобою, кипучі ненавистю до князя, розтаяли, як віск серед літніх соняшних промінів, гнів їх мишув, а обличчя їх проясніли. Простили князеві всі прогрішення »вольная і невольная«.

Князь запрягнув на руки Дмитрові Детькові, що:

Не буде видавати грамот чужинцям на осідання на нашій землі без волі бояр,

не буде видавати грамот на німецькому праві,

не буде держати на своїм дворі чужинців без волі бояр,

не буде попірати чужинців в торгівлі і промислі зі шкодою для своїх людей.

Буде держатися щиро православної віри.

Не буде видавати приказів на будовання чужовірних домів молитви без позволення бояр.

Буде жити примірно з княгинею Офкою.

Наступило повне поєднання князя з народом. Небо і земля тишилися цим щастям поєднання двох головних сил в нашій державі.

День 7 квітня мав принести українській державі щастя. Зі всіх сторін Львова спішили бояри на Високий Замок, до величавих князівських гридниць. Во-

лодимирський владика Іван відслужив торжественний молебень на згоду цілого народу зі своїм князем.

Князь Юрій висповідався і причащався. Багато бояр сповідалось і причащалось того дня разом з князем.

Бояри засіли кругом пишно заставлених столів. На першій місці князь Юрій, біля нього з правої сторони владика Іван, з лівої сторони Дмитро Детько, далі кругом вееводи, великі бояри, тивуни, представники купецтва та міщанства і смердів. На даний знак всі встали, владика змовив коротку молитву, поблагословив «яствіє» і почали «трапезувати».

Перше многолітствіє достойного господаря краю і господаря дому вніс владика Іван. В гридниці настала велика тишина. Владика почав наводити думки з книги премудрости Ісуса сина Сираха:

«Божі заповіді заховати це найбільша жертва, гріха уникати найбільш спасенна жертва, а заперестати злих вчинків це благородна жертва примирення». Він представив князя, як чоловіка, що не боявся грішити, але пізнав свій гріх і зумів також упокоритися, явно каятися гріхів своїх! Цим поступком своїм показав себе великим! Небо і земля радуються нині!

Друге многолітствіє сказав Дмитро Детько. Говорив про згоду князя з народом. Серед загальної тишини підвівся любимець народа Дмитро Детько і почав говорити словами псалму: Беззаконіє мое познах; ісповім беззаконіє мое Господеви... І говорив Детько про молодість князя, його брак досвіду в житті, його добрі заміри в ділах управи державою, та впливи злих людей. Однак князь пізнався вже на них і сказав їм отверто: Відступіть від мене всі грішні, бо почув Господь голос плачу могого... Князь наш показався справді нашим князем. Тепер вже ніхто не зуміє зака-

ламутити нам води, не буде вже ворожнечі, ніхто не засмітить хати нашої. Тому веселіться в Господі й радуйтеся праведні!

Многолітствіє в честь княгині Офки сказав возвода Михайло Елезарович. Він згадав про заслуги княгині Офки для українського народу, а головню для бідних, що її ніколи не забудуть, а память про її діла милосердя перетриває во віки.

Боярин Борис закінчив многолітствіє в честь майбутнього наслідника престола.

На кінці почав говорити князь Юрій II. Він згадав про марнотравного сина, що його добрий батько знову прийняв та притиснув до свого серця. Таким сином марнотравним уважав князь себе самого, що слухав різних підшептів злих людей, які бажали йому зла і створити непорозуміння між ним і народом, і в мутній воді ловити рибу! Однак князь прозрів і прирікає, що всіх злих духів віддалив вже від себе, ніхто вже до нього не має вступу. А князь стане знова щирим сином свого народу, прирікає тепер, що не зробить нікому зі своїх підданих ніякої кривди і просить ще раз всіх прощення!

Нагло серед загальної веселости, коли почали кружляти чарки з вином, князь зблід.

— Що тобі? — схвилювалася княгиня Офка.

Князь не відповів нічого. Широко розплющеними очима дивився в далечінь. А відтак по його поблідлому обличчі пробіг жах. Схопився з лави й крикнув:

— Рятуйте! Вмираю!

Бояри кинулися до князя. Счинилася страшна метушня. Князь осунувся на руки Офки й поблідлими устами шепнув:

— Мене отруїли! Офко, рятуй!

На устах показалася піна й останній князь Га-

лицько-Володимирської держави повалився без життя на землю.

— Лікаря! Швидше лікаря! — кричали бояри.

— Давай сюди підчасого! — крикнув Детько.

Але надаремне шукали підчасого. Він вже зі своїми приятелями був в дорозі на захід...

Над Галицько-Володимирською державою заходило сонце...

XXIX

По смерті князя Юрія Дмитро Детько дав приказ задержатися всім боярам у Львові і розіслав гонців до всіх державних чинів, щоби пильнувати порядок, кожний у своєму окрузі. Дав приказ скріпити границі, щоби який ворог не вдерся в нашу державу.

Всі зрозуміли, що князя отруїли тому, що він поєднався з народом. І всі знали, що це діло чужинців.

Зібрані на раду бояри одноголосно ухвалили призвати на престол найближчого свояка вимершої родини Романовичів, литовського князя Любарта, яко сина другої доньки покійного князя Юрія I.

В тій цілі безпроволочно вислали на Литву велике посольство.

Дмитро Детько, на просьбу бояр, обняв верховну владу в осиротілій державі. Залишив свого намісника у Львові, а сам по відізді посольства на Литву, вивідав з кількома боярами до Володимира Волинського очікувати там князя Любарта.

В Перемишлі, Ярославі, Ряшові та Сяноці, приказав Дмитро розставити сильні військові залоги, щоби ударемнити всяку напасть.

»Не надійтеся на нікого, вірте лише у свої власні

сили, викрешіть у себе огонь і охоту до оборони своїх найбільших скарбів до незалежності, а ніяка в світі сила вас не переможе!» — писав Дмитро Детько до підвладних чинів.

У Володимирі в обідню пору візав Дмитро Детько тамошних бояр на раду, щоби достойно прийняти князя Любарта, якого бояри окликнули євоім князем. Під час торжественного проголошення князя Любарта князем Галицько-Володимирської держави з'явився надзвичайний гонець зі Львова з вісткою від тамошного намісника, що дня 16 квітня краківський король Казимир манівцями обійшов Сянік та Перемишль і вдерся до Львова, знищив обидва замки, забрав з собою всі княжі корони і цілий княжий скарб.

Дмитро Детько зібрав володимирських бояр на нараду і представив їм цілу грозу положення нашої держави.

Бояри однодушно ухвалили дати поміч в тій хвилі, щоби обвантаженого добичею Казимира дігнати по дорозі.

Дмитро Детько назначив у Володимирі свого намісника і сам з двома володимирськими полками рушив негайно в похід на Ярослав та Сянік. Тимчасом приказав львівським двом полкам рушити за втікачами і призвав на поміч Татар.

Полки володимирські получились з львівськими на границі перемиської та сяніцької землі над берегами Сяну під осадою Дубецьком. Від людей довідався Дмитро Детько, що обвантажені добичею полки Казимира два дні тому перейшли Сян. Зновуж прийшли вістки, що надтягають Татари і за два дні тут будуть. Дмитро дав приказ двигнутись першим відділам в похід. Як тільки останні дружини Детькові переправлялись через Сян, дали Детькові знак, що надходять Татари, а ве-

чором будуть над Сяном. І злучились на лівім березі Сяну з останніми відділами львівських полків.

Для 24 квітня Дмитро Детько дав підвладним полковникам приказ, щоби змінили напрям, бо достав язика, де знаходяться утікачі. Татари дали шість годин відпочинку своїм коням, а галицькі полки взяли напрям на лінію між Сяноком та Коросном.

Вкінці на полях села Лютча стрінулися обидва війська. Ясько з Топорова, краківський воевода, дав приказ готуватись до бою, а короля Казимира з невеличким відділом виправив далі.

Польські полки станули до бою, розложившись вздовж невеличкого потічка, маючи за плечима за охорону ліс. Розпочався кривавий бій.

На приказ Дмитра Детька Татари обійшли на своїх легких конях річку і зайшли в лісок, що становив захист для польських полків, заняли його і звідсіль випали на зади королівські війська.

Бій був виграний.

Дмитро Детько велів зібратися всьому сяницькому боярству в городі Сяноці на благодарственну Службу Божу за перемогу.

Зі Сянока утік Бартек зі Сендомира. В Сяноці повернено владу старенькому тивузові Михайлові Детькові, який явився перед зібраними боярами на Сяницькім замку, де його син Дмитро обняв провід. Старенький Михайло Детько зі сльозами в очах клякнув перед образом Спасителя, підніс руки до неба і зачав страшно плакати, не міг промовити ані слова. Були це сльози радости, була це нагорода за науку сина, який держав найвищу владу в державі. Дмитро Детько підняв свого батька, обцілував його руки і зворушенням до сліз голосом сказав до зібраних бояр та полководців:

— Дорогі братя земляки Лемки! Переживаємо

страшні часи! Вороги наші отруїли нам князя, а кілька літ старалися поширити роздор між ними і нашим народом. Колиж побачили, що князь з народом щиро помирився, зготовили йому смерть. Нині Бог зготівив нам перемогу. Але чуйте, братя днями і ночами і стережіть своїх прав. Єднайтесь! Лучіться разом до спільної оборони! В єдності сила, в єдності перемога! Братя! Поки я живу, я боронити буду батьківщини. Пам'ятайте на Сяніччину! Пам'ятайте на Перемищину! Пам'ятайте на Лемківщину, на якій сидите, бороніть її до останньої каплі крові, бо це західний стовп наших земель.

Кінець

630/36